

75 II

170

ANUL IV

Nr. 1—3

IANUARIE—MARTIE 1947

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

CARANSEBEȘ, 1947

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE, CARANSEBEȘ

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

SUB PATRONAJUL

P. S. S. EPISCOPULUI VENIAMIN AL CARANSEBEȘULUI

Redactor:

Prof. Dr. PETRU REZUȘ
Academia teologică, Caransebeș

A P A R E L U N A R

Administrator:

Prof. TEODOR ROȘCA
Căstieria Diecezană, Caransebeș

Înscrisă în Registrul publicațiilor periodice la Tribunalul Caransebeș, Nr. 4—1944.
Autorizația de apariție Nr. 3513—1946.

CUPRINSUL :

REDACȚIA :

Prof. Dr. MILAN ȘESAN:

La ieslea Mântuitorului

Asist. univ. Dr. I. GRĂMADĂ:

Cronologia vieții Mântuitorului

Prof. univ. Dr. L. MORARIU:

Discuții în jurul educației

Prof. Dr. D. CIOLOCA:

In opera prozatorului Porumbescu și'n periferia ei

Prof. Dr. D. I. BELU:

Un document referitor la moșiile Mănăstirii Putna (1774)

Prof. Dr. MIHAIL CAZACU:

Funcția etică a asceților religioase ortodoxe

Pr. Dr. VIRGIL TURCAN:

Legea iubirii

Insp. șc. PAVEL JUMANCA:

Alegerea episcopilor în biserica primară din Alexandria

Prof. T. ROȘCA:

Școala de dascălie din Caransebeș și rolul ei în viața culturală a Banatului

Prof. Dr. M. BĂNESCU:

Pomenile la Românii din Banat

Prof. Dr. G. P. COTOȘMAN:

Sugestii la pregătirea unui „plan pastoral”

Prof. Dr. PETRU REZUȘ:

Banatul și Biserica românească bândăreană în epoca descălecatului unguresc

Prof. Dr. PETRU REZUȘ:

Introducere la o viitoare principologie filosofică

Prof. Dr. PETRU REZUȘ:

COMENTARII: Modernismul în artă, Obscurantism religios

Prof. Dr. Z. MUNTEAN:

RECENSII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE: Biserica și viața, Filocalia, Religia iubirii, Un păstor model, L'entropie et l'affinité chimique

P. REZUȘ:

NOTE: Neo-scolastica

CRONICĂ: Vizita Patriarhului Nicodim la Moscova, Organizarea bisericească în U.R.S.S., Noul Decan al Facultății de teologie — București

BIBLIOGRAFIE TEOLOGICĂ

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

La ieslea Mântuitorului

Procesul cosmic de pregătire a venirii Domnului nostru Iisus Hristos în lume s'a sfârșit pe vremea împăratului Cezar August.

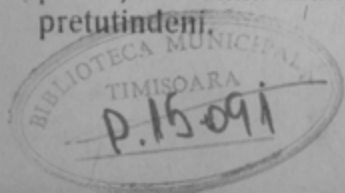
Domnea pe atunci, în hotarele imperiului, ce cuprindea, în inima sa, Marea Mediterană, ca pe un lac intern, vestita și constructiva, „pax romana”. Domnul păcii nu putea veni decât în miez cald și binefăcător de pace mondială.

Zorii lumii celei noi, vestită de profeții Testamentului Vechiu, se iviră la orizontul Betleemului Iudeii, în ieslea, în care era adăpostit Fiul lui Dumnezeu și Fiul Fecioarei Maria, Domnul nostru Iisus Hristos.

Evenimentul acesta ce se înnoește, în fiecare an, pentru mântuirea noastră, menținându-se mereu actual, cu toată scurgearea secolelor și a mileniilor, este greu de semnificații pentru întreaga humanitate.

Nu este de ajunsă insistența ce se face an de an, din acest prilej, ci ar trebui zi de zi coborită făptura la ieslea Mântuitorului, spre a îngenunchia, spiritualizându-se și luând noi puteri pentru viața cea de toate zilele.

Războaiele mari ale antichității încetează de-a mai răbufni în toate colțurile împărăției romane; Hanibal nu mai era „ad portas”; Galii nu mai aveau alt Vercingetorix în fruntea lor, nici Iulius Caesar nu mai iuțea marșul legiunilor romane spre inima de astăzi a Franței, iar Teutonii războinici de totdeauna nu mai sdrobeau alte legiuni de-ale lui Varo în pădurile teutoburgice; pacea, străbuna mamă a artelor și a belșugului casnic, stăpânea pretutindeni.

Mintea cea neadormită în veac a omului parcă și ea amorse, căutând adevărul absolut, pe care nu-l aflaseră cele mai strălucite exemplare ale umanității antice.

Socrate Înțeleptul, murise, bând licoare de cucută, fără a naște, cu maiotica sa, principiul suprem; Pitagora împletise în mod meșteșugit numerele sale, în cele mai năstrușnice operații aritmetice, dar soluția ideală refuzase de-a se ivi; Plato, cu dialectica ideilor sale, luminase multe generații de filosofi, în Academia sa veche, fără a stăpâni Ideea supremă; Aristotel, cel mai mare dascăl al antichității, analizase adevărul, în toate culele sale, dar umbra încă mai străjuia imensă deasupra înțelegerii omenești...

Din cenușa arguțiilor sofistice ale lui Protagora și Gorgia, din cinismul lui Diogene, din scepticismul lui Zenon, din extazul lui Plotin nu renășteea eterna pasăre Phoenix a adevărului suprem...

Când se naște, deci, pe cerul Iudeei steaua Domnului nostru Iisus Hristos, omenirea întreagă renunțase la nădejdea de-a mai reuși, prin proprii puteri, la deslegarea nodului gordian, care pecetluse destinul cunoașterii și existenței sale.

Curând însă, după aceea, încep a răsună pretutindeni, sub bolta Țării Sfinte, adevărurile eterne, principiile dumnezeiești ale unei noi vieți, normele unei noi morale, legile unei noi justiții, care nu s'au învechit până în zilele noastre.

Căci, câtă corespondență tragică nu este între omenirea zilelor ce le trăim și omenirea acelor vremuri, îngenuchiată la ieslea Mântuitorului.

Suntem după două războaie, pe care limba omenească nu le poate califica, în cruzimea și oroarea lor. Humanitatea întreagă încă freamătă și zorii unei păci eterne — cum spun toate expunerile de motive ale conferințelor — încep a se ivi la orizont.

Ieslea Mântuitorului însă, nu se vede, iar Betleemul este cernit de vâlul uitării.

Mintile celor mai geniali oameni ai lumii se sbat după aflarea soluțiilor celor mai ideale, pentru restabilirea adevărului și dreptății în cosmos, dar prăbușiri tragice de pe schelele moderne ale construcțiilor luciferice ne vorbesc, cu graiul lor adânc omenesc, propriu și antichității clasice, că omul nu mai poate afla calea cea sigură, adevărul luminos, dreptatea cea deplină, libertatea cea perfectă, fără învățătura celui ce s'a născut

în ieslea Betleemului, Domnul vieții și al păcii, Domnul libertății și al dreptății.

De aceea, concluzia tragică a vremurilor ce le trăim trebuie să ne apropie, în sufletele noastre, unii de alții, într'o mare solidaritate umană, cimentată de suferințe asemenea, pentru ca, cot la cot, și cu toiagul pribegiei în mână să ne îndreptăm, pelerini, spre locul de naștere al Domnului nostru Iisus Hristos.

Evenimentul ce se repetă, an de an, în mijlocul unei omeniri suferinde, la 25 Decembrie, să se înnoiască, efectiv în inimile noastre și să nu rămână zadarnic.

Numai atunci zorii nașterii Domnului ar coincide și s'ar acoperii cu zorii nașterii unei noi lumi și „pax romana“ s'ar indentifica cu „pax christiana“, singura pace constructivă și eternă.

REDACTIA

Cronologia vieții Mântuitorului

I.

La „plinirea vremii” (Galateni IV, 4), Dumnezeu a trimis în lume pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege, ca să răscumpere pe cei de sub Lege. Aceasta, după planul pe care Dumnezeu l’a alcătuit în Sine însuși, ca să-l aducă la îndeplinire „la plinirea vremilor” (Efeseni I, 10).

Dar data precisă istorică pentru această plinire nu este nicăiri indicată. Evangheliștii contemporani nu leagă datele din viața Mântuitorului de vreun calcul calendaristic, în afară de indicarea unor sărbători iudaice, ca Paștile în primul rând, pentru că erau martorii vieții Sale cunoscute. În plus, probabil, ei nu voiau și li se părea nepotrivit să lege pe Mântuitorul de vreun calcul calendaristic păgân, având în vedere încă și împrejurarea, că „Parusia” Domnului avea să vie curând (I Petru IV, 5; V, 4; II Petru III, 9, 12; I Ioan I, 18; V, 28).¹

Apostolii pornesc la misiune în lumea largă, iar Parusia întârzie, încât Biserica începe să cinstească în amintirea Mântuitorului și alte zile, în afară de Paști și Rusalii, adică în afară de Patimi, Înviere și Înălțare. Această zi nouă se arată în curând a fi ziua „Nașterii Domnului”. Dar în legătură cu ea se naște o nedumerire; unii dintre clerici și credincioși cinsteau o zi, alții alta. Astfel, până în sec. IV. sunt indicate mai multe zile variate, ca ziua nașterii, adică: 20 Aprilie, 19 Mai, 6 Ianuarie și 25 Decembrie. Fapt cert este, că ep. Telesfor al Romei (c 126—138) sărbătorește în mod deosebit praznicul „Nașterii Mântuitorului” la 25 Decembrie și interzice cu această ocazie practicarea unor obiceiuri cari aminteau de saturnalele păgâne. În Răsărit însă „Nașterea” se serbează concomitent cu Botezul, adică la 6 Ianuarie, pentru că la timpul său, când Mântuitorul venise la botez, ayuse „cam la 30 de ani”; deci ziua nașterii era apropiată cât mai mult de ziua botezului.

După ce creștinismul devine religie tolerată, ca paritară în imperiul roman, prin edictul dela Milan al împ. Costantin cel Mare, în anul 313, întreg cultul creștin se poate desvolta în toată libertatea și cu toată amploarea crescândă. Se dă o deosebită atenție comemorativă sărbătorilor Domnești. Între ele „Nașterea Domnului” dobândește o importanță covârșitoare, pentru că, potrivit spiritului practic roman, răzimat pe preciziuni juridice, orice eveniment trebuie judecat după începutul său real. Prin urmare, sărbătoarea Învierii nu ar fi avut loc, dacă nu i-ar fi premers nașterea Dom-

¹ Coradi L., *Gesù Cristo ritornera quando? come? perche?* ed. V. Firenze

nului după trup. Ce aceea această „Naștere” trebuie să se bucure de o deosebită atenție și cinstită din partea Bisericii, cu ea începând de fapt anul bisericesc. Și astfel, în anul 336 „ziua nașterii lui Hristos” este pomenită în Apus cu toată solemnitatea, înlăturând cu totul din amintire prăznuirea păgână a zeului Soarelui Mithras (Natalis solis invicti), în ziua de 25 Decembrie, introdusă în sec. III. în cultul păgân de împărații Romei. Au rămas totuși unele credințe și uzuri păgâne, perpetuate de creștini la sărbătoarea creștină.

De acum înainte strălucește prăznuirea creștină în cinstea „soarelui creștin”, a Mântuitorului Iisus Hristos. De aceea ep. Liberiu al Romei ordonă, în anul 354, ca ziua de 25 Decembrie să fie considerată pretutindeni ca ziua nașterii lui Iisus și prăznuită oficial în biserica romană. În ce privește ziua de 6 Ianuarie, aceasta rămâne ca sărbătoarea „celor 3 regi”, a magilor, cari vin să se închine lui Iisus.¹

În Răsărit însă, unde Învierea Domnului contează mai mult în vederea mântuirii, iar cu Paști începe anul bisericesc, a trebuit să se lămurească această chestiune, pentru ca să poată fi acceptată explicarea, că acel „căm la 30 de ani” al vârstei Mântuitorului nu înseamnă împlinirea chiar în ziua botezului a celor 30 de ani dela naștere. Se mai adaugă și informația lui Luca, I, 26, „că în luna a șasea” a anului avu loc vestirea Arhanghelului Gavriil către fecioara Maria, care necesită explicarea următoare: a șasea lună a anului, care la ludei începe cu Tișri (în Septembrie), este Adar, respective Veadar (sau Adar II) pentru echilibrarea din timp în timp a anului calendaristic cu cel solar; nouă luni în plus, necesare nașterii, aduc în luna Kislev (Tevet), adică Decembrie. Astfel sărbătoarea din 6 Ianuarie, inaugurată în Răsărit la începutul sec. III., rămâne ca mare sărbătoare a Epifaniei, sau Teofaniei, a Botezului în Iordan, la care se arată pentru prima dată sf. Treime, iar Nașterea se fixează pe ziua de 25 Decembrie, deci cu câteva zile mai înainte. De acest lucru sunt convinși Părinții bisericești ai Răsăritului, pe vremea comunității de idei în întreaga Biserică din imperiul roman, încât sf. Grigorie din Nazianz († 395) convinge pe ep. Evagriu să introducă prăznuirea Nașterii Domnului la Constantinopol la 25 Decembrie 379, iar sf. Ioan Gură de Aur († 407) o introduce la Antiohia la 25 Decembrie 388, după cum se constată dintr-o cuvântare a sa, ținută în Antiohia la 20 Dec., în care anunță prăznuirea nouă. După anul 412 sărbătoarea Nașterii Domnului este introdusă oficial și la Alexandria, precum o adevărește cuvântarea ep. Paul din Emisa, ținută în fața ep. Ciril al Alexandriei († 444); iar în anul 425 este introdusă oficial și la Ierusalim. Mai târziu, împăratul Justinian II (565—578) dispune generalizarea acestei

¹ Popovici E., *Istoria bis. universală*, ed. II vol. I București 1925 p. 92, și vol. 2 Măn. Cernica 1926 p. 229 s; Sibiescu V., *Sărbătoarea Nașterii Domnului*, Sibiu 1936; Bonaccorsi, *In Natali*, Roma 1900; Usener H., *Weihnachtsfest*, ed. II Bonn 1911; Meyer A., *Das Weihnachtsfest, seine Entstehung und Entwicklung*, 1913; Leclercq H., *Nativité de Jésus*, in *Dict. d'archeol. chret.* XII, col. 905/958; Holl K., *Ursprung des Epiphaniestes*, in *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte*, II Der Osten, 1928 p. 124 ss; Botte D. B., *Les origines de la Noël et de l'Epiphanie*, Louvain 1932; Frank P. H., *Zur Geschichte von Weihnachten und Epiphanie*, in *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft* 22, 1934 și 23, 1935; Marsili S., *I sacramentari e la questione del Natale e dell'Epiphania a Roma*, in *Rivista liturgica* 26, Roma 1936; Noiville J., *Les origines du Natalis invicti*, in *Revue des études anciennes* 26, Paris 1936 p. 125/176,

sărbători pentru întreg imperiul pe ziua de 25 Decembrie. Numai Armenii respinseră schimbarea zilei de sărbătorire și continuă a prăznuir Nașterea tot la 6 Ianuarie.

Sf. Tradiție consfințește ziua de 25 Decembrie, ca zi certă a Nașterii Domnului, când în sec. IV. leagă de ea în Răsărit și alte mari sărbători, ca „Tăierea împrejur“, la 8 zile după Naștere (Luca II, 21), adică la 1 Ianuarie, care se introduce în Apus în sec. VI; apoi „Întâmpinarea Domnului“, la 40 de zile după Naștere (Luca II, 27), adică la 2 Februarie în loc de 14 Februarie cum se prăznuia până la introducerea Nașterii; iar în sec. V. se adaugă sărbătoarea „Bunevestiri“, cu 9 luni înainte de Naștere (Luca I, 31 s), adică la 25 Martie.¹ Această amplificare a sărbătorilor Domnești este însoțită, spre finea sec. IV. în Răsărit și dela începutul sec. V. în Apus, de introducerea numelor de sfinți în canonul liturgic.²

Astfel, asupra zilei de Nastere a Domnului nu mai poate fi nici o îndoială, când pentru ea se declară marii Părinți bisericești, între cari stâlpii Ortodoxiei, sf. Grigore din Nazianz, sf. Ioan Gură de Aur și sf. Ciril cel Mare!

II.

Dar asupra anului Nașterii Domnului nu s'au putut înțelege clericii și nici credincioșii Bisericii aproape deloc, el rămânând în discuție până în zilele noastre. Aceasta din cauza lipsei de indicații certe istorice, d. p. lipsa precizării în care lună și an s'a făcut primul recensământ ordonat de guvernatorul Cirteneu (Luca II, 1 s), al doilea recensământ făcându-se în anul 759 ab Urbe condita, și altele.

Părinții bisericești Irineu din Lugdun († 202), Climent Alexandrinul († 212), Tertulian († 245), Eusebiu al Cezareei († 340), Epifaniu din Salamis († 403) și Paul Orosiu († 417) apreciază variat anul nașterii Domnului; unii sunt pentru 753 ab U. c., alții pentru anul 752 sau 751. Pandorus, monah egiptean dela începutul sec. V. și Dionisie cel Mic († 545) se opresc asupra anului 753 ca an al nașterii și socotesc anul Nou la 1 Ianuarie 754; Dionisie începe cu această dată era creștină, dela Nașterea Mântuitorului Hristos.

Dar și cu privire la data morții nu este unitate de vederi la Părinții bisericești; așa Irineu din Lugdun și adepții primari ai erei dionisiace credeau că Mântuitorul a murit în vârstă de 40 ani, după o activitate de cam 3 ani, deci după a. 787 ab U. c. (34 al erei creștine); Climent Alexandrinul afirmă că dărâmarea Ierusalimului s'a întâmplat cu 42 și 3 luni în urma morții lui Iisus, (în anul 823 ab U. c.; 70 al erei creștine), deci acesta să fi murit în anul 781 ab U. c., sau 28 al erei creștine dionisiace; Tertulian însă susține, că Iisus a murit la 25 Martie 782 ab U. c. (29); alții indică ziua morții la 20 Martie, 3 sau 7 Aprilie, sau chiar 27 Aprilie.

¹ Mitrofanovici—Tarnavski—Cotlarciuc, Liturgica Bisericii ortodoxe, Cernăuți 1928; — Archatzikaki J., Etude sur les principales fêtes chrétiennes dans l'ancienne Eglise d'Orient, Genève 1904; Kneller C. A., Begleitfeste der Weihnacht, in Stimmen aus Maria Laach II, 1904 p. 538/56; Dowden J., The Church Year and Kalender, Cambridge 1910; Bünger F., Geschichte der Neujahrsfeier in der Kirche, 1911.

² Vezi la Kennedy V. S., The Saints of the Canon of the Mass, Vatican 1938.

Afirmațiile acestea variate au intrat, împreună cu era creștină, pe rând în uz în statele creștine, până în sec. XVIII., fără a fi pe deplin lămurite, ci necesitând o temeinică verificare. Și totuși au trecut secole și s'au perindat numeroși teologi și istorici, iar problema nu s'a rezolvat, ci s'a acceptat era creștină a lui Dionisie drept corespunzătoare.

Abia astronomul Keppler († 1630) a încercat să dea lămurire problemei, luându-se după existența stelei care i-a condus pe Magi. El descoperă în calculul astronomic conjuncțiunea particulară a două stele, care se întâmplă în a. 747 ab U. c., se întărește în 748 și 749 și slăbește în 750; deci Mântuitorul s'a putut naște în acest interval de timp dintre 747 și 750. Deși se indică astfel o nouă rezolvire, cu alte date, totuși s'a creat o variație de 4 ani.¹

Abia în sec. XIX-lea se pornește la lămurirea mai temeinică a problemei, condiționată de raționalismul critic protestant. Și nu a fost cercetător al vieții și activității Mântuitorului, care să nu se fi ocupat cât de puțin cu cronologia vieții Mântuitorului Hristos.

Din partea teologilor papali o analizează: Adam K., Allgeier A., Amodeo A., Azioli L., Bapst E., Batifol P., Bellino G., Belser J., Benson R., Berthe A., Bezin A., Bisping A., Bougaud E., Bournet L., Braun F. M., Capecellatro Al., Cerett E., Cathrein V., Ceriani L., Chiminelli P., Chometon A., Cornely R., Dalmann L., Didion P., Döllinger Ig., Dufourcq A., Dunin-Borowski St., Esser G., Fanciulli G., Felder H., Felten J., Fillion L., Formari V., Fouard C., Friedlieb J., Garsend L., Goyau G., Graber O., Grandmason L., Grimm J., Guardini R., Hahn G., Hillmann W., Holzmeister U., Höpfl D., Jacquier E., Kaulen F., Kellner K., Kieff F. X., Knabenauer, Kösters S., Lacey T., Lagrange G., Lebreton J., Lepin M., Le Camus E. P., Mauriac Fr., Meffert F., Meschler van Achen, Meyenberg A., Montini G., Papini G., Pickl J., Pinard de la Boulaye, Poisot Al., Pöltzl A., Reatz A., Schell H., Sepp Dr., Sertillanges A., Sickenberger J., Steinmetzer, Tillmann Fr., Voste J. M., Willam Fr., Zarb M. și alții. Cu datele cronologice asupra nașterii, botezului, vieții, patimilor și învierii Domnului se rețin în amănunt: Andreă, Back J., Belser, Fendt D., Gerhard O., Haneberg, Hartl, Holzmeister U., Hommaner W., Hontheim J., Kirmis Fr., Knabenauer J., Mayer A., Nagl, Pfättisch I., Raska, Riess, Schegg, Schmeid, Sepp, Van Bebber, Zellinger și alții.

Și totuși rezultatul nu este satisfăcător. Iată câteva exemple: Guarino G., în lucrarea „Gesù fu crociato nell'anno giuliano 787“, Roma 1900, conchide, ținându-se după Dionisie Exiguul, că Mântuitorul a fost crucificat în anul 34 al erei creștine, adică s'a născut în anul 753. La fel o susține și istoricul Pagnini G., în „Propedeutica storica“ din Manuale di storia ecclesiastica, vol. I Milano 1928 p. 35, dar cu variația, că era creștină a lui Dionisie este fixată „sei ani primo della nascita di Gesù“, adică Mântuitorul fiind crucificat în anul 788 și murind în vârstă de 30 de ani. s'a născut la 758. Dimpotrivă Schmidt J., în manualul de circulație „Grundzüge der Kirchengeschichte“, Mainz 1925 p. 7, afirmă, că Iisus Hristos s'a născut „etwa 4 Jahre vor dem Beginn unserer Zeitrechnung“, adică în anul

¹ Kritzinger H., Der Stern der Weisen, Cütersloh 1911; Voigt, Geschichte Jesu und Astrologie, Leipzig 1911; Stenzel, Jezus Christus und sein Stern, Hamburg 1913; Gerhard O., Der Stern Messias, Werner 1922.

749 ab U. c., și a petrecut în lume „wohl drei Jahre“, adică moare în vârstă de 33 de ani, la 782/3 (sau 29/30 al erei dionisiace). Teologul Bougaud E. Msg. în opera sa „Jesus Christ“, Paris, în numeroase ediții succesive din sec. XIX, și în traducere românească de C. Ceruleanu, ed. II București 1943, susține că: Iisus s'a născut în Dec. 747 ab U. c., după relatarea despre recensământul lui Cirineu, steaua lui Keppler, cât și dispoziția lui Irod, din 749, să fie uciși toți copiii până la vârsta de 2 ani, părere împărtășită și de Patrizzi P., Sepp, Alzog, Wetzer, Welte, Memain P. și alții; magii sosesc la Betleem la 6/1 749, iar Irod moare în Martie sau începutul lui Aprilie 750, pentru că la 10/IV 750 îi urmează Archelau la 16/VIII 767 moare August și-i urmează Tiberiu, coregent din 765; primii Paști Mântuitorul îi serbează la 21 Martie 779; sărbătoarea corturilor are loc la 4 Oct. 780; din Oct, și până în Septembrie 781 Mântuitorul petrece în Galileia; la serbarea Corturilor din 22/IX 781 vine la Ierusalim; iar ultimii Paști, ai patimilor, îi petrece la 17/18 Martie 782; învierea are loc la 20 Martie 782. Acest an este 34 al erei după Bougaud, care începe la 1/1 784, sau 29 al erei dionisiace, care începe la 1/1 754, fiind astfel întârziată cu 6 ani. Istoricul teolog Bihlmeyer K., prezintă în manualul său important și de circulație: „Kirchengeschichte auf Grund des Lehrbuches von F. X. Funk“, ed. XI vol. Paderborn 1940 p. 19, că: „die Geburt Christi wird von ihr (Dionysische Ära) auf das Jahr 753 der Stadt Rom angesetzt, so dass 754 das erste Jahr der christlichen Ära ist. Tatsächlich fällt sie aber um 5—7 Jahre früher, zwischen 746 u. 748 ab U. c.“, iar referitor la activitatea Mântuitorului (p. 40) arată, că s'ar fi desfășurat timp de „zwei-bis dreijährigen öffentlichen Wirksamkeit“; crucificarea „geschah am 14. oder 15. Nisan in nicht sicher zu bestimmendem Jahre (zwischen 30 und 33 unserer Zeitrechnung)“, adică între 783 și 786 ab U. c. Cam la fel sună răspunsul în chestiune al celorlalți cercetători, neprecis și vag, fie din lipsă de cercetare personală, sau condiționat de o părere personală.

Teologii protestanți profită de această împrejurare și critică rezultatele cercetărilor catolici și expun păreri proprii. Comun tuturor teologilor și istoricilor protestanți este afirmația, că „era lui Dionisie este întârziată“ cu 3—4 ani față de nașterea după trup a lui Iisus Hristos. Dar cercetătorii din direcțiunile speculative ipercritice desconsideră întreaga problemă, pentru că, sau Iisus fiind simplu om, nașterea lui este fără importanță de comemorat și verificat, sau fiind o creație abstractă, nu are naștere după trup și deci nu este motiv să fie căutată sau inventată.¹ Astfel apare „concepția mitică“, potrivită căreia Hristos ar fi o simplă creație a Apostolilor, neavând deci existență istorică, ci derivând învățătura evolutiv din principiile religioase vechi, cum o susțin: Reimarus († 1768), apoi Semler S. și Couchoud P. L., Drews Artur, Dujardin Ed., Dupuis C., Eichhorn G., Fuhrmann, Feiler, Gunkel H., Goguel M., Henke H., Hölderlin, Jensen P.,

¹ Vezi la Rumjancev, Mit o Christe i Christovy prazdniki, Moscova 1890: Buysse P., Jésus devant la critique, Paris 1900; Fillion L., L'Évangile mutilé et dénaturé par les rationalistes contemporains, Paris 1909; trad. rom. de Marcu Gr. T. în Rev. Teologică, Sibiu 1945 s; Puglisi M., Gesu e il mito di bristo, Torino 1910; Ballerini G., Gesu Cristo i suoi moderni critici, Torino 1933; Schweitzer A., Geschichte des Lebens Jesu Forschung ed. V. 1933; Graber O., Der Kampf um Christus, 1936; Pfannmüller G., Jesus im Urteil der Jahrhunderte, ed. II Berlin 1939; Vlad Sofron, Școala mitologică, Sibiu 1943; Șesan M., Iisus nu este un mit, în Luminătorul 4/7 Caransebeș 1944 p. 15 ss.

Kalthoff A., Pfeleiderer O., Pierson, Robertson J. M., Smith B. W., Spittler Steudel, Strauss David, van Den Berg van Eysinga și alții. Alături stă „teoria mistificării”, potrivit căreia Apostolii ar fi inventat istoria lui Iisus ca să înșele pe credincioși, susținută de: Bultmann R., Jacolliot, Lublinsky S., Martino E., Nemojewsky, Notowicz N., Pernot H., Raschke J., Schwellenbach, Seydel și alții.

Direcțiunea a treia este inaugurată de Baur Ferd. Christian și „școala dela Tübingen”, care, pe baza dialecticii lui Hegel, tăgăduiește divinitatea Mântuitorului, care, ca om simplu, i-ar fi amăgit pe Apostoli; nașterea sa și alte date din viață sunt secundare, li urmează în concepții: Bauer Bruno, Binet-Sanglé, Davidson S., Guignebert Ch., Heilmüller W., Hilgenfeld A., Holtzmann H. J., Keim H., Köstlin K., Loisy A., Overbeck F., Renan E., Schenkel, Schweigler A., Volkmar G., Wrede W., apoi autorii iudei Klausner J. și Ludwig E. De concepția acestei direcțiuni se apropie adepții mișcării „Religionsgeschichte”, care consideră creștinismul lui Hristos o religie eclectică, în rând cu celelalte religii, creată de omul Hristos; concepția o reprezintă: Bousset W., Clemen C., Dölger F. J., De Lagarde P., Leipoldt J., Reinach C., Schiele M. H., Söderblom N., Troeltsch E. și alții. În timpul nou se asociază „școala antisemită dela Jena”, care îl consideră pe Mântuitorul drept un Galilean inspirat, deci om născut din femeie arică; o reprezintă: Althaus P., Dibelius M., Grundmann W., Hauer M., Heim K., Jülicher A., Leipoldt J., Preuss H., Schlatter Ed., Seeberg E., Walter J. V., și alții, apoi Rosenberg Al.

Mai potoliți în speculația lor critică și cu mai multă considerație pentru Mântuitorul sunt „adeptii lui Schleiermacher Fr.”, precum: Delitzsch Fr., De Wette, Hagenbach K., Lipsius R., Paul de Lagarde, Hasse K., Rems Ed., Schaff Ph., Tischendorf C., Wellhausen J. și alții; apoi „școala luterană” în frunte cu Harms Kl. și aderenții dela Universitățile din Erlangen, Leipzig, Rostock și Dorpat, precum Bleek F., Barth F., Credner A., De Wette, Dixon I., Euslin M. S., Francke, Feine P., Gregory C. R., Guericke E. F., Hengstenberg, Mongold W., Resch A., Reuss Ed., Salmon G., Thiersch H., Thomasius, Weiss B., Zahn Th., Zöckler O. și alții.

Reacțiunea critică împotriva extremelor o întreține „școala biblică supranaturalistă” în frunte cu Neander A. și Appel K., Hase K. și Kurtz J. H.; apoi „școala semiraționalistă” cu: Auer K., Gieseler J. K., Herzog J., Krüger G., Möller W., Müller K., Soden H. și alții; în fine „școala raționalistă a lui Ritschl Al.”, care crede în veracitatea Evangheliilor, și deci îl consideră pe Mântuitorul și în ipostaza sa divină, cu aderenții: Ad. von Harnack, protagonistul, apoi Caspar E., Hauck A., Heiler Fr., Hermelink H., Holl K., Kattenbusch F., Kittel G., Kaftan J., Lietzmann H., Loofs Fr., Lother H., Meyer Ed., Opitz H., Preuschen E., Sabatier A., Schubert H. V., și alții. La fel se prezintă și „școala anglicană”, reprezentată de: Bell G. K., Case S. J., Farrar F. V., Edersheim Al., Headlam A., Inge N. R., Kendall G., Lowrie W., Mackinon J., Murray O. F., Nairne Al., Rawlinson A., Robinson J., Seeley J. R., Thornton L. S., Weston F. și alții.

În amănunt, cu datele referitoare la viața Mântuitorului se ocupă: Achelis H., Caspari, Chwolson D., Dibelius M., Fotheringham, Köhler W., Kreyber, Preuschen E., Richter, Serno A., Sevin, Westbery Fr. și alții:

Hennig R. conchide în lucrarea sa: „Das Geburts- und Todesjahr Christi“, 1936, că Mântuitorul s'a născut cu 7 ani înainte de era dionisiacă, deci în 747 și că a murit Vineri la 3 Aprilie al anului 33 creștin, sau 786 ab U. c. La fel susține și Bedeus G. în „Das Datum des Todes Jesu“, Sibiu 1933 și în „Unser Kalender ist unbrauchbar“, Sibiu 1937, că Mântuitorul a murit într-o Vineri, la 14 Nisan, dar nu în anul 30 al erei creștine dionisiace, fiindcă atunci Vinerea de 7 Aprilie era o „dies nefastus“, ci în Vinerea de 3 Aprilie al anului 33 al erei dionisiace, pentru că în acea zi, la orele 6 a fost o întunecime de lună, corespunzătoare intemperiei care a însoțit moartea lui Iisus Hristos (Matei XXVII, 45; Luca XXIII, 44); iar activitatea sa să fi durat „nach der Taufe noch mindestens etwa zwei Jahre“, adică, dacă moare în anul 33 al erei creștine, 786 ab U. c., atunci a fost botezat în anul 784 și s'a născut mai înainte de 750, dată certă prin moartea lui Irod. Deci rezultatul sunt aceleași concluzii nesigure și vagi, ca și la cercetătorii catolici, cari oscilează.

În orice caz, s'a dat o adevărată luptă pentru susținerea existenței istorice a Mântuitorului, pe baza adevărilor oferite de Evanghelii, de martorii contemporani și de cei păgâni, ca Tacit, Pliniu cel Tânăr, Iosefus Flavius, Suetonius, Guvernatorul Publius Lentulus, medicul Esculapius Cuttellus și alții, că Hristos a fost o realitate, o simbioză umană și divină, că procesul său¹ și drumul crucii² sunt fapte istorice, iar învierea Sa din morți un adevăr.³ La polemică participă numeroși cercetători apuseni, din ambele tabere, precum: Aufhauser J., Bickermann E., Bienert W., Burkitt F. C., Batifol P., Clemen C., Corssen P., Dieckmann H., Dornseiff Fr., Draguet R., Eisler R., Goethals A., Goguel M., Grass K., Harnack Ad., Klostermann E., Lagrange M. J., Linck K., Meffert F., Norden E., Schürer E., Seitz A., Strack H., Willems C. și alții. Rezultatul este, că se admite existența istorică a Mântuitorului Hristos, dar precizări asupra cronologiei vieții sale nu se oferă cu certitudine.

Dar ce oferă teologii ortodocși în această problemă?

Mai mistici și ușor aplecați speculației teologice, fără însă a cădea în raționalisme periculoase apusene, teologii ortodocși nu se opresc în special asupra analizei minuțioase a datelor istorice din viața Mântuitorului, ci se ocupă mai cu dinadinsul cu învățătura mântuitoare. Cele câteva datări necesare cronologice sunt indicate fugitiv, uneori vag, și alteori după o indicație venită din Apus. Pentru toți însă existența reală și istorică a Mântuitorului, ca și deplinătatea Sa divină, sunt evidente și indiscutabile, încât nu trebuie analizate în mod special sau speculativ rațional și nici nu se pune cu atâta insistență necesitatea punerii datelor din viața Mântuitorului în acord cu era creștină dionisiacă, care abea din sec. XVIII-lea își face drum în sfera ortodoxă a Europei și în teologia ortodoxă, mai întâiu în Rusia, care o adoptă ceva mai curând. Europa ortodoxă din sud-est are însă în primul rând de scuturat jugul otoman, deci este ocupată cu grija existenței naționale, decât cu probleme de precizie istorică. Numai câțiva teologi prezintă în acest sens lucrări de îndrumare pentru ortodocși, ca de

1 Fruma I. — Marcu Gr. T., Procesul Mântuitorului, Sibiu 1945.

2 Chiricuță T., Drumul crucii cu cele 14 stațiuni, Buc. 1935.

3 d. p. Vasilescu T., Învierea Domnului și inscripția din Nazaret, BOR 3/4 1941

pildă: Celtzov Iv., Cernovsky V., Drostov Fil., Glubokovski N., Ivanov A., Lebedev A. P., Lopuchin A., Merezkovskii D., Pobjedonoscev I., Rozdestvenski B., Rumjancev I., Smirnov Inoch., Smirnov E., Ternovshi T. și alții, la Ruși; Mitr. Meletie al Atenei, Bulgaris Evgh., Bapheides F., Damalas N., Kontogonos L., Kyriakos D., Papadopoulos Chrys., Sthephanides B., Z'gabenos Gr., și alții, la Greci; apoi Goșev N., Naczov N. A., Posnov I., Snjegarov Iv., Stanimirov, Zankov St. și alții, la Bulgari; Janici B., Granici Fil., Milaș Nicodim ep., Svalici P., Zicici N. și alții, la Sârbi; Mitr. Veniamin Costachi, Boroianu D., Cornoiu J., Gheorghiu V., Ianovici V., Marcu Gr. T., Melhisedec Ep., Moisescu I., Olariu I., Roventă H., Mitr. Șaguna A., Vlad S. și alții, la Români.

În amănunt se ocupă la noi cu viața Mântuitorului, în timpul mai nou: Mihălcescu I., *Viața Mântuitorului*, ed. III, București 1926; Beldie I., *Viața Mântuitorului*, Galați 1926; Lușcan A., *Viața Domnului nostru Iisus Hristos*, Chișinău 1934; Popescu H., *Iisus Hristos sau sf. Evanghelii într'una*, București 1937; Munteanu L., *Viața Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, Cluj 1942; Căpăceanu E., *Viața lui Iisus*, București 1943; Diamândi St., *Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului*, 3 vol. București 1941/3, ed. II 1943/4, cu unele tendințe raționaliste.

Dar indicații importante și mai precise cu privire la cronologia vieții Mântuitorului le avem de pildă la următorii cercetători români:

Mihălcescu I., constată în „Anul nașterii Domnului nostru Iisus Hristos”, București 1915 pp. 40, că Iisus s'a născut la sfârșitul anului 753 ab U. c., așa ca era creștină a lui Dionisie nu este întârziată.

Marele istoric Popovici Eus., analizând în „Istoria bisericească universală”, ed. II de Mitr. Atanasie Mironescu, vol. I București 1925 p. 89/92 și 120 ss, problema nașterii și morții Mântuitorului Hristos, după indicațiile oferite de Scriptură, astronomul Keppler și cercetătorii apuseni, ajunge la următoarele constatări, lipsite însă de vreo convingere personală, că „put'm admite, că Hristos s'a născut cel mai târziu la începutul a. 750 ab U. c.”, aceasta pentru că data morții lui „Irod în Martie - Aprilie 750 este certă; „era noastră ce începe cu a. 754 e cel puțin cu 4 ani în urmă”; „deasemenea nu se știe în ce lună și zi s'a născut Hristos și nici chiar în ce timp al anului”; se indică ziua de 25 Dec. și 6 Ian. Mai departe arată, că Iisus și-a continuat misiunea „cel puțin peste 2 ani, cum mărturisește ap. Ioan, iar probabil peste 3 ani; de aceea Hristos a murit poate în vârstă de 32/33 sau 33/34 ani, și cum era creștină vulgară este cu 4—7 ani mai târzie, Hristos a murit poate în anul 30 al erei creștine”.

Tuturor acestor neajunsuri referitoare la cronologia personalității esențiale a Bisericii, se străduiește să le pună capăt academicianul pâr. prof. univ. Dr. V. Gheorghiu, în lucrarea temeinică și revelatoare, „Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos”, Cernăuți 1925 pp. 152. Folosind o bogată literatură teologică în chestiune și răsămându-se pe relațiile Sf. Scripturi și o analiză minuțioasă, pâr. Gheorghiu ajunge la următoarele concluzii în parte și personale: anul morții lui Mesia, în baza profeției lui Daniil IX, 22—27 este primăvara anului 783 ab U. c., sau 30 al erei dionisace; Ioan Botezătorul își începe activitatea spre finea anului 779 ab U. c. (26), socotindu-se cei 15 ani de domnie ai lui Tiberiu (Luca III, 1s) neapă-

rat dela 765 când ajunge coregent; având „cam la 30 de ani“ (Luca III, 23), Iisus vine la Iordan să se boteze, la începutul anului 780 ab U. c., iar cu ocazia primilor Paști (Ioan II, 20), când anunță rezidirea templului în trei zile, îi se obiectează, că templul se rezidește de 46 de ani; știindu-se, că ordinul de rezidire îl dă Irod la anul 734 ab U. c., primii Paști din viața Mântuitorului cad în anul 780, sau 27. Scăzându-se acum cei 30 de ani împliniți de Domnul, se ajunge la anul 750, adică mai înainte de Martie Aprilie 750, când Irod moare; se ajunge astfel în Dec. 749. Potrivit Evangheliei sf. apostol Ioan, care vorbește precis de mai multe sărbători ale Paștilor, petrecute de Mântuitorul, prima dată cu ocazia curățirii templului (Ioan II, 13 ss), apoi „fiind sărbătoarea iudeilor“ (Ioan V, 1), echivalentă cu Paști, în urmă „aproape de Paști, sărbătoarea iudeilor“ (Ioan VI, 4) și în fine Paștile ultime, ale patimilor și învierii (Ioan XI, 54 ss), anul învierii Domnului este 783 ac U. c., sau 30 al erei creștine dionisiace; ziua morții este Vineri 14 Nisan, adică 7 Aprilie, iar cea a învierii 9 Aprilie, corespunzând calculului pascal.

III.

Cunoscând rezultatele de până acum, se observă că încurcătura o provoacă mai multe chestiuni, care recer un răspuns clar: de ce era lui Dionisie este întârziată? ce este cu steaua lui Keppler? care este calculul cronologic?

Răspunsul nu a fost dat cu certitudine, dar credem că unica posibilitate de lămurire a vieții Mântuitorului este numai Evanghelia.

Dionisie Exiguul ia drept bun și sigur anul 783 ab U. c., al morții Domnului, care rezultă din adunarea anului 15 de domnie al lui Tiberiu cu primul an de domnie împărătească, deci 767, adică la un loc 782, anul în care își începe activitate Ioan Botezătorul. Observând, că Mântuitorul vine la botez în vârstă de „cam 30 de ani“, în 6 Ianuarie (783) după sf. Tradiție, și după evangheliștii sinoptici activând în răstimpul dela botez și până la Paști, primii și singurii ai anului 783, Dionisie scade 30 și ajunge la anul 753 al nașterii. Cum în tradiția bisericească e fixată atunci ziua nașterii la 25 Decembrie, Dionisie începe era creștină la 1 Ianuarie 754. Face deci câteva erori de calcul și nesocotește în primul rând cei 3 ani de activitate mesianică ai Mântuitorului, indicați în Evanghelia sf. Ioan. Eroarea sa poate fi însă scuzabilă într-o măsură oarecare, avându-se în vedere, că pe acea vreme încă, din cauza Apocalipsei discutate, se dădea în Apus precădere Evangheliilor sinoptice.

Ce privește steaua lui Keppler ca indiciu cronologic, acesta nu vine în considerare, pentru că steaua Magilor nu poate fi steaua lui Keppler deja pentru simplul motiv, că orice stea sau cometă, oricât de mult s'ar reține în spațiul vizibil al cerului, are traiectoria ei liniară continuă, deși în astronomie este elipsă, numită parabolă sau hiperbolă, după focarul ei, pe când steaua magilor merge în unghiu și are opriri. Astfel ea aduce pe magi din Răsărit spre Apus, la Ierusalim, unde se ascunde (Matei II, 2, 7), apoi îi conduce spre Sud la Betleem, unde se oprește deasupra locului unde era Pruncul (Matei II, 9). La fel stă chestiunea cu întunecimea de lună și cutremurul din ziua morții Domnului. În amândouă cazurile, arătările din

natură nu sunt naturale, ci excepționale ca și evenimentele de cari se leagă fiecare apariție.

Se mai adaugă la greutatea problemei variația sistemelor calendaristice, folosite în vechimea creștină, precum¹: „era iudaică”, împlinește 3761 ani la 753 ab U. c.; „era seleucidă”, inaugurată în imperiul lui Alexandru cel Mare în a. 312 în Hr.; îi se adaugă în Orient „era dioclețiană”, introdusă în Egipt în a. 283 după Hristos; în Apus există „era Ab Urbe condita”, care începe cu 753 ani înainte de era lui Dionisie Exiguul, fixată la 1/1 754, ca „era creștină”; apoi „fasti consulares”, cari duc până la ultimul consul al Romei, în a. 541 după Hr.; în Spania se introduce în a. 38 în Hr. „era spaniolă”; în fine, din sec. V-VI. după Hristos se introduce „era dela facerea lumii”, ca „era Alexandrină”, care numără 5501|2 ani până la 1/1 754 ab U. c., „era Antiohiană” cu 5492 ani și peste toate se impune din sec. VII. „era Constantinopolitană”, care numără 5508|9 ani până la nașterea Domnului, sau 1/1 754 ab U. c.

Vine apoi variația în socotirea începerii anului. Așa anul nou începe la Iudei cu luna Tișri, care cade în Septemvrie; era lui Alexandru cel Mare începe la 1 Octomvrie; stilul vechiu roman începe anul la 1 Martie, dar cu Octavian August stilul Iulian începe la 1 Ianuarie; în răsăritul roman și apoi cel bizantin anul nou începe la 1 Septemvrie. Era creștină a lui Dionisie începe la 1 Ianuarie. Cu timpul rămâne și în uzanță în Apus începerea anului la 1 Ianuarie sau la 1 Martie, și abia în sec. XVI-lea se adoptă unitar 1 Ianuarie. În Răsărit, în Antiohia se schimbă, între 449 și 483, începutul anului dela 1 Oct. la 1 Septemvrie². În imperiul bizantin și apoi în țările ortodoxe, creștinate dela Constantinopole, se introduce era dela facerea lumii, începând la 1 Septemvrie, sub forma „erei constantinopolitane”. Totuși în Rusia se folosea, până la 1492 începerea anului și la 1 Martie. Abia din sec. XVII-lea înainte se generalizează încet folosirea și în Răsărit a anului nou la 1 Ianuarie, concomitent cu introducerea treptată a erei dionisiace, în locul celei constantinopolitane.

Aceste oscilații au înrăurință covârșitoare asupra stabilirii de zile calendaristice. Așa 25 Dec. după calculul obicinuit (1 lan.), cade în anul mai mic cu o unitate decât 6 Ianuarie; d. p. dacă anul începe la 1 lan. 754, atunci 25 Dec. cade în 753, iar 6 lan. în 754; dacă se ia anul nou la 1 Martie, atunci 25 Dec. și 6 lan., care urmează, cad în același an. Același lucru se întâmplă, când anul nou începe la 1 Septemvrie sau 1 Octomvrie, atunci 25 Dec. și 25 Martie, care urmează, cad în același an; 15 Aug. 781 premerge numai cu 25 de zile lui 8 Sept. 782, când anul începe dela 1 Septemvrie, dar e în același an cu această zi din Septemvrie, dacă

¹ Mas Latrie S., *L'art de verifier les dates*, Paris 1750; Ginzel K. F., *Handbuch der mathem. und technischen Chronologie*, 3 vol. Leipzig 1906/14; Grotefend H., *Abriss der Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit*, ed. II 1912; Cavaignac E., *Chronologie*, Paris 1925; Kubitschek W., *Grundriss der antiken Zeitrechnung*, München 1928; Capelli A., *Cronologia, cronografia e calendario perpetuo*, ed. II Milano 1930; Gheorghiu V., *Noțiuni de cronologie, calendaristică și calcul pascal*, București 1936; Neugebauer P. V., *Hilfsstafeln zur technischen Chronologie*, 1937; Sacerdoțeanu A., *Introducere în cronologie*, București 1943.

² Downey G., *The Calendar change at Antioch in the fifth Century*, in *Proceedings Americ. Philolog. Assoc.* 69, 1938.

anul nou începe la 1 Octomvrie. Pentru înlăturarea acestor neajunsuri și greutate cronologice, vremea modernă a adoptat și păstrează „era greșită și întârziată a lui Dionisie”, care începe la 1 Ianuarie 754 ab U. c., și în raport cu ea se recalculează toate datele antice și medievale.

În fine se mai adaogă și împrejurarea, că faptele nu se întâmplă la date pline, ci în cursul unui an, deci cu posibilități aproximative, cari trebuie observate; așa de pildă când se spune, că Ioan Botezătorul își începe activitatea „în anul 15 al lui Tiberiu”, sau „de 46 se zidește templul”, aceasta nu înseamnă că respectivii ani s’au împlinit, ci poate să însemne, că anul respectiv este la începutul lui, „sau în cursul lui, sau spre sfârșit. Deci trebuie acceptată și o oarecare toleranță de timp în calculele calendaristice, atunci când nu este indicată luna respectivă a anului.

IV.

Ținând seamă de relatările Sf. Scripturi, de precizările sf. Tradițiuni și de asocierea datelor istorice certe, lămurite cu competență în lucrarea pâr. V. Ghiorghiu, și cu completarea corespunzătoare, se ajunge la următoarea indicație cronologică a vieții Domnului Iisus Hristos:

La 25 Martie 749 ab U. c. are loc Bunavestirea; la începutul lui Decemvrie 749 Iese porunca de recensământ și atunci Iosif și cu Maria pleacă spre Betleem (Luca II, 4), unde se naște Iisus Hristos, la 25 Decemvrie. Atunci apare steaua. A opta zi, deci la 1 Ianuarie 750 Pruncul este tăiat împrejur (Luca II, 21). Între timp, magii din Răsărit, conduși de stea, au timp să străbată pustiul arabic și după poposirea la Ierusalim și convorbirea cu Irod (Matei II, 1 ss), să se înfățișeze la 6 Ianuarie 750 cu daruri în fața Pruncului (Matei II, 9 ss). Dar ei nu se întorc pe la Irod, care îi așteaptă nerăbdător. Între timp „familia sfântă” vine la Ierusalim, când s’au împlinit zilele de curățire (Luca II, 22), la 40 de zile, deci la 2 Februarie 750 și are loc întâmpinarea Domnului. Furios, că magii l-am ocolit și că timpul trece, Irod ordonă uciderea pruncilor (Matei II, 16), dar cum el nu știe vârsta lui Iisus, de aceea, ca să se asigure de reușită, stabilește vârsta celor ce aveau să fie uciși la maximum, 2 ani. Dar familia sfântă este prevenită și fuge în Egipt (Matei II, 13). După moartea lui Irod, întâmplată în Martie sau la începutul lui Aprilie 750, și ascensiunea la tron, la 10 Aprilie, a lui Archelau, familia sfântă se întoarce în Palestina și se așează în Nazaret. La vârsta de 12 ani, cu ocazia Paștilor (anul 762 ab U. c.), Mântuitorul predică în templu pentru prima dată (Luca II, 46). În toamna anului 779 ab U. c. (26 al erei dionisiace), își începe activitatea sf. Ioan Botezătorul (Luca III, 1 ss), în anul 15 al lui Tiberiu, socotit de la coregență, iar la 6 Ian. 780 (27) când Iisus avea „cam la 30 de ani” (Luca III, 23), vine la botez (Matei III, 13 s). Acum își începe activitatea mesianică, adunând în jurul său pe primii Apostoli și săvârșind apoi la Cana prima misiune. De Paștile anului 780 (27) curăță templul și prevestește învierea sa a treia zi (Ioan II, 13 ss); apoi își înțelege pe cei 12 Apostoli (Luca VI, 13 s); petrece Paștile anului 781 (28), venind la Ierusalim cu Apostolii (Ioan V, 1 s). În jurul Paștilor anului 782 (29) satură mulțimile, înmulțind pâinile (Ioan VI, 4 s). Ceva mai târziu Petru face mărturisirea de la Cezareea lui Filip (Ioan VI, 67 s) iar la 6 Aug. 782 are loc Schimbarea la față a Domnului, pe muntele Taborului (Matei XVII, 1 s). În Octomvrie 782, de sărbătoarea Corturilor,

Mântuitorul vine la Ierusalim (Ioan VII, 10 s), iar în Decembrie 782, mergând la înălțarea templului din Ierusalim, trece prin Betania (Ioan X, 22 s), și revenind de la Ierusalim, înviază pe Lazăr (Ioan XI, 1 s). Atunci începe să se pună la cale complotul împotriva Mântuitorului. Cu ocazia apropierei Paștilor anului 783 (30) Mântuitorul vine la Ierusalim și la 9 Nisan (2 Aprilie) își face intrarea solemnă în Ierusalim (Floriile), fiind primit cu osanale (Luca XXII, 7 s; Ioan XII, 12 s). La 13 Nisan, Joi, ține cina cea de taină (nu cina pascală, care se ținea în seara zilei de 14 Nisan); noaptea e prins în grădina Ghetsimani (Matei XXVI, 34 s), apoi judecat în cursul nopții spre dimineața de 14 Nisan (7 Aprilie), atât de Sinedriu, cât și de procuratorul roman Ponțiu Pilat, în funcțiune în ludea între 779 (26) și 789 (36). La orele 9 dimineața este pironit pe cruce (Luca XXIII, 44 s), iar la ceasul al nouălea din zi, la orele 3 p. m., își dă duhul, se întuneacă soarele, se cutremură pământul și se rupe catapeteasma templului (Matei XXVII, 51). Mântuitorul moare în vârstă de 33 de ani, 3 luni și 13 zile (+ 7 zile ale anilor bisecți), iar ziua de 7 Aprilie corespunde calculului pascal pentru anul 783. În dimineața „primei zile a săptămânii“, de 16 Nisan (9 Aprilie), Apostolii constată, după prezicerea Mântuitorului că a treia zi va învia, că Mântuitorul cu adevărat a înviat (Luca XXIV, 1 s; Ioan XX, 1 s), fapt ce-l întăresc apoi arătările Domnului către Apostoli și în special episodul cu Apostolul Toma.¹ Înălțarea la cer (Fapte I, 39) are loc după 40 de zile, joi la 19 Mai 783 ab U. c., sau anul 30 al erei creștine dionisiace.

* * *

Iată cea mai corectă cronologie a vieții Mântuitorului, corespunzătoare tuturor elementelor cunoscute și certe, scripturistice și istorice, fără pripiri raționaliste sau interpretări imanentiste.

Iar Domnului Iisus Hristos fie mărire în veci, Amin!

Prof. Dr. Milan Šesan

Facultatea de teologie — Suceava

¹ Šesan M., Necredința Apostolului Toma, în Rev. Teol, 1/2 Sibiu 1946 p. 26 ss.

Discuții în jurul educației

Pornim principal dela observația că societatea furizează individului prin educație sensul moral și social al planurilor ei generale de existență, idealuri și devenire. Pe linia aceasta mergând, urmărim și observăm în trăsături generale că nu există educație desprinsă de ritmul socialului și al moralei (opinie publice, moralei religioase, obiceiuri ale pământului, etc.). Omul adeseori va legifera regule morale (conform principiului ale cărui conturări le-a desăvârșit Kant) și inconștient se va supune el însuși propriilor sale legi morale.

De asemeni, privind în mod evolutiv educația ce o primește un individ, ne putem da perfect de bine seama că numai prin cunoștințele date lui de către societate el se dezvoltă și devine cineva; deci educația are un fond pur social. De aceea, educația stă în strânsă legătură practică cu socialul și teoretic cu Sociologia pe de o parte ca știință a societății, și cu Etica pe care o privim ca pe un element necesar complementar la orice fel de instrucție, pe de altă parte, ca știință normativă privind idealul social către care va trebui să tindă omul.

Interesantele interpătrunderi și raporturi între educație (respectiv Pedagogia ca știință a educației) și între morală și social (respectiv Sociologia ca știință a societății), precum și sensul noțiunii educație, urmează să le analizăm.

I. Despre educație

În linii particulare privită educația, fără îndoială ea prezintă deosebiri după sensurile ei profesionale. Privită în conținutul ei de bază, ea apare ca un fapt prin excelență social. Ea variază dela o societate la alta, fiecare avându-și particularitățile și specificul ei, însă fără îndoială, fiecare are ca scop perfectă împlinire a eului psiho-fizic al membrilor ei. Orice societate exercită prin generațiile adulte, asupra celor tineri, o acțiune puternică, în vederea dezvoltării principalelor stări: intelectuale, morale și fizice. S'ar putea ajunge la concluzia lui Durkheim că educația este o „socializare a tinerei generații“.

Dar care este conținutul ansamblului ființei sociale, pe lângă specificul eului individual? Aceasta se manifestă prin grupuri de idei cari intră separat sau înlănțuite în construcția psihică a celui educat, societatea dându-i opinii de diferite feluri, fie religioase, tradițiuni profesionale și naționale, sau principii morale și diferite crezuri, fie în fine principii mai puțin organizate, particulare fiecărei societăți. Prin mijlocirea acestor date, pe lângă ceea ce aduce cu sine ca bagaj ereditar educatul, se formează mai târziu

personalitatea care — după forța și calitatea ei — va ieși la suprafață dând creațiuni noi sau mulțumindu-se cu ceea ce a primit, va consuma din ceea ce a adunat în timpul educației sale.

Educația, care e privită simplist din atâta lume, are în sine un scop înalt și un sens mult superior celui pe care lumea de rând i-l dă. Căci dacă eliminăm acțiunea educației, omul ar rămâne un animal. (Chiar animalele prin educație le depășesc pe celelalte semene de-ale lor). Numai prin societate și educație omul devine om, primind limba, religia, credințele, idealurile, științele. Toate sunt isvorite din multipla strădanie a inteligenței umane în cursul mileniilor, reușindu-se să se depășească instinctele, iar cooperarea și solidaritatea să se bazeze pe simpatie și voință.

Copilul care se naște nu aduce cu și prin sine decât eul individual cu oarecare predispoziții psihice, — putându-l considera din multe puncte de vedere tabula rasa, cum îl concepea John Locke. Din acest eu individual, egoist și frământat numai de tendințe egocentrice, educația ridică ființe sociale superioare, altruiste și umanitariste.

Unii ca James Mill au văzut în educație doar un sens final utilitar, educația voind să facă din individ un instrument de fericire pentru el însuși și pentru semenii. Dar aici ar însemna să lăsăm educația la discreția arbitrarului individual. Ne punem însă întrebarea: care este sensul adevăratei fericiri? Este acel standard of life (etalonul vieții), sau este bucuria rotunjirii intelectuale, sau este un complex din amândouă, sau poate se reduce la un echilibru între organism și mediul său, așa cum crede James Mill?

Mai înainte Kant credea că scopul educației este „să se desvolte în fiecare individ întreaga perfecțiune de care este susceptibil”. Desigur se pune din nou o întrebare deficilă asupra conținutului just pe care ar trebui să ni-l dea noțiunea „perfecțiune”. Ar fi poate o dezvoltare armonică a tuturor facultăților umane. Dar acesta să fie unicul sens al educației?

Definițiile însă nu se potrivesc cu educația care trebuie să țină cont de indivizi (ca personalități autonome), de timp și locuri. Căci privind istoria dealungul ei ne dăm seama că Grecii au avut un sistem de educație, iar Romanii alt sistem. Fiecare a fost potrivit epocii. Căci fiecare societate primește într'un moment dat un fel de educație care se impune indivizilor prin forța împrejurărilor, considerând această societate într'un moment al dezvoltării ei. Ne dăm seama că există un fel de regulator al educației, pornit din forța istorică și socială a evoluției societății, de care nici o societate nu scapă. Elemente determinante ale regulatorului sunt cuprinse în organizația politică, religie, moravuri, dezvoltarea industriei și a științelor și alți factori de importanță mai mică sau mai mare.

Termenul educație trebuie să cuprindă în sine înțelesul just al realităților în cari se exercită acțiunea generațiilor adulte asupra tinerilor, fie în domeniul intelectual, moral, fie în cel fizic, etc. Numai prin societate cu aspectele ei specifice, se poate realiza idealul educației, educația nefiind deci în fond decât o socializare metodică a generațiilor tinere, formând cu vremea aceea ființă socială care are caracterele ei generale, acomodată mediului în care s'a dezvoltat.

Din individul egoist și asocial care apare prin naștere, educația face din el un element capabil să ducă o viață morală și socială. Toată

opera depusă de educația umană realizează, sau se poate zice, crează în om o ființă nouă.

Desigur individul care aduce cu sine predispoziții mai puternice, în senz pozitiv, va aduce o ușurare mai mare în educație și un randament practic mai valoros.

Fondul educației are o natură socială, căci ea răspunde unor necesități sociale. Chiar însași setea de cunoaștere omul nu o avut-o până când nu l-a fost trezită chiar de societate. Sensul educației l-a indicat de asemeni societatea. Istoria ne-o demonstrează perfect de bine. Astfel cetatea antică cerea un corp perfect fizicește; evul mediu vedea posibilitatea perfecte cunoașteri în ascetism; în epoca feudală a cavalerismului se cerea suplețe (fizică, și era de mirare că cineva știe a scrie sau a ceti); astăzi lupta se dă între educația humanistă și cea realistă. Deci societatea își fasonază pe indivizi după trebuințele ei. Faptul nu se întâmplă prin o tiranie a societății; individul se simte interesat să se supună acestor stări, căci el vede că societatea îi dă tocmai ceea ce are ea mai nou și mai demn să fie cunoscut.

Știința însăși este o operă colectivă, după cum și creațiunile individuale au pe lângă fondul specific individual și un mare procentaj de elemente sociale. (Căci și artistul ia cunoștință de creațiunile efectuate până la dânsul, își formează un punct de plecare și apoi crează utilizând și elemente cunoscute. Din literatură exemplul genialei creațiuni a lui Goethe „Faust“, sau „Divina Commedia“ a lui Dante Alighieri, sunt tipice pentru acest caz; de asemeni marea cantitate de cultură germană și de pretutindenii — Kant, Schopenhauer, budism, etc. — asimilată de Eminescu; etc., etc.).

Astfel omul este om și devine om numai prin societate, altfel ar recădea în rangul animalelor.

II. Mijloace educative

Ne întrebăm însă prin cari mijloace se poate face educația și în ce măsură poate fi atins scopul ei? Intorcându-ne puțin îndărăt în istoria pedagogiei, ne dăm seama că nici Locke și nici Helvetius nu au dreptate, căci educația nu poate face pe om din nimic (tabula rasa), ci trebuie să admitem cu necesitate o întreagă gamă de dispozițiuni gata alcătuite, pe cari educația le dăruiează și le întărește, sau caută să le elimine. Fontenelle făcea greșeala să creadă că nici educația bună nu face bunul caracter și nici educația rea nu-l distruge; iar eroarea lui Helvetius a fost credința în atotputernicia educației, ajungând până la afirmația că: toți oamenii se nasc egali, cu aptitudini egale și doar educația singură crează diferențele dintre ei. De fapt trebuie constatat că soluția e la mijloc: importante sunt atât predispozițiile înăscute, cât și puterea mijloacelor de acțiune ale educatorului. Mai dificilă este problema atunci când tendințele congenitale sunt puternice, că în acest caz educatorul le va distruge greu sau poate le va transforma într-o măsură sau deloc. (Din acest punct de vedere drama lui H. Ibsen „Strigoii“ este un exemplu clasic, în care dispozițiunile înăscute și atavice sunt mult mai puternice decât educația, isvorînd la un moment ca izbucnirea unui incendiu care a ars moart). Ieșirea din acest impas o aflăm tot în om: predispozițiile nu sunt decât arareori puternice și pline

de forță rezistentă la educație. În general ele sunt destul de vagi și cu un caracter de generalitate. Singura predispoziție rigidă și neschimbabilă, care nu se lasă influențată de cauze exterioare este instinctul. El apare sub înfățișări numeroase, din cari cea mai cunoscută este instinctul conservării. Apoi distingem un instinct matern, sexual, patern, etc. Caracteristica instinctului de conservare este fuga de moarte, în orice chip, fără a avea mijloace predeterminate. Celelalte instincte sunt îndrumări puternice în o singură direcție.

Dar chiar dacă există asemenea instincte, printre ele sunt goluri cari trebuiesc umplute, pentru frânarea pornirilor instinctuale, și aici este rolul educației. Problema tragicului eredității atât de discutată de psihologi și juriști (cine nu cunoaște problemele ridicate de Lombroso), este astăzi mult simplificată prin noile observațiuni, după cari temperamentul nu predestinează cu rigiditate pe om. (Și punem întrebarea cu un psiholog francez: oare de ce copilul unui mare filolog nu moștenește măcar un singur cuvânt?). Răul ereditar poate fi de cele mai multe ori o lipsă. Fie această lipsă mai mică sau mai mare, nervoasă sau chiar cerebrală, se ajunge la un dezechilibru mintal. Dar ce moștenesc copii unor genii, profeți, inovatori, etc? Sunt oare doze speciale de dispozițiuni, sau sunt alte elemente? Probabil există mai curând o serie de dispozițiuni sau facultăți cu aspecte foarte generale, cari dau înclinație copilului spre anumite posibilități și orientări. De aceea pare mai plauzabilă explicația după care dispozițiunile generale cari efectuează viața mai multor generații, să treacă cu mare suplețe dela o generație la alta, dându-ne cunoscutele imagini ale eredității. Inșă dela copilul abia născut până la omul cu dispozițiuni ereditare bine definite, clare și puternice, există un stadiu intermediar care pentru viața unui om este considerabil. În acest stadiu trebuie să apară educația, să-și desvolte acțiunea, să-și spună cuvântul și să-și îndeplinească rolul pe care și l-a asumat.

În consecință pedagogul va porni cu voință puternică așa ca și un hipnotizator. Va afla mulți elevi în stare de pasivitate, dar nu va găsi conștiințe în stare să lupte contra sugestionabilității, căci voința lor este mult prea rudimentară. Este și epoca în care imitația este foarte contagioasă. De altfel profesorul va aduce cu și prin sine o notă de superioritate prin cultură cât și prin experiență, astfel că eficacitatea pedagogică a acțiunii sale va fi puternică.

Ar fi o greșeală să se creadă că rezultatele sunt imediate și că ar putea fi provocate prin încercări bruscate. Din contra, numai prin răbdare, conștiinciozitate, liniște și continuitate în activitate, se poate ajunge la realizarea educației. Cu ajutorul autorității de care se bucură un profesor, fără a ținea socoteală de unele incidente exterioare sau întâmplătoare, se poate ajunge la influența pedagogică pe care o preconizează teoria și o verifică în mare măsură experiența.

Latura educativă constă în depășirea omului nou născut cu firea lui individuală și asocială, și crearea unui om superior. Ori această depășire nu se poate face decât prin un mare efort asupra noastră înșine, care dă faptului o notă de profundă gravitate. Voința va fi elementul fundamental care va orândui stilul vieții acestui nou om. Căci devenirea este o necesitate fizică și o datorie morală.

Datoria este cel mai puternic stimulent, căci ea apare ca un imperativ care împinge conștiința și dirijează activitatea. O atenție deosebită trebuie dată respectului autorității, care e cu totul altceva decât teama de pedeapsă. Căci însăși libertatea nu e nimic altceva decât autoritatea bine înțeleasă; libertate nu înseamnă să faci ce vrei, ci să fii stăpânul tău însuși, activând cu rațiunea și făcându-ți datoria. Numai astfel societatea va beneficia în sens pozitiv de pe urma aceloră de cari se ocupă prin toate acțiunile sale.

Constatări verificate ne duc la concluzia că practicile educației sunt identice cu toate celelalte fapte sociale: că educația nu e formată nici din combinații artificiale și nici din capricii momentane, ci că ea este compusă ca și adevăratele instituții sociale, cu o structură și un sistem bine determinat, care însă niciodată nu se desparte de structura adevărată a societății. Practicile educației vor căuta să modeleze și să adapteze tinerele generații la milieul social în care trebuie să trăiască ele. Desigur este foarte greșit să se copieze un sistem pedagogic din o țară și să fie aplicat în altă țară. Căci fiecare popor își are caracteristicile și sistemele sale economice, morale, religioase, juridice, etc. De asemeni ele depind atât de țară cât și de timp. Și coborînd mai departe constatăm anumite caractere specifice regiunilor, de unde decurge necesitatea aplicării principiilor educative specifice chiar la regiuni, nu numai la țări.

Astfel dacă e vorba de exemplificare, ne putem întoarce la Inzi sau Egipteni, unde funcția principală a educației era în sens teologal, considerând educația ca un atribut al puterii sacerdotale. Ne amintim că aici s'a născut știința (cosmologică, matematică, etc.); dar că tot aici educația este inseparabilă de religie. Filosofii și savanții Greci au mai mult o atitudine antireligioasă. Se crează astfel în cursul istoriei și evoluției omenirii, diferite tipuri de educație, până în fine se nasc marile spirite revoluționare în pedagogie ca Rabelais, Montaigne, Rousseau, Pestalozzi. În fine se ajunge și la formarea unei arte pedagogice, făcându-se prin pedagogie o știință a educației. Sistemul educativ este deci un produs al istoriei, fiind astfel și o adevărată instituție socială.

Sisteme școlare din învățământul primar, ca și din cel secundar și universitar, — sau din școlile practice —, nu sunt statice. Ele nu trăesc din practici fixe sau metode consacrate scoase din moștenirea trecutului. Pretutindeni este mișcare, aspirație mai mult sau mai puțin clară și mai bine exprimată, spre un ideal nou pedagogic și educativ. Toate aceste idealuri sunt în funcție de realitățile școlare. Este instructivă istoria doctriinelor pedagogice, pentru că ne redă istoria învățământului și pentru că putem afla totdeauna părți defectuoase de cari să ne ferim sau părți bune uitate, pe cari le putem reedita.

De un timp se simte puternica presiune a sistemelor practice; învățământul prin lucruri, realismul pedagogic dă o notă specifică nouilor tendințe. În trecut, pe lângă multă literatură utopică pedagogică, mulți pedagogi au adus revoluționări importante. În rândul acestora se pot aminti Rousseau și Pestalozzi, căci ei au exprimat idealul pedagogic al unei epoci. Cu cât înaintăm în spre epoca noastră, contemporană, cu atât ne dăm seama de complexitatea fenomenelor, problemelor și necesităților pedagogice și de obligația ca pedagogul să fie perfect informat. Astfel la

întrebarea: în epoca noastră ce trebuie trezit și cultivat în elev mai mult, dragostea de patrie sau sensul umanității, fără îndoială se cere ca pedagogul să aibă termenii preciși ai tuturor fenomenelor, pentru a instrui pe elevi conform năzuințelor pedagogice și sociale. Deasemeni va trebui să cunoască psihologia maselor, considerând clasa ca o unitate socială. În acest mod va reuși să dea societății elementele pe cari ea le așteaptă.

III. Pedagogia și morala

Intr'un roman al lui H. G. Wells, „Flacăra nemuritoare”, (apărut în limba franceză la Paris în 1920, în traducerea lui M. Butts), se pune problema educației și sensurilor ei, privită prin perspectivele ei largi și adâncite. Pedagogia autorului este inspirată din filosofie. Eroul, Job Huss, un mare profesor-pedagog, lovit de nenorociri neașteptate, își expune în mod public cu o seninătate stoică, ideile cari i-au condus acțiunile și filosofia care i-a inspirat pedagogia sa în calitate de conducător al unui colegiu. El crede că omul trebuie educat nu numai în stilul humanismului clasic, ci că trebuie să învețe limbi moderne, științele experimentale și istoria umanității. Deci o perspectivă generală asupra omului și universului. Prin știință va trebui să-și dea seama fiecare despre sensul vieții, fără a avea o oarecare idee preconcepută. În ce privește situația omului în univers, este o întrebare foarte dificilă; căci a fi încadrat sub legile mecanismului universal este mult prea rigid, și nici nu s'ar găsi sensul reacțiilor omului; sau a fi liber..., o altă problemă. S'ar putea ca greul ce-l ducem pe pământ în cei câțiva ani ai vieții, să fie răsplătiți cu o eternitate de bucurie și veselie în lumea de dincolo. Dar dacă întreg calculul a fost făcut rău? Și ne va răspunde eroul: omul are datoria să acționeze și să reacționeze, oricare i-ar fi destinul, căci pe lume numai omul are conștiința nedreptății și grija dreptății. Aceasta este flacăra nemuritoare din pieptul său, oricare ar fi starea lumilor și întâmplărilor în vastul cadru al timpului și spațiului. Datoria dictată nouă prin însăși natura noastră, este de a căuta să risipim negura confuziilor necunoașterilor, care sunt cauzele principale ale suferinței și nedreptății. Luptând în acest sens, omul va deveni un binefăcător pentru semenii și un element progresiv al naturii. Programul lui Job Huss preconizează cultul istoriei umane. De aici rezultă o morală profundă și o instructivă deducție pedagogică: educatorul va trebui să întrețină în sufletele copiilor flacăra nemuritoare, făcând ca ea să devină din ce în ce mai luminoasă. Învățământul tehnic dă elevilor posibilitatea alegerii unui viitor meșteșug; educația utilitară va deschide perspective practice, dar eventual nu va împiedica de a face pe unii oameni să sufere. Istoria va arăta elevilor efortul omenirii spre mai bine. Numai prin instrucție omul se ridică, altfel ar fi un animal, cuprins de egoism, dorințe, pasiuni și temeri. Omul inițiat este un om eliberat din prizonieratul euului. Rezultă necesitatea învățării unei morale tot atât de solide ca și știința însăși.

Pedagogul trebuie să inspire o morală de o puritate superioară: respectul de noi înșine, grija de demnitate și delicatețea morală; respectul omului; uitarea de sine și devotamentul pentru alții; spiritul de sacrificiu, dragostea de patrie și ideal. Unul din scopurile pedagogului va fi și acela ca cetățenii să înțeleagă necesitatea unei justiții, căci aceasta este o lipsă a omenirii. Dreptatea prin domnia ordinei.

O altă latură a devenirii pozitive este limitarea egoismului individual, care nu duce la adevărata fericire; fericirea animală este inaccesibilă, iar bucuria pură care întovărășește acțiunea dezinteresată, nu poate fi comparată decât cu puțină trăiri. Munca, devotamentul și sacrificiul, acestea sunt elementele care frânează egoismul individual.

Între acțiunile pedagogice necesare apare și solidaritatea, care trebuie văzută ca o datorie, întrucât ea este un fapt și nu o simplă concepție teoretică a raporturilor dintre oameni. Ea implică deci trăiri simțite, cu relații în domeniul religios și moral, avându-și temeluri în străfundurile mistice ale sufletului.

IV. Pedagogia și sociologia

Făcând observația că pedagogia este un fapt prin excelență social atât la origine cât și prin funcțiunile sale, trebuie deci să pornim dela premisa că pedagogia stă în directe relații cu sociologia, mai mult decât celelalte științe. Istoria pedagogiei ne va arăta că în cursul evoluției societății și concepțiilor pedagogice, cum ar fi de ex. Kant, I. St. Mill, Spencer, Herbert ș. a., s'a crezut că educația trebuie să dezvolte maximul individual, ducând spre perfecție atributele constitutive în general ale speciei umane, admitându-se că există o singură educație care convine oricărui om, indiferent de condițiile sociale și istorice de cari depinde. Crezând de asemenea că natura umană este una singură, cu aspecte și proprietăți precizate odată pentru toate cazurile, s'a căutat felul cum s'ar putea exercita educația asupra omului astfel văzut. Prin această considerare pedagogul nu avea nimic de adăugat la opera naturii, el limitându-se doar la împiedicarea atrofierii sau devierii posibilităților date în individ. Cu ajutorul psihologiei s'a crezut că omul trebuie analizat în conformația virtualităților sale native, pentru a i le dirija.

Dar istoria arată cu totul altceva. Constatăm că din începuturile cele mai vagi ale existenței omenirii, nu numai că nu a existat un singur sistem educativ pentru întreg genul uman, dar că și înăuntrul popoarelor sunt diferite sisteme aplicate diferitelor clase sociale. Alta era educația castelor (preoți, militari), alta era a pariei (plebeilor). Ce a învățat oare în evul mediu tânărul cavaler, dacă nu toate artele cavaleresti, și ce a învățat un țaran înafară de câteva elemente de cânt, gramatică și matematică?! De asemenea cunoscuta diferență de educație între târgoveți și țărani, sau în oraș, între fiii nobililor, ai burghezilor, breslelor și ale lumii de rând. De altfel fiecare profesiune își are specificul ei care împinge pe educator spre acest specific, și-i dă deci o caracteristică aparte. O educație omogenă pentru genul uman nu poate fi considerată decât doar în societățile preistorice, când datele bio-psihologice ca și toate celelalte condiții par să fi fost uniforme, fără diferențierile caracteristice epocilor istorice. De altfel eterogenitatea este una din caracteristicile societății umane în ceceae privește temperamentul moral și intelectual, ca și variabilitatea funcțiunilor noastre fundamentale. Societatea însăși își divide munca pentru a-și putea echilibra activitatea; educația va fi prin urmare inclusă într'un anumit model care să poată da cel mai bun randament practic, atunci când va fi aplicată într'o anumită direcție (conform normalei diriguiri a muncii). Diversitatea sistemelor de educație pornește atât dela pluralitatea cantitativă

și calitativă a bunurilor educabile din om, cât și din cauza nevoilor sociale dirijate prin diviziunea muncii, deci prin specializare. Dar această educație de specializare, cum am numi-o, nu luptă contra facultăților și predispozițiilor omului, căci el însuși își va dirija activitatea spre acele laturi unde simte că poate da prin un minim de efort, un maxim de randament. Și în acest sens se va face educația. Epoca modernă a adus acest indemn special de a ținea cont de dispozițiile individuale și de a le împinge spre o activare în condiții cât mai bune.

Istoria ne mai arată că după timpuri și popoare, educația a variat în foarte diverse tipuri. Educația greacă (ateniană, spartană, etc.) a avut specificul ei, cea romană de asemeni. Ele au căutat să facă Greci sau Romani. Variația ce se constată în cursul istoriei popoarelor se întemeiază pe noule nevoi care au variat la rândul lor, fiind și ele în funcție de condițiile sociale de cari depind nevoile umane și cari nu au rămas aceleași în decursul vremilor.

Momentul cel mai important din istoria educației este acela când statul ia sub controlul și direcția sa învățământul, educația devenind un adevărat serviciu public. În locul particularităților foarte caracteristice înainte de acest fapt, începe a se desvolta un caracter de generalitate și abstracțiuni. Copiii, sub diriguirea educativă a statului, încep a primi calități comune tuturor oamenilor. Omogenitatea aceasta privește numai anumite laturi ale vieții și concepțiilor legate de societate, însă individualitatea omului nu este alterată. În ea este educat timpul generic al omului, ca tip colectiv. Educația vrea să realizeze în noi nu omul pe care l-a creat natura, ci omul pe care-l vrea societatea. Din acest punct de vedere istoria socială ne dovedește că concepția despre om a variat după societăți.

În epocile moderne, sub presiunea nevoilor economice apare diviziunea muncii cu specializarea muncitorului, care înseamnă o sărăcire a tipului uman, căci educația comună va trebui să se restrângă. Dacă în antichitate prețuia idealul omului bine dotat fiziceste (la care s'a adăugat apoi intelectul: *mens sana in corpore sano*), mai ieri era considerată calitate vitejia-virtutea militară; astăzi stă pe prim plan cugetarea, reflexiunea, iar mâine poate să se ridice sensibilitatea artistică, sau idealul muncii. Ne dăm seama deci că idealul pedagogic este chiar opera societății.

Ajungem astfel la concluzia pe care am enunțat-o de altfel, că educația este specializare, prin socializarea metodică a tinerei generații. Căci în fiecare din noi există un eu individual, personal, și un eu social, care exprimă viața cu toate aspectele ei (morală, credințe, religie, tradiții de tot felul, opinii, etc.). Acest eu social caută educația să-l modeleze și să-l compună. Uneori am putea spune că e vorba de crearea în om a unui om nou, prin educație, prin forța unei adevărate virtuți creatoare.

Puii animalelor învață toate prin experiență; omul învață prin transmisiunea datelor eminate dela societate. Spre exemplu, în evul mediu, dacă în conștiința publică a crescut înclinarea spre ascetism, educația fizică a cedat educației religioase. Situația este identică în toate epocile. Astăzi humanismul face loc educației practice, pentru că societatea înclină spre latura practicului.

Deci educația corespunde unor necesități externe, adică sociale. De aici și rolul sociologiei în determinarea scopurilor și acțiunilor educației.

Psihologia va privi și ea laturile individuale ale problemei, pe când sociologia va trebui să se ocupe de educație, pentru că scopurile acesteia (educației) sunt sociale și deci și mijloacele de realizare vor fi de aceeași natură. Școala însăși este o instituție socială, cu norme și disciplină ca și într'un stat. Viața școlară cu pedepse și recompense, nu este decât germele vieții sociale.

Astfel sociologia va putea desprinde și ne va arăta ceea ce au social diversele instituții pedagogice. Constatările vor fi interesante, căci se remarcă o continuă fluctuație a concepțiilor educative, putându-ne arăta flexiunea schimbărilor intervenite în societatea europeană în cursul dezvoltării ei până astăzi, precum și nouile concepții despre educație.

V. Statul și educația

Tragem concluzia din cele anterioare că educația în general și cea morală în special, caută să inițieze pe tineri în multiple îndatoriri, căutând să exercite în ei diferitele virtuți particulare; în educație în general va căuta să desvolte în sens pozitiv, creator, toate posibilitățile unui copil, pentru ca prin efort să ajungă la o adevărată ființă umană.

Astfel fiind lucrurile, se naște întrebarea dacă statul are sau nu vre-un rol în educația viitorilor săi cetățeni. S'a afirmat un timp că familia are singurul rol de educatoare a copiilor, și că deci educația e un fapt particular. În caz contrar, statul nu ar fi decât un substitut al familiei, căutând să se ocupe el de problema educației tineretului. Și dacă, după cum pare, educația are în adevăr o funcție socială, căutând să adapteze pe indivizi la mediul social, fără îndoială că statul este obligat să se ocupe de problema educației. Nu și-ar găsi nici o justificare lipsa lui pentru a da directivele generale, în locul unor măsuri sau credințe particulare. Altfel se ajunge ușor la conflict, și educația se depărtează dela rolul ei fundamental de a tinde să creeze omogenitate prin răspândirea și încetățenirea unor idei sau sentimente valabile și necesare unei societăți.

Acțiunea statului va fi urmată — în măsură limitată — de către educație. Deși problema e mai complexă în practică decât în teorie, adică progresul școlar se datorește în mare măsură unor buni pedagogi și mai practici inovatori decât statul, totuși responsabilitatea unui sistem de educație nu cade pe seama unui individ, ci tot pe a statului. La fel, judecătorul pedagogului slab este tot statul. În consecință, după cum nici o școală nu va cere să facă o educație anti-socială, tot astfel nimeni nu va contesta dreptul principal al statului de a interveni în problemele educației școlare.

Statul însuși nu este decât o grupare socială în care indivizii au idei și sentimente comune; ori tocmai acestea se reliefează și modelează în ceea ce au ele mai esențial, prin educație.

Care a fost situația acestor probleme în statul nostru? Dealungul și dealatul țării au umblat sisteme și concepții diferite, uneori chiar și contradictorii. Fără îndoială, școala cu educația nu poate fi un obiect oarecare legat de un partid, și profesorul nu trebuie să-și folosească posibilitățile lui politice pentru a face pe elevi să asculte. Există însă serii de principii și concepții comune cu adevărată autoritate morală, între cari clarele norme dela temelia moralei democrate, începând cu 1789: respectul rațiunii,

al ideilor, științei, sentimentelor, etc. Pentru aceste principii de bază, izvorite din strădania evoluției omului, statul este obligat să se angajeze, pentru a crea adevărata omogenitate în viața socială. De aceea va căuta să facă să fie învățate de către elevi toate principiile morale care stau la temelia moralei democratice.

În Franța, la începutul sec. XX, cunoscuta pedagogă inspector-general Pauline Kergomard, bazându-se pe concepțiile sale democratice, cerea ca statul să aibă o concepție mai înaltă și mai adecvată despre obligațiile sale față de educație; căci el trebuie să dea un scut și o educație copiilor, și anume ca într-o familie normală, o educație afectuoasă și indulgentă.

În toate acțiunile și întreprinderile sale, statul trebuie să conducă și să dea exemplul înțelepciunii. Și multă înțelepciune în educație. Esențialul va fi să asigure respectul drepturilor și să impună tuturor ascultarea de datorie. Justiția, în sensul înalt al ei, cere sacrificiul apetiturilor individuale față de idealul uman. Căci numai astfel e ajutat și progresul uman.

VI. Considerațiuni finale

Încă în 1902, un inspector general al învățământului francez, Lucien Poincaré, cerea ca în materie de învățământ, să se dea mai mult o educație științifică. Tolstoi și Pascal fuseseră isbiți de infinitul științei posibile; iar în acest infinit ce trebuie ales? După părerea lui L. Poincaré, e bine ca programul școlar să cuprindă utilul, cum îl exprimă și un citat al lui Diderot: obiectul școlilor publice trebuie să fie utilitatea, — sau cum ar zice și Leibnitz: ad usum communis vitae. Instrucția trebuie să fie rațională, însă ea trebuie să țină seama de natura profundă a copilului, față de care nu trebuie să fim ipocriți, că nici nu-l putem trage pe sfoară.

Principiile generale educative în școala nouă tind către metoda experimentală. Tolstoi este unul din precursorii școlii noi, (cf. Despre Educație; memorii către Bulgakof, Buc. 1937), preconizând alegerea calității și cantității materiei de învățământ din toate științele.

În ce privește pedagogul, el va trebui să aibă grijă de următoarele: să atragă pe copil la școală; să vegheze asupra stării lor sanitare; să întreprindă cele mai bune metode pentru a-i învăța să citească (școala primară) și să înțeleagă materia (școli secundare); să lase elevului maximum de spontaneitate; să se caute maximum de simplitate, dând un program bine ales; să-și cunoască bine elevii; învățământul să fie adaptat mediului; în învățământul moral să fie pus tot sufletul pedagogului, iar în viața lui, pedagogul să pue în practică această morală. Acestea sunt liniile elementare de conduită ale pedagogului.

După primirea elementelor necesare și primordiale, elevul își va alege o cale de pe urma căreia să dea în adevăr maximum de randament. Problema alegerii profesiei este pentru un mare procentaj din omenire una din cele mai grele. În fond însă fiecare se va îndrepta spre ceea ce va simți că are înclinare, vocație. Goethe în „Faust” dă un exemplu de elev nehotărît care cere sfaturi asupra alegerii unei profesii și pe cari i le dă Mefisto în rolul unui profesor. Iată concluzia lui Mefisto:

„Vergebens dass ihr ringsum wissenschaftlich schweift.

Ein jeder lernt nur was er lernen kann“.

Prima parte din „Wilhelm Meister“ (și anume „Wilhelm Meister Lehrjahre“) a lui Goethe, pune de asemeni în discuție alegerea unei profesii, ajungând la concluzia că orice profesiune aleasă în afară de predispoziție, chemare sau vocație, este curată înșelătorie.

Orientarea profesională este astăzi ca și totdeauna în funcție de aptitudini, dispoziții și în general de necesitățile sociale. Astfel din cauza lipsei medicilor, societatea le acordă un interes deosebit; de aici afluxul spre acest studiu. La fel se prezintă situația în ceea ce privește Politehnicele, din cauza lipsei inginerilor. În acest sens trebuie să recunoaștem că în toate țările cu mari industrii, latura practică a cucerit vechile poziții ale humanismului. După o scurtă introducere în cultura generală, tinerii sunt îndrumați — prin propriul lor efort și prin înțeleapta diriguire a statului prin politica sa școlară — spre un învățământ practic. Experimentele și testele atât de mult folosite în școlile din Apus, sunt de un real ajutor pentru sfătuitoarii și îndrumătorii tineretului. Căci scopul învățământului nu este de a scoate matematicieni, literați sau istorici, ci de a forma spiritul cu ajutorul istoriei, matematicilor, etc. Trebuie doar provocat un efort de reflexiune care să trezească în cel educat predispozițiile sale.

În stadiul actual problema educației este pusă în corelație cu întreg ansamblul vieții de stat. Se pornește dela principul că pregătirea să fie maximă, atât cea manuală cât și cea intelectuală. Pentru a se putea scoate elementele cele mai bune, se caută instituirea unor școli cari să integreze în ele întreg tineretul (gimnaziile unice). Pentru a da posibilitatea de dezvoltare tuturor, a fost cerut imperios aplicarea învățământului unic. Școala unică va trebui să dea selecția care de altfel nu s'a putut face, și totodată îndrumările profesionale atât de necesare tineretului. Școala românească a ignorat în bună parte rezultatele experiențelor și cercetărilor psihologiei și pedagogiei moderne.

În acest sens a fost neglijat și instructorul — care după concepția revoluției franceze institue națiunea și societatea — și școala primară. Nu mai puțin liceul și Universitatea.

Școala unică înseamnă posibilitatea tuturor de a se instrui, adică dreptul egal la învățătură. Artele și științele ies din cadrul formelor închise, prin o cultură sau un progres de masse. Căci școala este și un mijloc de emancipare socială și politică.

Pentru a crea oameni așa cum îi cere societatea, este necesar ca educatorii să cunoască unitatea bio-psihică a copiilor. Dacă e vorba de reforme școlare, atunci e nevoie mai întâi ca întreaga populație să fie ridicată la un anumit nivel cultural. Este nevoie deci de o promovare a colectivității considerată în totalitatea ei. Educația să se facă în sensul pregătirii directe pentru viață. De aici necesitatea îmbinării teoriei cu practicul, și mai cu seamă desvoltarea învățământului tehnic. În ceea ce privește programul școlar, trebuie să se ajungă la o planificare a materiei și inclusiv a activității. Statul, prin acțiunea sa de politică școlară, va încerca să îmbunătățească starea prezentului și prevăzând va da îndrumări pentru viitor. Cum tehnica a luat un considerabil avânt în toate țările, se naște nevoia unui progres spre învățământul practic.

Ba în unele țări școala a fost integrată în viață și politică, altfel e văzută drept „minciună și ipocrizie” (Lenin, op. compl. XXIII, pag. 474), iar știința trebuie să servească poporului, punându-i la îndemână toate cuceririle ei (Stalin, Pravda, 18 Mai 1938). Astfel educația în U. R. S. S. a căpătat un sens specific, și anume acela de a progăti științificește, cât și de a da impulsul dezvoltării ulterioare și a elaborării conduitei sociale. În 1929 se dădea drept sarcină tineretului din URSS.: „asaltul pentru însușirea științei”. Aici sunt folosite ideile umaniste, metodele de învățământ ale lui Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Diesterweg și alții, ca și diferiți pedagogi ruși cari n’au afirmat niciodată că „profesia de țaran nu cere școală”, (Roller M.: Despre pedagogia în URSS, pg. 33). Educația după concepția societății socialiste tinde spre o dezvoltare intelectuală, fizică și tehnică; deci o educație multilaterală pentru dezvoltarea capacității. În latura morală se caută dezvoltarea disciplinei conștiente. Nu se neglijează nici educația estetică. În ce privește programul, el prevede între altele (ca ajutorul din partea statului, învățământul gratuit, aprovizionarea elevilor cu cele necesare), și o largă încurajare a educației profesionale și un ajutor imediat material pentru copiii muncitorilor și țăranilor de a studia. Pentru pedagog există între altele condiții (în ce privește metoda de predare, cunoașterea materiei, colegialitatea, etc.), și aceea de a iubi copiii, de a lucra pentru ridicarea nivelului de cultură propriu și a celorlalți, de a participa cu toate forțele la viața de stat și cea socială. Ținând seama de complexul individualității elevului, se vor predă în mod sistematic, cu ajutorul demonstrării, adevărurile cunoașterilor practice, în primul rând. Se caută în felul acesta realizarea *omului* bine pregătit din toate punctele de vedere.

Astfel ne întoarcem din nou la observațiile inițiale: educația se face pretutindeni având în vedere scopurile înalte și finale ale nevoilor sociale; ea răspunde unor idei și sentimente colective, iar individul se integrează în ele și profită de ele. Educatorul, ascultând de prescripțiunile educative ale statului, va reuși să integreze grupurile de elevi, ideilor și idealurilor statului. La fel cum în Atena se făcea educarea pentru formarea spiritelor delicate, iar în Roma a oamenilor de acțiune — ca reflexe ale concepțiilor societății epocii —, astăzi sensul general este de a se da totală atenție masselor, ale căror cerințe culturale trebuiesc satisfăcute. Cu vremea alte gusturi, alte nevoi, idei și cerințe sau tendințe, vor cere educației și educatorului alte eforturi; totdeauna însă conform necesităților sociale, căci societatea a impus indivizilor sistematic și cu o forță irezistibilă, concepția sa educativă.

BIBLIOGRAFIE

- Andrei Petre: *Filosofia Valorii*, București 1945
 Baudoin Charles: *Tolstoi educator*, trad. rom. București 1937
 Belu-Paladi Maria: *Probleme de educație*, București 1936
 Bryce James: *Les democraties modernes*, Paris 1924
 Bruckoff Paul: *Tolstoi und der Orient*, Zürich und Leipzig 1925
 Claparède: *Orientarea profesională*, București 1928
 Durkheim Emile: *Éducation et Sociologie*, Paris 1922

- Eislander: L'éducation au point de vue sociologique, Paris 1899
 Ieșan Alexandru: „Școlarul” — „Baccalaureus” din „Faust” al lui
 Goethe, București 1932
 Kerschensteiner G.: Der Begriff der Staatsbürgerlicher Erziehung,
 Berlin und Leipzig 1921
 Kerschensteiner G.: Freie Bahn den Töhtigen, Stuttgart 1917
 Lang E.: Psychologische Massenprüfungen für Zwecke der Berufs-
 beratung, Halle a. S. 1925
 Lapie Paul: Morale et pédagogie, Paris 1927
 Lenin N.: Leo Tostoi im Spiegel des Marxismus, Verlag für Literatur
 und Politik, Wien-Berlin
 Loewenstein Th.: Școala și orientarea profesională, București 1930
 Monroe: A Cyclopedia of Education, (Educational Sociology), vol. V
 Mulford Prentice: Der Unendliche Geist des Guten, Wien und
 Leipzig, 1928
 Münsterberg H.: Grundzüge der Psychotechnik, Leipzig 1928
 Narly C.: Tolstoi educator, București 1829
 Natorp Paul: Sozialpädagogik, Theorie der Willenserziehung auf
 der Grundlage der Gemeinschaft, Stuttgart 1909
 Petrescu C. I.: Școala de experimentare, București 1936
 Rădulescu-Motru C.: Curs de psihologie, București 1929
 Roller Mihail: Despre pedagogia în URSS, București 1945
 Rusu Liviu: Selecția copiilor dotați, Cluj 1929
 Spencer Herbart: L'individu contre l'état, Paris 1906
 Ștefănescu-Goangă F.: Selecțiunea capacităților și orientarea profe-
 sională, Cluj 1929
 Steinert H.: Berufskunde, Leipzig 1927
 Tolstoi L.: Despre educație, trad. București 1937
 Tolstoi L.: Tagebuch, Jena 1923
 Wundt W.: Kleine Schriften, Leipzig 1910
 Zweig Stefan: Drei Dichter ihres Lebens, Leipzig 1928

Asist. univ. Dr. Ilie Grămadă

In opera prozatorului Porumbescu și'n periferia ei

Bucovineanul Iraclie Porumbescu (1823—1896) e și dânsul unul dintre năpăstuiții dar și răzbunații vremurii. Cernerea timpului nu-i mai poate tăgădui binemeritata cunună. In galeria prozatorilor români dânsul își cucerește tot mai lămurit locul cuvenit¹ — fiind astfel comiliton se triadă resureșcentă cu Moldoveanul-de-est Teodor Vărnăv² (1801—după 1860) și cu Ardeleanul Ion Codru Drăgușanu³ (1817—1884).

Totuși până astăzi încă nu dispunem de-o ediție vrednică a operei lui. Cea redactată de Leonida Bodnărescu (1872—1945), *Scrierile lui Iraclie Porumbescu adunate și însoțite de o schiță biografică de Leonida Bodnărescu...*, Partea I... Cernăuți 1898, suferă de greșelile semnalate de noi în Leca Morariu. *Din 1848, Râmnicu Vâlcei* 1945, 3. Nota I. Iar recenta ediție: *Iraclie Porumbescu, Amintiri, Ediție îngrijită de Ion Ștefan⁴, editura Gorjan, „Muncă și lumină“* e, cum arătăm noi într'un studiu special, doar o alfabetă real zăre mercantilă, evidențind de trei ori mai multe greșeli ca cea a lui L. Bodnărescu.

* * *

Dar stabilirea autenticului text Iraclie Porumbescu prezintă și anumite dificultăți. Manuscrisele acestor *amintiri* nepăstrându-ni-se, iar scrisul lui Ir. P. răspândit fiind în atât de diverse periodice, fără ca, în majoritatea cazurilor, să cunoaștem precis data și locul apariției lui. E deci timpul ca, în urmărirea operei lui Iraclie P. (și'n general și a condițiilor cari au izvodit această operă), să punem la contribuție și foarte răsplătitoarea corespondență dintre Ir. Porumbescu și mentorul lui istoric-literar Constantin Morariu (1854—1927).

* * *

Sunt știri cari coroborează sau completează puținul știut⁵ până

1 Pentru virtualitățile lui literare cf. Leca Morariu, *Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1938, articolul prim.

2 Cf. studiul nostru *Memento istoriei literare* în „Făt-frumos“ XVI 1941, 33—41 și 94—97.

3 Pentru ale cărui calități de prozator cf. indicațiile noastre *De-ale lui Ion Codru-Drăgușanu* în „Făt-frumos“ XV 1940, 137 și critica noastră, cu ocazia ratatei editării a Drăgușanului (prin Șerban Cioculescu), în „Făt-frumos“ XIX 1944, 84.

4 Pentru data nașterii și morții lui I. Codru-Drăgușanu cf. G. T. Kirileanu în „Făt-frumos“ An XV 1940, 137—138.

5 „Îngrijită“!... Sit venia verbo!

6 Ne-a rămas inaccesibil Referitoriul bibliografic publicat de Leonida Bodnărescu azi critica lui, bibliografiată în „Convorbiri literare“ An. XXXVII 1903: Dr Radu I. Sbiera, *Autorii români bucovineni, repertoriu de Leonidas Bodnărescu, Studiu critic*, Cernăuți 1903.

acum din: 1) Vasile Gr. Popu, *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei...* II 1876, 312; 2) Constantin Morariu, *Culturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänen der Bucovina*, I. Theil, Besieze, Wien 1888—1891 196—297; 3) C. Morariu, *Părți din istoria Românilor bucovineni*, Cernăuți 1893, 217—220; 4) Leonida Bodnărescu, *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți, Partea I, 1898 și nota, ibidem 194: *Consemnarea scrierilor lui Iraclie Porumbescu, cari se vor tipări în partea II-a*; 5) Leca Morariu, articolele (cu titlul uniform), *G. Sion, poet și'n informațiile sale istorice* în ziarul „Glasul Bucovinei”, Cernăuți An. II 1919 Nr. 187, 188 și 192, și'n revista „Lamură” An. III Nr. 1 și 2 din Oct.-Nov. 1921; 6) Ax. Banciu în „Țara Bârsei” 1933, 401 sau în broșura *Suflete uitate*, Brașov 1934, 32; 7) Leca Morariu, *Muzeul Porumbescu*, București 1934; 8) Leca Morariu, *Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1938; 9) Leca Morariu, *Iraclie Porumbescu, neștiut?* în „Făt-frumos” An. XVII 1942, 19; și 10) Leca Morariu, *Bibliografie Iraclie Porumbescu* în „Revista Bucovinei” An. IV 1945, 46—47.

Așadar, din cele 20 de scrisori ale lui Const. Morariu către Iraclie Porumbescu și din cele 26 ale lui Iraclie P. către C. Morariu, reproducem acum (în ortografie actualizată și cu câtă glosă comentatoare ni-i posibil) cronologic și'n cam reala lor alternanță, informațiile privitoare la opera vrednicului părinte al genialului Ciprian Porumbescu.

În general, C. Morariu (din toată menționatelor sale opere de informație istorică) e anchetatorul bibliografic, iar Iraclie Porumbescu, cel ce răspunde la chestionări.

Și acum — în medias res!

1 Fragment din scrisoarea lui C. Morariu către Iraclie Porumbescu, dată 10 Iunie st. vechiu 1889 (vezi și „Junimea literară” An. XVI 1927 317—321):

Fiind în mai multe rânduri la Societate¹, am citit și „păjană”² P. C. V. cu omul lunatic. Sincer vă mărturisesc că mi-a plăcut foarte modul scrierii D. V. arhaic. Am citit cu o deosebită atențiune cele două numere din *Fântâna Blandusiei*, și așa cum cetiam, seivi în mine dorul de a știe produsele literare ale P. C. V. dela timpul când ați ieșit în publicitate și până acum. Mi se pare că despre activitatea literară a P. C. V. am cetit ceva într-o carte de literatură românească scrisă dacă nu greșesc, de Gramen Pop³, dar atâta-mi aduc aminte că acolo se trata fiecare literat foarte pe

1 Veterana *Astră* a Bucovinei, înființată la 1862, deci mai veche ca Academia Română (din abia 1866—1867): „Societatea pentru literatura și cultura română în Bucovina”. Și elocvent pentru regionalismul nevolnicului *Dicționarul Enciclopedic* editat de „Cartea Rom.”, e faptul că, după ce înregistrează până și înființarea societății „Clădirea Românească” (din 1920!), nu suflă un cuvânt despre *Astră* Bucovinei!

2 Evident schița lui Ir. P., *Pronumele meu străin — fatal* (publicată, așadar, în 2 N-re din „Fântâna Blandusiei”, care a apărut din 4 Dec. 1888 până'n 31 Dec. 1889), cf. pasagiul: „Într'atâta nu-mi prea venia la socoteală să locuiesc cu dânsul împreună, fiindcă era lunatic și totdeauna pe lună plină se scula noaptea, ...umbla prin casă cu ochii deschiși.” (ediția L. Bodnărescu 139).

3 La Vasile Gr. Popu, citatul *Conspect asupra literaturii române...* II 1876, 312, cetim doar aceasta (singură!) mențiune: „Preot Iraclie Golemboschi: (Porumbescu), (paroh comunal), poezii, articole politice și literare, mai cu seamă în jurnalele germane *Der Osten, der Wanderer* etc.” — informație prețioasă și ea, întrucât amintește această colaborare a lui Ir. P. la citatele periodice germane.

scurt. Apoi, afară de o poezie a P. C. V., publicată în almanahul unui vechiu calendar bucovinean, ce l-am aflat într'un dulap în biserica din Toporăuți, care poezie tratează pare-mi se de o movilă a Tătarilor¹ și e scrisă într'o limbă și formă nimerită, și afară de lucrurile P. C. V. din timpul din urmă, eu nu cunosc altele. Și presupun că aveți multe, căci conchid că, dacă în vârsta P. C. V. de astăzi sânteti atât de activ apoi cu atâta mai mult ați trebuit să fiți în tinerețe și că numai pe baza deprinderii din anii tineri lucrați atât de frumos și intensiv și acuma. Dară în starea sterilității literare de care suferim noi bucovinenii astăzi, cred că e de interes public de a cunoaște activitatea bărbaților noștri de valoare în acest ram, ba asta o cere interesul istoriei noastre culturale. Eu aș saluta dară cu o adâncă mulțămire sufletească aparițiunea tuturor lucrărilor P.C.V. din trecut într'un volum² sau în mai multe — după cum e și materialul — cari, vânzându-se în folosul fondului scumpului P. C. V. fiu, ar aduce multe servicii patriei noastre.

Cernăuți, în 10 luni st. v. 1889

devotat și sincer

C. Morariu

P. S. — Dorința P. C. V. să îndrept eroarea din „Fântâna Blandusiei“, voi împlini-o.

Așadar: Schița *Pronumele meu străin — fatal*, apărut în 2 N-re din „Fântâna Blandusiei“. Și: stihutorul Ir. P. colaborând la periodice nemțești: „Der Osten“, „Der Wanderer“, „etc.“! — Iar Muzeul Porumbescu posedă o adresă către „Heraclius Golembiowski“, paroh în Șipot (datată: Viena 26 Iunie 1861), cu entetul: „Administration des Wanderer, Leopoldstadt, Taborstrasse, Ecke der gr. Stadtgutgasse Nr. 367“.

2. Fragment din scrisoarea lui C. Morariu către Iraclie P., datată 10 Sept. 1889 (publicată de noi parțial, cu celalt fragment, în „Gazeta Transilvaniei“ An. 107 Nr. 64):

Cred că veți fi primit cartea profesorului Sbiera despre Aron Pumnul.⁴ E foarte interesantă. Comitetul Societății a hotărât să-i deie autorului mulțămire în scris. Eu am primit dela Dl Sbiera un exemplar gratis și după ce-am citit cele două bucăți despre *venirea lui Pumnul în Bucovina*, una de P. C. V., iar cealaltă de G. Sion, m'am dus cu niște epistole la poștă. Întâlnindu-mă aici cu prof. Sbiera și mulțămindu-i din toată inima pentru frumosul dar, îi spun între altele cum am citit cele două bucăți

¹ E vorba de balada *Anița* (ed. L. Bodnărescu 37), citată în „Gazeta Bucovinei“ 1896, Nr. 12 cu titlul *Anița sau Colnicul Tatarilor de lângă Tereblecea* și arătată ca apărută în „Foaia pentru mine, inimă și literatură“ (precizăm noi: An. 1855 Nr. 31, de Miercuri 3 August) și în *Almanahul Calendarului bucovinean* („im Almanach des Bucoviner Diöcesan-Kalenders“ C. Morariu, *Skizzen.*, 296).

2 Lucru înfăptuit abia în 1898, cu ediția Leonida Bodnărescu.

3 I. G. Sbiera, Aron Pumnul, voci asupra vieții și însemnătății lui Cernăuți 1889.

amintite și nota D-Sale de sub bucata a doua.¹ Profesorul Sbiera mi-a făcut observarea: — Eu orișicum cred că adevărul e pe partea păr. Porumbescu, pe când Sion a luat o cam poeticește! —

.....

Cernăuți în 10 Sept. 889

adânc devotat

C. Morariu

Așadar: Din nou confirmarea încheierii noastre din „Glasul Bucovinei” și „Lamură” (citată, 34): „Cum au izbutit autorii a deslega enigma, nu știm, dar știm că același I. G. Sbiera, întrebat mai târziu de un fruntaș bucovinean (— Păr. Constantin Morariu), ce crede în chestiunea aceasta, a răspuns: — Apoi Sion a cam dat-o pe poezie! —”

Dr Leca Morariu
profesor universitar

(Va urma)

¹ Următoarea notă a lui I. G. Sbiera: „Deosebirea ce există despre sosirea lui A. Pumnul în Bucovina între nararea de sub Nr. 7 (schița lui Ir. Porumbescu, *Cum a venit Pumnul în Bucovina*, publ. în „Gazeta Transilvaniei” An. LI 1888, Nr. 167 și 168 cf. I. G. Sbiera, op. citat 82) și Nr. 8 (schița lui G. Sion, *Sosirea lui A. Pumnul în Bucovina în Suvenir contimpurane*, București 1888, 368—370), să binevoiască a o deslega înșiși autorii, cari ambii trăesc încă.

Un document referitor la moșiile Mănăstirii Putna (1774)

Între multele și întinsele moșii și bunuri, cu cari fu înzestrată mănăstirea Putna de către întemeietorul ei Ștefan cel Mare și de către urmașii săi în scaun, se aflau și cele de pe teritoriul satelor Ciudei și Crasna, în Bucovina.

Dupăcum știut este, moșiile dăruite mănăstirilor serviau pentru ținerea în bună stare a acestora, apoi pentru susținerea personalului, pentru augmentarea inventarului economic, și în fine, pentru formarea unui fond, care să garanteze echilibrul material în cazul unor evenimente provocate de ani răi, de cutremure, sau de războaie.

Moșiile situate în apropierea mănăstirilor erau lucrate și supravegheate în mod nemijlocit de către înșiși membrii conventului, iar cele mai îndepărtate erau date în arendă pentru sume convenite între părți. Condițiile se fixau în scris, și pentru o mai mare vrednicie de credință și putere, învoelile, sau contractele, se prevedeau cu iscăliturile contrahenților, și pe deasupra cu sigiliul oficial.

Aceste formalități sunt strict observate și pe contractul de mai jos.

Compoziția limpede, care nu admite nici un echivoc, limba frumoasă, scrisul îngrijit și folosirea câte unui neologism (d. e. „contract”), pe acea vreme, par a dovedi un grad relativ mai înaintat de cultură, poate datorit școlii teologice alui Vartolomeu Măzăreanu de acolo.

Un frumos sigil: rotund, cu inscripția: „*Pecetea Sfintei Mănăstiri Putnei*”, aplicat în stânga documentului, în culoare neagră, cu litere cirilice bine distincte, încadrând la mijloc icoana hramului Adormirii Maicii Domnului, împodobește această mărturie scrisă la 1774, deci chiar în preajma ocupării acestei părți a Moldovii de către armatele austriace.

Se pare că și aceste moșii tot numai din cauza situației prea îndepărtate au fost date „fratelui Gherasim Starăi” în arendă, după cum se arată, pentru suma anuală de 60 lei.

În cele următoare reproduc acest „contract”, aflat în colecția mea particulară :

„Pahomii, Igumen Sfintei Mănăstiri Putnii. Dempună cu toți frații. Adeverim cu această scrisoare a noastră, la mână fratelui Gherasim Starai, precum să știe că am făcut tocmeală cu frățiesă, pentru moșiile sfintei mănăstirii noastre; anume Ciudiul, și partea mănăstirii den Crasna ce este giământate de sat, vânzându-i venitul acestor moși într'un an, drept=60=lei; Adecă Șasăzaci=lei= Cari bani după tocmeala ce-au făcut i-au dat toți deplin la începutul Anului; Drept aceasta numitul de mai sus frate, să aibă întru acest an a stăpâni aceste moși Ciudiul și Crasna și a-ș lua tot venitul den țarini, den fânaș, den casă, și mai vărtos den toate să-ș ia zăcluiala, după veachi obicei, și nimean den părinții mănăstirii, sau dentr'alții streini să n'abă voe a să amesteca la venitul acestor moși, fără de voia și știrea fratelui Gherasim, și pentru mai mare încredințare i s'au dat contractul acesta, cu pecetea sfintei mănăstiri pecetluit și de noi de toți iscălit.

Anul 1774 ap(rilie) 23 z(ile)

(ss) Pahomii Egumen Măn(ăstirii) Putnii

(ss) Methodii proin...

(ss) Athanasii

(L. S.)

(ss) Andronic ieromonah

(ss) Ioasaf Dechiu

(ss) Calistru ieromonah.

Comunicat prin: Dr. Dimitrie Cioabă

Funcția etică a asociațiilor religioase ortodoxe*

Mai ușor poți înrăuri asupra cuiva pe calea pildei concrete, decât pe aceea a argumentărilor abstracte.

Întâi, pentru că exemplul concret oferă puțină intuiției directe a normelor morale în acțiune, în aplicarea lor, iar intuiția vie a faptelor pe cari ești obligat să le săvârșești și tu, îți influențează deosebit de puternic voința.

În al doilea rând, intuiția vie comportă un mai sporit coeficient de afectivitate. Dacă în prezența unei argumentări abstracte, vibrația inimii poate fi aproape inexistentă, în prezența faptelor concrete, inima e cuprinsă de un puternic freamăt și adesiunea ei la principiile încorporale 'n fapte e promptă și hotărâtă.

Dar cum ideea care a izbutit să-și câștige și adesiunea inimii poate înfrânge mai ușor pasivitatea sau chiar opoziția voinții, urmează că normele propoveduite pe calea exemplului pot angaja mai ușor voința în sensul voit de ele, decum o pot face expunerile teoretice.

În sfârșit, exemplul viu influențează mai puternic asupra voinții prin aceea că pune în acțiune instinctul imitației. E cunoscută tendința aproape irezistibilă a copiilor de a face ceea ce fac cei din jurul lor. De a face nu cu aproximație, ci întocmai cum fac cei din apropierea lor. Copilul repetă de atâtea ori cuvântul, gestul, fapta văzută, până ce ajunge să le reproducă întocmai, sau până ce își dobândește el convingerea că le reproduce chiar așa cum le vede. (G. G. Antonescu. *Pedagogia generală* 1941. P. 470 sq).

Mai puternic în vârsta copilăriei, instinctul imitației e scăzut în eficiența lui în celelalte vârste, prin dezvoltarea funcțiilor suleștești superioare. Dar el rămâne în permanență o forță de care educatorul trebuie să țină seama în efortul său de a adapta și deprinde voința celor de educat în direcția poruncită de normele morale. Educatorul trebuie să țină seama de presiunea puternică pe care instinctul imitației o poate exercita asupra voinții într-o scoală din virtualitate și a o pune în acțiune.

Cu alte vorbe, cei ce poartă răspunderea formării la tineri și, în general, la toți oamenii a deprinderilor morale, sunt obligați să se folosească cu pregătirea nu de instrucția teoretică, ci, mai ales de exemple concrete și acestea nu imăginate, dar trăite aievea, pentru a fi accesibile controlului intuitiv al oricui.

* Urmare din Nr. 11—12, 1946.

Membrii organizațiilor creștine pot constitui pentru ceilalți semeni ai lor, asemenea pilde de tâlcuire prin fapte a principiilor morale creștine. Prin efortul lor liber consimțit, prin voința lor dărză, hotărâtă, neînduplecată, de a-și ciopli viața după poruncile eticii creștine, membrii asociațiilor menționate reprezintă pentru ceilalți, o chemare, un imbold deosebit de puternic în sensul adoptării și de către aceia a unei atitudini practice creștine.

Nu trebuie ignorat nici faptul că nucleele organizațiilor creștine pot influența mediul înconjurător, nu numai prin pilda virtuților trăite, dar și prin sfaturi, prin îndemnuri, prin convorbiri dela suflet la suflet, prin răspândirea de cărți, broșuri, foi, prin organizarea de serbări, conferințe, discuții libere, cu un cuvânt prin exercitarea unui misionarism metodic și, de aceea, deosebit de util creerii climatului prielnic vieții creștinești.

E locul să amintim că asociațiile religioase nu-și exercită misionarismul doar în spațiul limitat, îngust al sediului. Ci ele răzbat pe o rază destul de întinsă, organizând misiuni și prin alte sate și orașe din cuprinsul aceleiași eparhii și chiar al altora.

Intrunirile acestora creștinești puse la cale și în alte centre decât cele de sediu prilejuiesc rodnice confruntări, bogate schimburi de învățăminte, dar mai ales ele intensifică simțămintele religios-morale prin trăirea lor în comun și prin aceasta aruncă peste distanțele spațiale și sufletești dintre credincioșii comunelor resirate pe mari suprafețe puntea de aur a frăției și dragostei creștine.

Am spus că în activitatea lor practică, asociațiile creștine pun accentul pe înlăptuirea normelor etice. Cea mai importantă dintre aceste norme este aceea a iubirii. Iubirea însă, înseamnă preferirea persoanei altuia, persoanei proprii, și slujirea ei devotată și desinteresată.

Activitatea caritativ-socială a acestor asociații este, deci, o urmare a spiritului de care se lasă cârmuite, și anume a spiritului de iubire desinteresată.

Când zicem activitate caritativ-socială nu ne gândim numai la latura ei economică, dar și la cea culturală. Caritate creștină înseamnă nu numai ajutorarea materială a cuiva, ci și sufletească. Creștinul e obligat față de semen nu numai cu averea, ci și cu cultura sa.

Dacă am amintit aci și despre lupta pe care organizațiile ortodoxe o duc contra mizeriei și ignoranței, am făcut-o pentru motivul că între viața morală pe deoparte, și cea materială și culturală pe de alta, e o strânsă corelație. În general, îmbunătățirea morală, a obștii nu-i posibilă fără îmbunătățirea stării ei materiale și culturale, și întors, dezvoltarea unei sănătoase vieți materiale și culturale nu-i posibilă fără dezvoltarea concomitentă a vieții morale.

Nu putem încheia fără să amintim și de unele obiecții ridicate împotriva existenței și funcției în Biserică a organizațiilor amintite.

Se obiectează de pildă, că întemeierea unor organizații religioase e inutilă, deoarece funcția lor o'implinesc parohiile.

Evident, asociațiile religioase nu reprezintă ceva cu totul nou în raport cu parohia. Dar lucrul acesta nu dovedește că nu sunt utile, ci doar că ele se află pe linia Bisericii.

În ce constă utilitatea lor, am arătat-o mai sus. Aci adăugăm că deși asociațiile religioase lucrează în aceeași direcție ca și parohia, e nevoie totuși de ele, deoarece, niciodată săltarea către o mai înaltă treaptă de viață morală nu s'a făcut global, colectiv, ci prin grupuri restrânse de inși cari, mai sensibili la chemările idealului, se hotărăsc să înceapă un nou mod de viață și cari, prin sinceritatea și spiritul de desinteresată jertfă de care se lasă conduși scutură și sufletul mulțimii din amarțea lui, deschizându-i ochii și încurajându-i voința către forme de viață mai potrivite cu chemarea și demnitatea omului. „Mântuirea — scrie marele pedagog Foerster — nu poate veni decât prin trezirea unor grupuri mici de oameni, creșcuți pe'ndelete, cari se deprind a cugeta, a vorbi și a viețui într'un duh cu totul nou“ (Hristos și viața omenească. I P. 6).

Este exact ceea ce vor să facă organizațiile religioase în cadrul parohiilor. Duhul în care ele-și cresc membrii e într'adevăr nou, dar nu în raport cu duhul creștin, ci cu duhul mulțimii, în general prea scăzut față de nivelul la care-l voește Biserica.

Încă și o altă cârtire s'a auzit: organizațiile religioase nu numai că sunt inutile, dar ele comportă chiar o mare primejdie: aceea a îndrumării credincioșilor spre apele sectarismului.

E adevărat că între psihologia membrilor organizațiilor ortodoxe și aceea a sectanților este oarecare asemănare. Anume, și unii și alții sunt mai dinamici, mai zeloși, mai intens preocupați de marile probleme ale vieții, mai dornici de a difuza idelle și modul de viață creștinesc. Dar între unii și alții există și deosebiri. Și încă esențiale.

În vreme ce întreaga viață a membrilor organizațiilor ortodoxe e străbătută de vibrația unui adânc sentiment de smerenie, trăsătura esențială a vieții sectanților e orgolioasa atitudine față de cei de altă credință, și o îngâmfată mulțumire de sine.

Fără îndoială, față de mulțimea celorlalți credincioși, membrii organizațiilor ortodoxe marchează un nivel de viață mai ridicat, lucru de care ajung să-și dea și ei seama. Dar în același timp, ei își mai dau seama și de faptul că nu se află în starea celor *ajunși* la țintă, ci a celor *în drum* spre țintă. Nu pot să nu vadă că pașii făcuți pe calea virtuții înseamnă prea puțin în asemănare cu imensa distanță câtă le mai rămâne de parcurs până ce să atingă nivelul desăvârșirii. Conștiința marei depărtări de țintă în direcția căreia și-au îndrumat viața, presentimentul grelelor lupte pe cari le mai au de dus și al marilor primejdii cari-i mai pândesc în cale nu pot fi prielnice dezvoltării în sufletul lor, a sentimentului truției. Dimpotrivă o asemenea stare de conștiință și un asemenea presentiment nu pot fi însoțite decât de o adâncă smerenie, în unda căreia plere înăbușită orice pornire spre orgoliu.

În asemenea condiții, membrii asociațiilor religioase ortodoxe vor înțelege că singura deosebire dintre ei și semenii lor neorganizați constă în aceea că, în vreme ce dânsii, credincioșii încadrați, au făcut liberi legământul de a-și modela creștinește viața, ceilalți, cei neîncadrați, trăiesc mai mult sub imperiul intereselor așa de des refractare cerințelor morale, a capriciilor, a obiceiurilor, nu areori deosebit de prielnice dezvoltării răului moral.

Încât, departe de a favoriza trecerea credincioșilor în tabăra sectelor, organizațiile ortodoxe constituiesc dimpotrivă o puternică stavilă în calea alunecărilor spre erezle. Natural, cu condiția ca ele să rămână în permanență sub conducerea directă a ierarhiei; sau a unor credincioși încercați.

În rezumat:

1. Organizațiile religioase ortodoxe nu-s o creație artificială, ci instituții răsărite din cerințe adânci ale sufletului credincioșilor, ale principiilor creștine și ale misiunii preoțești.

Ele își trag seva dintr-o sporită foame duhovnicească a unora dintre credincioși; din însușirea adevărilor creștine de a nu se da niciodată mulțumite numai cu o contemplare a lor din partea credincioșilor și nici cu ceea ce ei ar realiza dintr'însele; din însușirea acestor principii de a se adresa mai ales voinții credincioșilor, cerându-le mereu reînnoite încordări întru înfăptuirea în viața de aci și de acum a ordinii creștine.

2. Prin funcțiile lor:

a) De promovatoare a unei angajări voluntare și conștiente a credincioșilor la înfăptuirea normelor creștine;

b) De îndrumătoare a credincioșilor în sensul adâncirii și mai ales al practicării efective a principiilor creștine de viață;

c) De focare radiatoare de înviorare religios-morală pentru parohie;

d) De inițiatoare a unui proces de adâncire a legăturilor frățesti interparohiale și intereparhiale; — asociațiile religioase ortodoxe se înfățișează ca excelente unelte de lucru ale Bisericii.

3. Prin faptul că organizațiile religioase pun accentul pe funcția voinții, pe voluntara acceptare și practicare a normelor creștine, ele constituiesc o mare școală activă a ridicării spre mai multă lumină, frumusețe și bunătate a sufletului românesc.

(Mai e nevoie să subliniem că constatarea aceste infirmă teză Bulgakoff-Blaga de care am amintit mai sus?)

4. Dacă însă organizațiile religioase pun accentul pe practicarea virtuților creștine; dacă ele reprezintă anticiparea de către grupuri restrânse a unui mai ridicat nivel de viațuire morală, nivel către care Biserica urmărește să ridice întreaga mulțime a credincioșilor; și dacă prin exemplul și misionarismul lor ele exercită asupra celorlalți credincioși o înrăurire dintre cele mai binefăcătoare, socotim că funcția lor etică e aproximativ bine dovedită.*

Prot. Dr. D. I. Belu

Profesor la Academia teologică — Timișoara

* În cuprinsul articolului s'au strecurat câteva regretabile erori tipografice, pe care le semnalăm: la pag. 207, rândul 5 de sus în jos, în loc de: sdruncinarea trebuie: sdrumicarea; pag. 208, rând 8 de jos în sus, în loc de: credinciosul moral trebuie: credinciosul rural; pag. 209, rând 9 de sus în jos, în loc de: dincolo de biruințele trebuie: dincolo de limitele, iar la pag. 278, rând 7 de sus în jos, în loc de: satisfacerea trebuie: ratificarea [N. R.]

Legea iubirii*

Până aici am arătat întrucât și patimile întăresc și confirmă afirmația noastră, că omul este o ființă care se poate realiza numai prin iubire și că întreaga structură a sa sufletească îl determină la aceasta și că totodată ele nu trebuiesc detestate ca fiind puteri ostile ființei sale proprii, spiritualității lui, ci că, dimpotrivă, demonstrează caracterul său spiritual. Pasiunile deci nu sunt factori care lucrează în sensul opus interesului spiritual al omului; ele nu-i dejoacă sensul indicat de destin. Pasiunile îl mișcă, obligându-l să întreacă marginile prea înguste ale individualității, îl supune unui exercițiu dureros de renunțare la sine și totodată îl silesc la *pătimire*, la realizarea, chiar în felul impropriu caracterului ei, a iubirii.

Prin cele spuse până acum, am căutat să demonstrăm, că toată psihologia omenească, analizată în deaproape trădează același lucru și indică o singură cale pe care trebuie să urmeze pentru a-și ajunge țelul, pentru ca să-și îndeplinească fără rest, îndatoririle impuse de Creator.

Am rămas totuși datori cu aceea ce este mai important și anume: ce normă ar fi proprie, în asemenea caz, pentru ca totuși să se stabilească o ordine în sufletul omului, atâta timp cât încercarea făcută anterior de a schimba firea omenească, impunându-și ca primă datorie cunoașterea, s'a dovedit ineficace și fără să dea rezultatele urmărite?

Este linia de conduită indicată de Mântuitorul Hristos, răspundem fără nicio evitare.

În orice măsură pasiunile ar fi indicatoare certe a prezenței unei realități superioare, cu aprehensiuni față de altă natură decât obiectul la care se rezumă în mod impropriu și neadecuat; numai din motivul că se cere neapărat manifestată, totuși n'am putea rămâne la această constatare, fără îndatorirea de a depăși acest stadiu atât de confuz și neprielnic normalei dezvoltări omenești. Pasiunile înșile sunt vehiculele care ne poartă, ne silesc să căutăm alte principii normative, cadre noi, desvăluindu-se inapte, nepotrivite — întrucât se îndreaptă către obiectele puse la dispoziție de instincte — față de realitatea dela care am pornit, în slujba căreia stau. Ele sunt un stadiu de desorganizare și învălmășită desfășurare de forțe în căutarea drumului spre care tinde și a realității pe care vor s'o descopere. Ceea ce reese în primul rând din cele spuse mai sus, este că pasiunile capătă aspectul desolant al desorganizării din motivul că se lasă conduse de instinct în ceea ce privește obiectul către care se îndreaptă. Ele se adre-

* Urmare din Nr. 11—12, 1946.

sează deci unor valori recomandate de instincte, folosindu-se și de mijloacele pe care le oferă deasemenea instinctul respectiv. Pentru a ne da seama în mod clar de mecanismul interior al adopției de către pasiuni a bunurilor indicate de instincte ca valori pentru ele înșile și motive deci în justificarea de a folosi pe deplin forțele de care dispun, e necesar să se facă distincția netă între instincte și pasiuni. Lucru de altfel asupra căruia am atras atenția, totuși revenim și de astădată, pentru ca să nu se ajungă la anumite confuzii care ar stânjeni firul ideilor.

Instinctele vizează conservarea și au un suport restrâns, iar obiectul fiecăruia este foarte bine precizat. Instinctele deasemeni se orientează, în folosirea bunurilor de care au nevoie, potrivit indicațiilor date de bunul mers al individului și nu depășesc cadrul utilului. În legătură cu aceasta atingem problema pusă de Fischer în lucrarea sa „La morale et l'amour”, unde caută să tragă anumite concluzii referitoare la comportamentul moral, pornind dela modul deosebit cum se manifestă instinctul sexual la om. Ori tocmai acest lucru definește cu prisosință caracterul pasional al omului, că omul adică s'a eliberat de chingile înguste ale instinctelor, câștigând un teren mult mai larg în desfășurarea dragostei cu care vine în lume, prin pasiuni. Omul are libertatea pasiunii, adică posibilitatea de a iubi, nu este încătușat de individualitatea sa prin instincte. Libertatea și lipsa de regularitate și de măsură care se observă la un om în ceea ce privește instinctul sexual este comună pentru el la toate celelalte instincte. Libertatea câștigată se resfrânge, în comportamentul lui asupra tuturor. Pasiunile deci nu se limitează la util, nu țin pas cu măsura pe care o au instinctele. Pasiunile deci au un orizont mai larg, întrucât nu urmăresc utilul strict limitat la necesitatea de moment a individului. Pasiunile au alt scop, urmăresc alt fel decât instinctele, chiar dacă, după cum în general este cunoscut, se folosesc fie de un instinct sau altul. Pasiunile se manifestă spre a exterioriza iubirea; ele sunt expedientele acestuia și încercările făcute de ea spre a se realiza. Ținând seama de lucrul acesta, vom vedea că obiectele pasiunilor oferite de instincte nu interesează în așa mare măsură și deci nu constituie pentru ele un element definitoriu, ființa lor. De aceea în acțiunea de a le stabili o anumită normă nu se va ține seama de obiectele către care se adresează ele, ci se va porni dela principiul că pasiunile constituie un quantum de energie, un suflu care se naște în sufletul omului, căutând posibilitatea de a se manifesta, libertatea de a se produce. Orice energie n'are alt scop decât de a se consuma: aceasta este singura ei țintă spre această tinde oricare din ele, cu atât mai mult una de natură spirituală. Pasiunile sunt indicatoare ale unor energii care se află în suflet și ele urmând aceeași cale, fiind purtate de aceeași tendință ca oricare dintre energii. Deci trebuie considerate și judecate din acest punct de vedere și nu cu privire la obiectele asupra cărora se îndreaptă la recomandăția instinctelor. Bunurile sunt de domeniul instinctual; ele se adresează instinctelor și numai acestea sunt în căutarea lor. În felul acesta am ajuns la tranșarea unei chestiuni care a provocat confuzie în sufletul omenesc, tulburându-i cerul, fiindcă era evident că va urma desorientarea de vreme ce pasiunile au împrumutat bunurile dela instincte, iar instinctele s'au lăsat târite de pasiuni, nesocotindu-li-se natura lor specifică. În felul acesta atât pasiunile nu-și mai ating scopul — care le era în a desvâluși iubirea adevărată și efectivă realizare a ei —

cât și instinctele s'au tulburat pervertindu-se, ele nu mai pot rămâne în cadrul utilului propriu naturii lor, ci sunt silitе să se supue nevoilor dictate de pasiuni. Rezultatul a fost desorientarea din sufletul omenesc, cât și criza acută în care se sbate.

Urmează deci că pentru a ajunge la un remediu și o nouă orientare în domeniul atât de puțin luminat al pasiunilor, va trebui să separăm pasiunile de obiectul împrumutat dela diferite instincte. Așa fel ca să rămânem cu ceea ce este propriu fiecăruia: instinctele cu obiectele către care se îndreaptă și constituie pentru ele bunul respectiv, iar pasiunile cu energia, elanul, iubirea pe care în fond o poartă. Pasiunile deci să fie private, de la început, de valorile de care se simt legate, eliberându-se în felul acesta de sub tirania lor. Odată atins acest desiderat, sufletul omului va afla fără înconjur prezența unității care îl stăpânește, va simți plenitudinea sufletească, după cum deasemeni își va da seama și de netemeinicia sbuciumului de care suferise până atunci. Procedând astfel, pasiunile vor deveni pasiune, dar numai pasiune și nu pasiune de ceva; ea nu va fi subjugată unui obiect, unei ținte din afară, ci numai ca înclinație și cu atât mai puternică, de pătimire, care de fapt se va desvălui ca dragoste propriu zisă.

Totodată scapă sufletul omenesc de interesul pentru valori pe care îl avea până acum. La lumina pasiunilor bunurile oferite de instincte deveniau valori și sufletul se apropia de ele cu interesul și pornirea de a și le împotriva, lucru care de sigur a stânjenit mult înțelegerea exactă a lumii cât și a menirii omului. Valorile văzute prin prisma instinctelor, în mod automat determină ca ele să apară ca lucruri necesare conservării individului și deci urma să procedeze la însușirea acestora. De aici s'a ivit apoi confuzia între valori și bunuri, față de ambele sufletul comportându-se la fel, adevărat înclina să și le însușească, să treacă în posesiunea sa.

Reușind operațiunea de eliberare a pasiunilor de sub tirania bunurilor, obiectelor din afară, se impune față de valorile propriu zise o atitudine desinteresată. Ele nu mai prezintă un motiv de atracție în sensul cum deștepta un bun oarecare asupra căruia se îndreaptă instinctul pentru a-l acapara. Valorile, spre deosebire de bunurile instinctuale, sunt valori întru atât că stimulează iubirea din sufletul omului, o sprijină în mersul ei; îi accelerează viteza. Sufletul deci, fiind în fața unor valori, nu procedează la acțiunea de a și le împotriva în acest caz; nu va simți pornirea de a și impune efortul pentru a ajunge să le stăpânească, să le posedă, ci le va privi drept asigurări în drumul pe care a apucat și temeuri de noi și improspătate sforțări. Iubirea capătă, prin valori, temeuri în asigurarea libertății fără obstacole. Aci este calea, fărmul unde sufletul nu mai întâmpină pedici, nu mai este împrișnat în neînțelegeri, nedumerit fiind asupra ierarhizării valorilor.

După cum reese din cele afirmate în tot cursul lucrării de față, cât și din cele spuse și în alte părți, sunt indicii foarte sigure că noua orientare a spiritului european a pornit pe această cale și că nu va întârzia mult ca să ajungă la momentul când va simți realizată ecumenicitatea de duh.

Sufletul contemporanului este năpădit de criza unei clarificări interioare și se lasă furat de procesul noli orientări. Deaceea atenția exagerată de care se bucurau lucrurile din lumea din afară a scăzut hotărîtor.

Alegerea episcopilor în biserica primară din Alexandria*

În timpul mai nou s'a pus în discuție un text al călugărului egiptean *Pimen*,¹ din care rezultă că și pe timpul acestuia, patriarhul Alexandriei primea încă hirotonia din mâinile presbiterilor. Aceste afirmațiuni sunt lipsite de obiectivitate, căci persoanele cari mărturisesc aceasta sunt niște eretici, cari au venit la Pimen, colportând împotriva episcopului Alexandriei, zicând că ar fi hirotonit de către presbiteri. Aceștia aduceau acuzațiile într'o epocă când alegerea patriarhului de către episcopi era un fapt indiscutabil.

Arhiepiscopul, despre care e vorba în acest text, nu e decât Sf. Atanasie, mort la anul 373. Dar este un fapt deosebit de cunoscut că Sf. Atanasie a fost hirotonit de către episcopi, sub priverile și aclamațiunile mulțimii, după cum afirmă episcopii Egiptului întruniți în sinodul din anul 339.

Așa dar acest text constituie unul din numeroasele calomnii colportate de eretici împotriva Sf. Atanasie.

Un alt text al englezului *E. W. Brooks*² care între altele zice: „Era obiceiul ca episcopul orașului Alexandria, renumit pentru credința sa ortodoxă, era odinioară numit de către preoți însă mai târziu și de acord cu canonul care prevală peste tot, instituirea solemnă a episcopului se săvârșea prin impunerea mâinilor episcopilor. Și nimeni nu a neglijat regulile severe ce erau în biserică și n'au recurs la practicile vechi, cari au lăsat locul altor orândueli mai clare și mai drepte.”

Acest pasagiu, pe care l-am citat, este luat dintr'o scrisoare alui Sever Antiohul, tradusă în siriacă de Atanasie al Nisibei, ce se află la British Museum.

Acesta, în partea a doua a scrisorii, se adresează ortodocșilor din Emesa și discută pretențiunea unui oarecare Isaia, care a fost sfințit de un singur episcop și citează faptul acesta în favoarea legitimării alegerii sale. Sever răspunde că vechile reguli nu mai au nici o valoare când sunt înlocuite de cele noi și ca să dea un exemplu el citează numirea episcopilor Alexandriei.

Trebue să remarcăm că dovezile scrisorii, amintită de Brooks, au

* Urmare din Nr. 11—12, 1946.

1 Idem P. G. t. LXV. col. 341.

2 The ordination of the early Bishops of Alexandria, in „Journal of theol. studies,” 1901, t. II pg. 612—513.

cu totul altă autoritate față de cele ale lui Eutichie, căci sunt anterioare anului 400 și autorul a scris-o în Egipt în timpul exilului (518—538). Mai trebuie subliniat faptul că Sever este cu 290 ani după Alexandru și cu 250 ani în urma episcopatului lui Héracle și Dionisie, sub care, probabil — după cum susține Ieronim — a survenit schimbarea în biserică.

Aceste noi dovezi, readuc din nou, în lumina actualității și discuțiilor, textul lui Ieronim, care trebuie cercetat mai detaliat.

Textul lui Ieronim cuprinde fundamental două probleme: I. Părerile lui Ieronim asupra originii episcopatului în general și II. asupra originii episcopatului din Alexandria în special.

În primul pasagiu — se pare că — afirmă că la început nu era deosebire între presbiteri și episcopi. Fiecare biserică era condusă de un sfat de „presbiteri” egali întreolaltă. Această situație s'a menținut până când — spre a evita schismele și divergențele în acest sfat al presbiterilor — trebuia să se aleagă unul dintre dâșii, ca episcop, spre a-i conduce și a restabili unitatea.

În favorul afirmațiilor de mai sus, aducem dovezi din Alexandria. Tot la Ieronim găsim texte cari par că nu fac nici o distincțiune fundamentală între episcopi și presbiteri: „Idem est ergo presbyter qui et episcopus.”¹

Apoi un alt text în care, dânsul face încă dela început deosebire între episcopi și preoți: „praedicatio evangelii dari debuit nummulariis et trapezitis, id est. . caeteris doctoribus, quod fecerunt et apostoli per singulas provincias *presbyteros et episcopos ordinantes*.”²

În partea a doua a textului, Ieronim spune că sf. Ev. Marcu a întemeiat biserica din Alexandria. Mai afirmă că presbiterii alegeau pe unul și îl numeau episcop, dar nu precizează că ei, adică presbiterii, îi dădeau darul episcopatului.

Nu, faptul că un episcop ales și numit de copresbiterii săi, constituie o derogare dela disciplina bisericii. Căci disciplina alegerii episcopilor a suferit diferite modificări în decursul timpului. Teologii nu se agită împotriva unei simple alegeri sau numai din partea presbiterilor, ci împotriva hîrtonisirii episcopilor.

A admite o neregularitate de acest fel, care timp de secole să fi pătat valabilitatea sfințirii patriarhilor, este un lucru de neconceput.

În sprijinul și pentru lămurirea acestei aparente abateri dela regula valabilă pentru întreaga biserică creștină, adăogăm prețioasele lămuriri ale lui Origen, care a trăit până la anul 231 la Alexandria, deci afirmațiunile lui sunt în afară de orice îndoială. Origen, — referindu-se la biserica din Alexandria — înfățișează pe episcopi cu totul distincți de presbiteri. Dânsul nu face nici o deosebire în ce privește modul de alegere și sfințire a episcopilor Alexandriei față de celelalte biserici.

Deasemenea nici Clement Alexandrinul nu face deosebire între presbiteri și episcopi și între diaconi și presbiteri.³

Din textele înfățișate mai sus și din divergențele aparente ce există între aceste texte nu putem decât să formulăm o singură și justificată concluzie. Toate divergențele se datoresc interpretării libere a cuvântului „*presbyter*.”

1 Epis. către Tit., I, 5.

2 Coment. în Math. XXV. 26—28.

3 Stromata: I, VI. c. XIII.

Din capul locului trebuie să admitem că acest sfat sau colegiu de „doisprezece presbiteri” era compus din „doisprezece episcopi”.

Această confuzie se datorește faptului că până la începutul sec. II, sub numirea de „presbiter” se înțelege atât episcopul cât și preotul.

Aceasta o vedem mai eclatant din cuvintele Sf. Ilarie care spune că „...tot episcopul este un presbiter (bătrân), dar nu fiecare bătrân este un episcop. Acela e episcop care este primul între bătrâni... Hic episcopus est, qui inter presbiteros primus est.”¹

„Didahia celor doisprezece apostoli,” scrisă pe la anii 80—90, vorbește numai de episcopi, pe care-i numește și presbiteri și diaconi.

S-ar părea la prima cercetare că în acele timpuri, nu existau decât două trepte ierarhice. Cu toate acestea sunt indicii evidente — cum am văzut la Sf. Ilarie — cari ne fac să concludem, că deasupra treptei ierarhice a diaconatului, mai existau încă două trepte superioare ce se ascundeau sub numele de „presbiter” și „episcop”.

Deci nu fiecare „presbiter” era episcop, căci nu toți presbiterii au misiunea de a fi supraveghetorii și conducătorii turmei cele cuvântătoare.

Cei mai mulți „presbiteri”, aveau misiunea de preoți în înțelesul strict al cuvântului și numai puțini dintre ei erau de fapt episcopi.

Faptul că la început atât unii cât și ceilalți, purtau titlul de „presbiteri,” se datorește vârstei lor, fiind oameni bătrâni. Deși aveau nume comun, totuși în realitate aveau atribuțiuni diferite, în conformitate cu gradul ce-l deținea fiecare.

Rezumând cele de mai sus, putem concluda că în biserica primară din Alexandria, sub noțiunea de „presbiter” „*episcopos*”, se înțelegea un sfat compus din 12 creștini mai în vârstă. Din sânul acestora se designau prin hirotonire, atât episcopii cât și preoții. Cei alții erau funcționari onorifici, ce se îngrijeau de bunul mers al comunității creștine.

Pe la începutul sec. II, această confuzie dispărea căci cele trei trepte ierarhice încep să fie evidențiate atât prin numire diferită cât și atribuțiuni speciale. Așadar afirmațiunile celor interesați că biserica Alexandriei făcea excepție în ce privește alegerea episcopilor de celelalte biserici, sunt neînțelese și cad dela sine.

Pr. Prof. Virgil Turcan

¹ Epist. I. către Timotei, c. III.

Școala de dascălie din Caransebeș și rolul ei în viața culturală a Banatului

Peste câteva luni se vor împlini 70 de ani dela întemeierea „*Institutului pedagogic diecezan gr. ort. român din Caransebeș*,” din care a rezultat Școala normală de astăzi a Statului român.

Cătorie a vrednicului și iuminatului fericit episcop Ioan Popasu, institutul pedagogic n'a fost, propriu zis, o creație nouă, ci mai mult o sistematică și temeinică reorganizare a unei vechi școli ce a dăinuit aci de veacuri sub felurite nume și diferite forme de funcționare.

Caransebeșul, modest și neluat în seamă în vremea noastră, d'n cele mai îndepărtate vremi ale istoriei noastre naționale a fost veacuri dearându-l cel mai de seamă centru de viață politică și militară din Banat. Situat pe primul plan, acest oraș nu putea fi trecut cu vederea de marile mișcări religioase și lupte de hegemonie între biserica romano-catolică, reprezentată de Habsburgii dela Viena și calvinismul, sprijinit de principii ardeleni, sub a căror stăpânire se găsea într-o vreme Caransebeșul.

Așezat la poarta Ardealului, această istorică cetate era un capital punct de sprijin pentru stăpânirea principatului ardelean. Cine stăpânea Caransebeșul avea stăpânirea Ardealului.

Principii ardeleni, reprezentanți ai reformațiunii în răsăritul Europei, se străduiau din toate puterile să răspândească această nouă credință printre Români. Erau conștienți de faptul că stăpânirea politică nu poate fi nici temeinică, nici de lungă durată, fără a avea de partea lor și sufletul mulțimii locuitorilor. Ori este știut că pe acele timpuri, pe aci pela noi, nu se găsea picior de străin. Toată făptura era numai de neam românesc. Caransebeșul devine astfel centrul de preocupare al reformației și se înființează aci, pentru răspândirea credinței celei noi, pentru creșterea și instruirea propovăduitorilor nollor învățători, o înaltă școală de carte și învățătură românească: Școala de dascălie, cea dintâi școală superioară românească de pe întreg teritoriul locuit de neamul nostru.

Nu putem ști când s'a înființat această școală, știm însă că ea a existat în anul 1582 și nici înainte, nici multă vreme după această dată, noi Românii n'am avut o altă școală similară sau egală în grad cu această școală de dascălie a Caransebeșului. „Toate celelalte școli, care le-a avut neamul nostru, ori inferioare, ori egale, sau chiar superioare în treptele de învățătură, au avut limba de propunere străină. Școala cea dintâi amintită dela Suceava alui Alexandru cel Bun, cea din București, de care se face amintire la 1563 și la 1581, cea din satul Rădășeni, de lângă Suceava, dela anul 1623, unde învățase carte Ștefan Tomșa, Domnul Moldovei,

școala înființată de Șerban Cantacuzino (1677—1688) au fost școli de tot rudimentare, ca și școala românească despre care se pune că funcționa la Brașov, pela anul 1559, întemeiată de luteranismul, care atunci se înfiripase între Sașii de acolo.

Dacă apoi în schimb Moldova a avut și școli superioare în acest timp, ca cea alui Ieracle Despotul (1551—1263) la Cotnar și alui Vasile Lupu (1604—1653) la Trei Ierarhi, e în afară de orice îndoială că prima a fost slavonă, iar cealaltă grecească.¹

Școala de dascălie din Caransebeș „e cea dintâlu școală mai înaltă cunoscută în istoria noastră, în analele învățământului nostru național.” Această școală „pregătea și dascăli pentru satele valahe, fapt ce presupune o mare răspândire a scris cetitului. Iar ca o nouă dovadă a vieții culturale și spirituale de aici, spre sfârșitul secolului XVI, se amintesc în niște însemnări tipografiile din Zărvești și Caransebeș.”²

În jurul acestei școli erau concentrați cărturari pe seamă.

Literatura noastră românească începe a se ivi în a doua jumătate a secolului al 16-lea. Școala Sebeșului își are meritul său deosebit în această mișcare intelectuală și duhovnicească, căci cea mai însemnată lucrare a primelor tipărituri naționale și anume *Palia dela Orăștie*, din anul 1582, e în cea mai mare parte rodul muncii acestei școli.³

Tălmăcitorii Paliei, deși slujitori ai unui alt crez, și-au dat din plin obolul lor pentru izbânda de început a graiului și culturii naționale.

Pe temelile școlilor, pe care le-au slujit, se ridică alte școli, transformând orașul Căvâran-Sebeș — cu vechi tradiții românești, puternică și prețuită cetate, district valah, capitala Banilor și centru comercial — în făclier al culturii naționale, într-o vreme, când, dincolo de munți cuvântul scris nu îmbrăcase încă haina băstinașă și nu se putea vorbi încă de manifestări românești.⁴

Din cei patru traducători ai Paliei, doi erau Sebeșeni: *Ștefan Herce*, propovăduitorul Evangheliei lui Hristos în orașul Căvâran-Sebeș și *Efrem Zăcanu*, dascăl de dascălie al Sebeșului, scoboritori din două familii vechi din acest oraș.

Toți scriitorii noștri, care s'au ocupat mai de aproape cu trecutul nostru cultural, sub numele de „dascăl de dascălie”, înțeleg un dascăl al unei școli mai înalte, din care ies dascălii mai mici, adică o școală pedagogică și de rânduești bisericești, care pregătea învățătorii și preoții satelor noastre. Asupra gradului și nivelului cultural al acestei școli ne putem orienta comparând-o cu școala similară, care funcționa, cu 75 de ani mai târziu, la Făgăraș, înființată tot de stăpânirea calvină și tot cu scopul de-a pregăti satelor românești învățătorii-preoți calvinizați.⁵

În regulamentul școlii românești din Făgăraș, din 3 Aprilie 1637 se specifică „Magistrul român va învăța pe mari și pe mici la abecedarul valah și la scrisoarea bună și exactă valahă, în special la cetirea catehis-

1 Dr. Ștefan Pop: Din trecutul cultural al Caransebeșului (Calendarul Românului).

2 I. B. Mureșianu: Din trecutul slovei bănățene, pag. 38.

3 Dr. Ștefan Pop: Din trecutul cultural al Caransebeșului.

4 I. B. Mureșianu: Din trecutul slovei bănățene, pag. 38.

5 Dr. Ștefan Pop: Din trecutul cultural al Caransebeșului.

mului, Psaltirii și Testamentului nou, tipărit la Alba Iulia, apoi la capita Catechetica, Tatăl nostru, Crezul Apostolic, Botezul și Spovedania, mai departe la cântări românești, după uzul școalelor din Sebeș și Lugoj.¹

Sinodul dela Aiud din 1569, prin impunerea limbei române în serviciile dumnezeiești, cu toate asupririle, cu toate pierderile politice, face marele și hotărâtorul pas spre biruința slovei române. Traducerile, tipărirea lor ajung o cerință. Se întemeiază școli românești și *dascăli români* — *caransebeșeni și lugojeni* — învață copiii psalmi traduși de ei. Căci existau la Lugoj și Caransebeș două biserici calvine, cu maghiara pentru nobili și cu româna pentru popor.

Tiparnițele împrăștiu cu dărnicie limba română pretutindeni.²

După anul 1600 se face mențiune documentată despre o „*casă de învățatură*” calvină tot la Caransebeș, în care elevelor și elevilor li se propuneau, în orele libere, catechismul și psalmii versificați românește și traduși de profesori și elevi.

În acest timp limba românească evoluase atât de mult încât e întrebuințată și în alte ramuri de scrieri decât cele bisericesti.

În sec. al XVII-lea avem în Banat o mișcare literară de proporții mari cu o intensă viață culturală românească. Scriitorii au o continuitate, au la bază același fel de a scrie: litere latine și ortografie ungurească.³

Toată această activitate culturală românească își avea centrul bine definit la Caransebeș. De aci pornește *Mihai Halici* tatăl tălmăcitor și versificator de scrieri bisericesti și apoi *Mihai Halici* fiul, care s'a născut aci în anul 1643 și a trăit de mic copil în acest mediu de cultură românească avansată. Frecventează școala din orașul său natal și apoi alte școli mai înalte. La 1674, Halici scrie *prima odă românească cultă* și s'a constatat că tot dânsul este autorul primului dicționar al limbii române „*Dictionarum Valachico Latinum*”.

Halici se intitulează pe sine „*nobil român*,” „*cives de Caransebeș*”.

Și tot la Caransebeș se crede că s'a scris și „*Lexicon Marsiliannum*”, găsit la Bologna printre manuscriptele eruditului general italian Marsigli, care cuprinde 81 file cu 2934 cuvinte în limba latină, română și maghiară.

Mihai Halici este primul care folosește, în loc de „*Valah*”, cuvântul „*Român*”.

„Acesta este darul pe care l-a făcut literaturii noastre Banatul răsăritean, despre care la 1584 se putea spune „*Orașea mare e aproape curată țară ungurească; Lugojul și Caransebeșul sunt numai țară românească*”.”⁴

Suntem datori să mai amintim cei încă doi scriitori *Fogarași* și *Viski*, care nu erau caransebeșeni, dar „au trecut prin școlile Sebeșului” și „și-au desfășurat aci activitatea didactică”.

1 I. B. Mureșianu: Din trecutul slovei bănățene, pag. 39.

2 I. B. Mureșianu: Din trecutul slovei bănățene, pag. 27.

3 I. D. Suciu: Literatura bănățeană, pag. IV.

4 I. B. Mureșianu: Din trecutul slovei bănățene, pag. 35.

Dar nu numai calvinii s'au străduit să facă din orașul nostru un centru de seamă în mișcarea culturală și bisericească. El s'a bucurat, din cele mai vechi timpuri, de o deosebită atențiune și din partea bisericii romano-catolice. Încă din veacul al 13-lea se găsea aci un *arhidiaconat catolic* cu un cerc larg de administrație bisericească, până la Dunăre și pătrunzând adânc în câmpia Banatului. Călugărul *Ioan Capistran*, trecut mai târziu în rândul sfinților, prieten intim al marelui erou român *Ioan Corvin de Huniadi*, își avea cartierul său la Caransebeș, de aci întinzându-și rețeaua misiunii sale de propagarea credinței dela Roma și câștigând pentru aceasta mai multe mii de Români din Banat.

Prima amintire de școală catolică se face la 1566, lunie 15, când regele Ioan al II-lea dăruiește lui Ludovic Fiath „*locul pârșit al școalei papistașilor*.”¹ Iar la anul 1659 școala papistăască din Caransebeș e de vânzare, orașul devenind un puternic centru al reformațiunii.²

Școalele catolice aveau desigur limba de predare cea latină.

După trecerea Ardealului sub dominațiunea împăraților dela Viena, catolicismul se ridică din nou, copleșind activitatea reformațiunii, sprijinită până aci de principii ardeleni. În timpul împărătesei Maria Terezia se afla aici la Caransebeș un liceu. Despre acesta ne relatează preotul *Lazar Popoviciu* pe Mineiul slăvean de pe luna Septemvrie, tipărit la 1724. Pe tabla stângă, partea internă, Lazar Popoviciu scrie următoarea notiță „*Septemvrie mza (mesața) și am scris întru aceste table eu dascălul... am venit în țara Banatului... dascăl de am învățat gramatica în școala Caransebeșului, care acum sunt preot desăvârșit în Caransebeș. Preotul... August 14, 1748*”.

Pavel Jumanca

Insp. gen. școlar pens.

(Va urma)

¹ A. Ghidiu-S. Bălan: Monografia orașului Caransebeș, pag. 183.

² I. B. Mureșianu: Din trecutul slovei bănățene, p. 38.

Pomenile

la Români din Banat

I. Privire generală

Omul a fost înzestrat de Dumnezeu, dela facerea lui, cu două calități superioare și anume: i-a dat minte să judece și inimă să înțeleagă...

Cu ajutorul acestor calități vitale, omul și-a încadrat viața pământească în societate, îngrădită în anumite reguli de morală.

Dela cele mai elementare forme de societate ale totemismului și până la formarea societății de azi omenirea a trecut mereu prin transformări evolutive, căci mintea și inima omului sunt supuse neconținut unor impulsii, spre mai bine... Această atitudine ideală a minții și a inimii — spre mai bine — numită meliorism, a produs lupta după fericire.

Fie conștient sau inconștient, omul se sbate, muncește, se luptă cu viața, să ajungă fericit, el și familia lui, acesta este scopul final al vieții, să ajungem fericirea, dar nu cea materială-trecătoare, ci fericirea cea spirituală-vecinică, pentru care am fost creați de Dumnezeu.

Dogma despre nemurirea sufletului și despre judecata cea mare, eternizată de învățăturile Mântuitorului Iisus Christos, au fost sădite adânc în straturile sufletesti ale poporului român. Concepția religioasă și adevărurile de morală creștină, în legătură cu soarta sufletului după moarte, precum și frica de judecata cea de apoi — parusia — au frământat în sufletul poporului nostru taina morții și credința despre mântuirea sufletului.

Din ideea fundamentală a dogmei eshatologice, despre sfârșitul vieții, precum și din dorința spre mai bine, au luat naștere pomenile împletite cu diferite obiceiuri.

S'ar părea că problema pomenilor de care ne ocupăm aici nu mai are nici un rost, căci acest obicei atât de învechit și bagatelizat de moderniștii dela orașe, nu mai produce nici un interes senzational în epoca crucială de azi, de prefaceri sociale.

În cele ce urmează voi arăta ce valoare au pomenile, — mai ales în vremurile de azi cu tendințe de internaționalizare, — din punct de vedere istoric, național, apoi din punct de vedere religios și moral.

Pomenile în genere și obiceiurile dela înmormântări ce se practică după un anumit ritual, au o valoare adâncă pentru sufletul neamului nostru.

Unul din argumentele principale pentru originea noastră și continuitatea noastră română a fost ritualul obiceiurilor noastre românești păstrate cu strictețe în tradiția țărănească.

Cultul morților și pomenile ni-s'au transmis într-o formă spiritualizată, dela strămoșii noștri romani. Alvia, prin care s'a scurs acest cult în sufletul neamului, a fost: Tradiția românească.

Creștinismul țaranilor români este acela, ce s'a păstrat în tradiția și învățăturile bisericii primare creștine, cu care a concrescut poporul român, în idealurile lui, adânci ca fundul mării...

Răp. T. Burada (1839—1923) fost profesor la conservatorul din Iași cercetând toate ținuturile locuite de români, a publicat un studiu despre „Datinele poporului român la înmormântări”. În acest studiu se vede clar asemănarea pomenilor la țaranii români cu diferitele obiceiuri ce le practica strămoșii noștri romani.

Astfel la înmormântări se împărțea de pomană la popor carne crudă, *viscerația*. Tit Liviu în cartea III, 22 scrie: că M. Flavius, la înmormântarea mamei sale a împărțit carne crudă la popor, tot așa și la moartea lui P. Liciniu (cartea 29). Apoi „novemdialele” erau un sacrificiu, ce se făcea în ziua a noua după înmormântare, așa cum se practică și la noi pomană de 9 zile. Și azi ca și acum două mii de ani la strămoșii noștri romani, după înmormântare, peste groapa mortului, se dă de pomană colaci în care sunt puși bani de metal, pentru a „îmblânzi cățelul pământului, ca să nu latre la noul oaspe venit între ceilalți morți”, iar pe de altă parte se dau vămarele, pentru a plăti pe Caron, pentru a-l trece pe cel mort peste fluviul acheron. (Juvenal III v. 265).

Din punct de vedere religios pomenile sunt o manifestare a creștinismului practizant. Creștinii din primele veacuri se adunau, după serviciile religioase, la ospetele de iubire frățească ce se făceau cu scopuri de caritate și solidaritate izvorite din dragostea creștină. Participau toți creștinii, și cei avuți și cei săraci, pentru a dovedi în fața lumii egalitatea creștină dintre oameni.

După ce creștinii părăsesc catacombele, sfinții Apostoli îndeamnă mulțimea discipolilor, ca la agapele comune să se împartă milostenii la văduve și la săraci. Cu timpul aceste milostenii numite „elemosine” se aduceau ca jertfe sub formă de daruri de pâine la liturghie ce se săvârșea în onoarea răposatului.

În Constituțiile apostolice, precum și în unele lucrări de ale sfinților părinți, cetim cum se făceau milosteniile în cele dintâi 7 secole în onoarea celor morți. Agapele la înmormântare se făceau cu scopul ca „sufletul celui răposat să se odihnească în pace și să afle îndurare la preabunul Dumnezeu.”

Prin mijlocirea pomenilor cei vii doresc ca sufletul celor dragi ai lor, trecute la cele eterne, să fie așezate în acea parte frumoasă unde toate-s luminate, toate-s strălucite și glorificate, acolo unde nu este osie-neală, nici întristare, nici suspine, nici lacrimi, ci bucurie neîncetată, acolo unde nu este nici păcat, nici durere, nici moarte, ci viață eternă, acolo unde nu este neînțelegere, nici ceartă, ci desfătare neconturbată, acolo unde nu seacă niciodată izvorul dătător de viață, acolo unde e primăvară neîncetată, căci pomul vieții eterne înflorește mereu și aduce fructe, care îndulcesc inima celor aleși, acolo unde e lumina neînserată, frumusețea nemărginită, bunătatea și puterea nemărginită, care dă fericirea vecinică și pe care limba nu o poate cuvânta (Sf. Efrem Sirul)

Acestea dorește să le mijlocească Românul ortodox pentru sufletele celor dragi ai lui, prin aranjarea pomenilor, căci astfel știe el să-și manifeste dragostea și respectul față de cei morți.

Pomana în sine este o milostenie, deaceea credem că își are originea în Testamentul Vechiu, dela jertfele prefigurale. Dă milostenie din averea ta — spune cartea Tobit cap. 4 — căci milostenia izbăvește dela moarte.... și este un dar bogat pentru toți cei ce o fac în fața celui Preaînalt.

II. Rânduiala pomenilor

Din ce s'a scris până acum despre pomenile la Români, am tras concluzia că cei mai mulți gânditori au fost de părerea să se desființeze pomenile. Unii dintre frații preoți greco catolici au adus hotăriri în conferințe preoțești să pornească campania pentru desființarea pomenilor, căci la pomene se fac abuzuri și risipă. Nu voi pleda nici pentru menținerea, nici pentru desființarea pomenilor, ci voi înregistra aici rânduiala pomenilor la Românii din Banat, fiind convins că pomenile, care sunt atât de vechi ca și poporul român, nu se vor putea desființa, căci ele fac parte din legea strămoșească.

Pe lângă importanța istorică, religioasă și morală, pomenile au și o valoare educativă. Părinții când trec de 40 ani știu că le vin mereu scrisori din lumea de dincolo..., încep să se gândească la moarte. Femeile din casă încep să pregătească lucrurile, care vor trebui să le dea de pomană pentru cei care mor mai înainte din familie. Copiii care nu sunt în stare să facă înmormântarea cuviincioasă a părinților, precum și pomenile prescrise, aceia rămân de batjocura satului. Din discuțiile preotului cu credincioșii lui, care iau parte la pomană, de multe ori au ieșit lucruri bune pentru propășirea în comună.

Comuniunea dintre cei vii și cei morți, precum și sentimentul de recunoștință a celor vii față de cei morți, îl îndeamnă pe Român să facă eforturi și jertfe materiale pentruca memoria celor morți să rămână nestinsă în familie, prin pomenile cu care s'a pomenit, și care trebuie respectate după rânduelile prescrise de „baba făcătoare”.

Când mortul se așează pe masă, îndată se pune prânzișorul (pomana mică) și se dă la copii pe o masă mică: legume, un pahar de apă și cinci colaci sau bucăți de pâine; și anume: unul în numele lui Dumnezeu, al doilea în numele Maicei Preciste, al treilea ingerilor, al patrulea arhanghelului morței, iar al cincilea pentru sufletul mortului.

Acest prânzișor se pune de două ori pe zi, în decurs de 8 zile, iar în ziua 9-a se sloboade prânzișorul, pe o măsuță nouă cu scuun. Pe masă se pune un mäsai cu mâncare caldă cu 9 colaci și se dă unui sărac.

În ziua înmormântării se duce un izvor de apă, ce se compune din 44 ulcioare.

În timpul cât mortul rămâne pe masă, neamurile, vecinii, pretenii și cunoscuții aduc prin femei, pentru facerea pomenii: făină de grâu, sau de porumb, sare, poame, ouă și alte bucate cu lumânări. Toate aceste daruri se numesc pentru sufletul mortului și a altor morți.

După înmormântare se face acasă pomana mare, ce constă din 4 mese și se pun la fiecare masă câte 24 colaci, adică: 17+5+2, având fiecare număr însemnătatea lui, precum și câte o lingură și câte un băț de alun cu flori și lumânări.

Măncarea la pomană se face de dulce sau de post, după cum e cazul, și iau parte toți aceia care au avut un rol la înmormântare și anume: au dus mortul, a dus crucea mortului, sau prapori din biserică, cantorii și ministranții. Toți aceștia mai primesc, când pleacă cu mortul la groapă, câte un dar: ștergare sau brăciri, cătrînțe, traiste, obele, batiste, cârpe ș. a. De regulă aceștia sunt neamurile și dintre vecini. Cei care au făcut groapa mai primesc deasupra mormântului și câte un colac mare, din cei 24 de vămari, iar unul dintre gropăși mai primește o oală nouă de pământ cu apă și cu o bucată de pânză și o găină vie.

La 24 zile se pune o pomană ce constă numai din o masă cu 17 colaci și legume.

La șase săptămâni se face pomană mare compusă din 4 mese cu câte 17 colaci și se dă: supă de tăței, cartofi fripiți cu carne în țăst, varză acră sau sarmale cu pâne și mălai și țuică. Preotul face înainte slujirea pomenii și a hainelor ce se dau de pomană, se împart lumini aprinse la toți cei de față, iar cei mai înstăriți dau și cane cu apă la fiecare.

Tot așa se face pomana la jumătate an și la un an dela înmormântare. Se mai dă de pomană pentru cei morți:

1. La moși (Sâmbăta lăsăturii de carne): cotoaroage (piftii), brânză și pâne, la cei săraci.

2. La 40 mucenici: poame crude cu pâne.

3. La Bunavestire: poame crude cu pâne.

4. La Florii: cocoși de porumb de pâne.

5. La Jola mare, dimineața la ora 5 se aprinde foc la groapa morților în cimitir și se dă la săraci: olcuțe noi cu poame fierte și colaci.

6. La Paști: ouă roșii cu colaci și prăjituri.

7. La Rusalii: ouă roșii, brânză, cireșe și colaci.

8. La Sâmpetru: mere și colaci.

9. La Adormirea Maicei Domnului: porumb fiert, prune și colaci.

10. În seara de ajunul Crăciunului: se dau lemne la cei ce nu au vite și trăsură de adus lemne.

11. În ziua de Crăciun: cârnați și colaci.

La toate sărbătorile de mai sus, afară de 40 mucenici, se duce colac mare (3 kg.) la baică, adică la moașa care a botezat copii în familie.

La Paști se duc la naș câte 25—30 ouă roșii și albe și un colac mare, iar la Crăciun: jambon de porc neafumat și colac mare.

Femeile care păstrează cu sfîntenie obiceiurile în familie, nu mănâncă nici o mâncare nouă de sezon, „pârğa darului”, până nu dau din acel fruct mai înainte de pomană morților.

Darurile mai sus arătate, se dau de multe ori săracilor, călătorilor, apoi rudeniilor, vecinilor și chiar membrilor din familie, dar sunt numite de pomană în memoria morților.

În sănătatea celor vii se fac praznicele dela hramul bisericii și patronul casei.

Prof. T. Roșca

Sugestii la pregătirea unui „plan pastoral“

II.

Partea a doua, și cea mai importantă, a planului pastoral, va cuprinde o sinteză a activității pastorale, cu toate inițiativele speciale pe care preotul va fi capabil să le ia, în cadrul larg al misiunii sale.

Domeniul acestei activități e vast. Lucrul e variat. De aceea el va trebui împărțit după un anumit sistem. Împărțirea se poate face din diferite puncte de vedere. Esențial este ca ea să fie cât mai practică. Astfel, se poate schița activitatea preotului: 1) în biserică, 2) în parohie, 3) la Oficiul parohial, 4) în timpul liber.

Dar criteriul cel mai potrivit pentru împărțirea activității pastorale, în sens larg, ni-l oferă chiar Mântuitorul Iisus Hristos, prin cuvintele cu care a transmis apostolilor Săi, întreita diregătorie pastorală, adică „diregătoria învățătorială, arhierescă și împărătească“ (pastorală propriu zisă).

Succesorii legitimi ai apostolilor, sunt deci, investiți cu puterea de a învăța, de a mijloci harul lui Dumnezeu și de a conduce sau îndruma sufletele spre Hristos și împărăția Sa.

În conformitate cu această întreită chemare pastorală, „întreită după formă, una după ființă“, se pot trece în planul pastoral următoarele activități:

1. *Activitatea liturgică* adică administrarea diregătoriei preoțești.

Fiecare preot cunoaște chemarea liturgică și oficiază toate slujbele după rânduețile Bisericii noastre. Ce-am mai putea deci adăuga la ceea ce s'a făcut până acum?

Multe, foarte multe, căci greu lucru este a servi la altar „cu frică și cu cutremur“.

Greu este, pentru mulțimea lipsurilor și a slăbiciunilor noastre, să lăpădăm „toată grija cea lumească“ pentru a celebra „cu sfințenie“ Sf. Liturghie, centrul activității preoțești. Pentru profani, care o privesc sub raporul valorii literare poate că ea nu este decât „o epopee sacră“, un poem dramatic. Pentru noi ea însemnează prezența reală, dar nesângeroasă și tainică a Mântuitorului, „Cel ce aduce și cel ce se aduce“ la altar.

1 Matei 28, 18-20.

2 Cf. Prot. I. Zugrav, op. cit. pag. 3.

3 Dr. T. Tarnavschii, Discurs de inaugurare a prelegerilor de teologie practică, în rev. Candela, 1891, pag. 719, cit. la I. Zugrav, op. cit. pag. 4.

De aceea preotul este obligat să reflecteze neconținut asupra funcțiilor sale sacerdotale. Este bine să mediteze cât mai des asupra rostului său în serviciul liturgic și a misterului care se operează prin mâinile lui.

Chemarea preoțească, în funcția sa pastorală, solicită, la mistică lucrare a harului supranatural, contribuția de entuziasm și efort omenesc a preotului. Prin el, prin preot, creștinii se apropie sau se îndepărtează de altar. Prin el creștinii văd, aud și simt sublimitatea cultului divin. Prin el formele și acțiunile liturgice sunt mereu proaspete și noi.

Rânduelile liturgice le poate săvârși și „năimitul”. Momentele culminante liturgice însă, le poate trăi cu intensitate numai cel care are gândurile și simțirile înflorate de misterul euharistic. Numai un suflet mișcat de frumusețea și valoarea reală a cultului, poate determina emoții religioase în sufletul asistenților.

Și numai sufletele care încearcă astfel de emoții, se apropie de Hristos și se mențin în comunitatea Lui.

Am repetat această afirmație pentru a scoate în evidență necesitatea unei serioase pregătiri psihologice, înainte de a săvârși orice act de cult. „Doamne, învață-ne să ne rugăm,” (Luca 11, 1.), au cerut odinioară ucenicii Domnului.

Cu această cerere ar trebui să înceapă preotul fiecare serviciu divin.

Deci în planul său de lucru preoțesc, fiecare preot ar trebui să-și propună: a săvârși serviciile cu o rugăciune premergătoare, cu demnitate și convingere, cu finețe și seninătate,¹ etc. Nu grăbit și dur, mecanic și superficial. Să lupte împotriva tuturor ispitelor care-l degradează dela demnitatea de „păstor” autentic la rolul de „năimit”.

Imbrăcând haina liturgică, preotul trebuie să devină total altul, în toate atitudinile și mișcările lui...

Prin pregătirea sufletească pentru fiecare serviciu (prin meditație, lectură, etc.) nu înțelegem numai rostirea rugăciunilor prescrise la intrarea în biserică, la începutul serviciilor, etc., ci o pregătire mai îndelungată, care începe, pentru Sf. Liturghie, din ajun.

Mare importanță pastorală are fixarea timpului pentru fiecare serviciu. Creștinii să cunoască timpul începerii fiecărui serviciu, iar preotul să respecte acest timp.

Ordinea și timpul serviciilor, mai ales la sărbători mari, se anunță sau se afișează în biserică. Clopotele bisericii vestesc, este adevărat, începutul serviciilor divine, dar și ele trebuiesc să aibe un timp anumit și respectat.

Pentru anumite împrejurări speciale, în cazuri de secetă, potop sau alte calamități abătute asupra parohiei, este consult, pentru trezirea vieții religioase morale, ca preotul să săvârșească anumite servicii speciale, de pildă: o săptămână-două să facă în fiecare zi Sf. Liturghie sau, în câteva Duminici, să organizeze procesiuni sau pelerinaje. Nu este prea greu acest lucru, când ne gândim că preotul ar trebui să săvârșească Sf. Liturghie în fiecare zi, obligație care a ieșit din practica noastră.

În fiecare Miercuri și Vineri seara să facă acatiste. Dacă nu pot creștinii să participe la serviciile de Duminică și sărbători să se acomodeze preotul la posibilitățile lor de participare la rugăciunea comună.

¹ Vezi studiul: Sufletul preotului în luptă cu ispitele, de Pr. Victor N. Popescu, București, 1943.

De asemenea se pot iniția, în cadrul acestei activități, zile cu răgăciuni speciale, în posturile mari, pentru pregătirea credincioșilor în vederea primirii Sf. Taine, a mărturisirii și cuminecturii (cu rugăciune, predică și cântare comună).

Pentru a cunoaște temperatura religiozității din parohie, este bine ca preotul să poarte evidența celor care primesc taina cuminecturii. Ideal ar fi ca această evidență să se poarte chiar în foaia personală a fiecărui credincios.

În ce privește împlinirea cererilor din parohie, cu privire la împărțirea tainelor și a ferugiilor, preotul își va propune să nu refuze și să nu amâne niciuna, sub niciun motiv.

2. Activitatea învățătoarească. Preotul este permanent în funcțiunea de învățător. Cu cuvântul și cu fapta, cu harul și cu vrednicia, el este chemat să binevestească, încredințând turma pe care o păstorește.

În centrul activității învățătoarești a preotului este predica. De aceea în planul de lucru el își va propune să predice în fiecare Duminică și sărbătoare.

Să rostească la orice ocazie predici bine pregătite și desigur, trăite. În planul de lucru se va avea în vedere, necondiționat, timpul necesar pentru pregătirea predicilor. De pildă în fiecare Miercuri și Vineri își rezervă preotul o oră-două, pentru a medita asupra predicii de Duminică, dacă nu este reținut de alte lucrări urgente.

Inițiative, în cadrul activității, predicatoriale poate lua preotul, făcându-și un plan special pentru predici.

Își va propune să trateze, în cursul unui an, diferite subiecte în cicluri de predici. Aceste cicluri este bine să fie auzite credincioșilor. Subiectele anunțate vor stârni, poate, curiozitatea și interesul. Se pot trata astfel: pericopele evanghelice, cultul divin, tainele, diferite probleme sociale și culturale în lumina doctrinei creștine. (Opinia că rostul predicii în cultul creștin, nu este de a desbate probleme sociale, este neîntemeiată, fiindcă acestea sunt legate de viața și deci de mântuirea omului).

Dar preotul nu se poate mărgini numai la amvon. De aici vorbește el acelor care-l caută. El va trebui însă să vorbească și acelor care nu pot sau nu știu să-l caute.

Nu ajunge să cheme dela altar turma care nu se întoarce din drumurile ei alături de Biserică. Va trebui să coboare în mijlocul ei și să-i vorbească oriunde, la căminul cultural, în cadrul diferitelor societăți, în casele credincioșilor și pe câmp... Să organizeze cursuri serale, cursuri catihetice, cu tineretul, cu bărbaii, cu femeile, dar mai ales să organizeze „Școala de Duminică.” Aceasta nu este o inovație. Este cunoscută în practica vechilor școli mănăstirești. Adaptată la zilele noastre, această școală va avea un program bine studiat, cuprinzând: cântări religioase în comun, recitări, conferințe, lecturi, informații și discuții, radio, avându-se ca obiectiv cultivarea sentimentului religios-moral.

3. Activitatea catihetică în școala primară, este tot atât de complexă și importantă.

Nu este suficient ca preotul să facă regulat orele de catehizație. El trebuie să trăiască integral viața școlară, intrând în toate manifestările ei: serbări, excursii, cantine, cămine, în timpul liber al elevilor, în mediul lor familiar și social, etc. Va studia principiile de educație modernă, pentru a fi la curent cu evoluția artei pedagogice.

El face instrucție și educație religioasă.

Cunoștințele care se predau în orele de catehizație sunt menite să genereze sentimente religioase, valori spirituale.

Bunurilor dobândite cu ajutorul altor științe, le dă o îndrumare unitară spre scopul vieții creștine. De aceea lecțiile predate elevilor trebuiesc pregătite, ținând cont de procesul psihologic de asimilare a conștiințelor. Să nu se amăgească cineva, socotind că lecțiile de Religie sunt ușoare și le poate predă fără nici o pregătire.

În programul zilnic, și în planul de lucru, preotul își va rezerva un timp și pentru pregătirea acestor lecții.

Va programa apoi încă următoarele, în cadrul acestei activități:

Înstruirea corului de copii, împărtășirea cu Sf. Taine, vizita elevilor acasă, vizitarea bisericii, pentru a li se explica intuitiv biserica și obiectele sacre, vizitarea cimitirului, a troițelor, excursii sub conducerea preotului, serbări religioase, etc., etc. Preotul va procura cărți și material intuitiv pentru învățământul religios. Se va îngriji de mărirea frecvenței, dând ajutor învățătorilor. Va cultiva prietenia cu aceștia, pe care-i sprijinește și le cere mereu sprijinul, pentru conducerea elevilor și supravegherea lor la biserică, etc.

4. Activitatea pastorală, în sens restrâns.

Activitatea pastorală cuprinde întreaga activitate a păstorului de suflute în parohie.

În planul pastoral se vor trece însă, la acest capitol, inițiativele speciale pentru conducerea sau guvernarea sufletelor.

Sistematizată aceași activitate va cuprinde: *pastorația individuală și colectivă* sau socială.

Cele mai eficiente mijloace de pastorație individuală sunt: Taina spovedaniei și vizitele pastorale.

Creștinii trebuie să cunoască valoarea tainei mărturisirii (prin predici, sfaturi individuale, etc.) Un efort deosebit va depune, deci, preotul pentru a determina credincioșii să se mărturisească.

Vizitele pastorale sunt simple și solemne, cu scop explorativ și educativ. Ele trebuiesc făcute cu o anumită artă și după un plan bine chibzuit. (Îndrumări pentru vizitele pastorale, vom da într'un alt articol).

Fiecare preot este convins de valoarea pastorală a acestor vizite. Dar, trebuie s'o recunoaștem, prea puțini le practică. Este timpul să ne hotărîm a umbla „din casă în casă”, pentru a căuta sufletele și a le întoarce la Hristos...

Alolo unde, din diferite motive, nu poate intra preotul, poate intra scrisoarea preotului. Scrisorile pastorale au fost folosite de Ap. Pavel. Ne poate servi de pildă. Ele se pot adresa, în cazuri speciale, unui credincios sau unei familii.

Pastorația colectivă se face prin cult, predică, literatură, cinematograf, radio, etc., dar mai ales prin societățile religioase și trăirile colective în cadrul procesiunilor și pelerinajelor.

Societățile religioase trebuie să ocupe un capitol important în planul de lucru. Toate trebuiesc supravegiate de preot. Pentru toate își va rezerva timp și le va da un program potrivit.

Pe lângă societățile religioase, se organizează încă societăți cu caracter cultural, caritativ, economic și profesional. Preotul nu le va putea

conduce pe toate și nici nu va avea competența pentru toate, dar va trebui să fie sprijinitorul și îndrumătorul lor.

Este bine ca să existe într-o parohie mai multe societăți? Fără îndoială că da, cu condiția ca toate să fie necesare și dinamice. Unui credincios îi place o societate, altuia îi place alta. Fiecare își poate găsi un loc într-o societate. Preotul însă trebuie să fie în toate și astfel ajunge în strânsă colaborare cu enoriașii săi...

Pelerinajele (cel puțin unul pe an în fiecare parohie) sunt conduse numai de preot și vor avea un program potrivit: cântări, lecturi și îndrumări (la popasuri), etc.

Dintre membrii asociațiilor religioase, mai ales din Oastea Domnului, își poate recruta preotul pe cei mai buni colaboratori, din care va face misionari laici.

Apostolatul laic va trebui organizat în fiecare parohie. În planul de lucru pastoral, se poate prevedea o săptămână sau două pentru cursurile de misionari laici.

Pe lângă lucrarea pastorală, despre care am vorbit și care se referă la credincioșii sau membrii care compun o parohie, preotul va trebui să se îngrijească și de „oile cele pierdute”. Va trebui deci să facă, pe lângă misionarismul intensiv și o lucrare misionară extensivă. Astfel în plan se va cuprinde și o activitate misionară.

5. *Activitatea misionară extensivă*, se desfășoară, azi, mai ales printre sectari.

Nu se poate începe o acțiune metodică pentru readucerea sectarilor, fără un studiu serios asupra sectelor și psihologiei sectare.

Peste deosebiri doctrinale și manifestările practice, din acest studiu, se pot scoate concluzii valabile pentru cunoașterea realității sufletești și sociale a sufletului sectar în general. De aceea preotul ar trebui să poarte o foaie personală a fiecărui sectar, începând imediat adunarea informațiilor necesare pentru acest lucru. Desigur că această operație va lua mult timp preotului, dar să aibe în vedere că militând pentru adunarea sufletelor dispersate, în marea comunitate a ortodoxiei milenare, el conlucrează la restabilirea forței de coeziune a Bisericii și realizează cel mai frumos imperativ mesianic.

După aceste studii, se va porni ofensiva antisectară, cu hotărîre dar cu blîndețe și dragoste, cu material documentar (cărți, reviste) și cu „un corp misionar”...

Prin aceste activități își realizează preotul misiunea sa preoțească, în sens restrîns.

Dacă activitatea lui, după cum am spus, se răsfrînge pe toate planurile de existență umană, vom mai adăuga încă următoarele activități, pentru ridicarea nivelului general al parohiei, pe plan: cultural, social, economic și edilitar. Deci în planul programatic general se vor lua inițiative și în cadrul acestor activități:

6. *Activitatea culturală în parohie*. Opera de culturalizare a poporului este o datorie pe care și-a însușit-o Biserica noastră dela începutul ei.

Pentru această operă, se vor utiliza toate mijloacele moderne de propagare a culturii: conferințe, presă, radio, cinematograf, etc. Se vor organiza, acolo unde nu sunt, cămine culturale, biblioteci, coruri, fanfare,

cursuri pentru analfabeți (cu ajutorul învățătorilor). Acolp unde sunt, astfel de instituții, se va lucra pentru intensificarea activității lor.

În planul de lucru se vor programa: conferințe (cu subiecte variate), șezători, etc.

Preotul va face abonamente la ziare bune.

Ziarele și revistele proprii sau ale Oficiului parohial, le va împrumuta și credincioșilor.

Biblioteca parohială va trebui să devină a parohienilor. Cărțile acestei biblioteci vor trebui să treacă prin casele tuturor enoriașilor.

Ar fi ideal dacă preotul si-ar trimite și predicile scrise, credincioșilor săi care nu frecventează biserica. (Aceasta, fiindcă parohiile noastre n'au posibilitatea să editeze o revistă parohială).

Serviciul de colportaj (pentru care s'au dat dispoziții) va fi bine aprovizionat cu materialul necesar. Din parohie fiecare preot își va alege unul sau doi colportori.

Studiind mereu parohia și reflectând asupra datoriilor sale, preotul va aduna materialul documentar pentru o monografie a parohiei. Monografia științifică intră în cadrul acțiunii de cunoaștere a complexului de realități sătești și este, în primul rând o obligație a preotului.

7. Activitatea socială, este cea mai vastă și cu cele mai mari posibilități de inițiativă.

Asistența socială, ca imperativ al dragostei, a constituit o preocupare inițială și esențială a Bisericii. Azi și în toate timpurile, ea este problema cea mai complexă și chiar vitală pentru noi.

Biserica trebuie să contribuie la refacerea țării și la vindecarea tuturor ranelor de războiu. Sunt atâția invalizi, orfani, văduve, bătrâni și sinistrați, care trebuiesc ajutați. La toți trebuie să se gândească preotul, pe toți să-i ajute.

În cadrul societăților de asistență socială, și cu inițiative personale, preotul va căuta să ajute pe toți cei năpăstuiți și avizați la ajutorul semenilor noștri.

Se vor înființa, unde nu sunt, cantină, cămin de zi, azil, etc. Familiile fără copii vor fi îndemnate să ia sub scutul lor copii orfani.

Se vor face colecte, serbări religioase, culturale, sportive, etc., pentru adunarea fondurilor necesare...

Pe lângă aceste probleme ridicate de războiu, se va gândi preotul la problemele sociale cu caracter permanent, cum sunt: armonia socială, (în predici, în sfatul de împăciuire, în pastorația individuală), și sănătatea poporului. Sfaturile religioase-morale sunt și sfaturi igienice. Trupul nostru este „templul al Duhului Sfânt”. (I Cor. 3, 16). De aceea preotul se va îngriji de îmbrăcămintea, hrana și locuința parohienilor. Va combate luxul și risipa și va recomanda cumpătarea în toate.

Preotul va căuta mijloacele necesare pentru ridicarea unui dispensar, o farmacie, o baie populară. Nu le va putea face pe toate deodată, dar se va gândi la fiecare. În orice caz, la Oficiul parohial va trebui să găsească poporul măcar unele leacuri de primă necesitate. Farmacia parohială trebuie să devină o realitate...

8. Activitatea economică, vizează bună starea materială a enoriașilor. Condițiile de viață economică influențează mult structura sufletească. De

aceea nici acestea nu vor fi neglijate de păstorul de suflete. Va vizita gospodăriile sătenilor și va da sfaturile necesare, pe care el însuși le scoate din cărțile sau din experiențele altora.

Administrarea bunurilor bisericii și parohiale, mobile și imobile, va constitui un model pentru enoriași.

Preotul va înființa sau va sprijini: cooperative, societăți pentru valorificarea produselor agricole, pomicole sau animale, tovărășiile de ajutor mutual sau asociațiile de ajutorare reciprocă, tovărășiile pentru procurarea și perfecționarea uneltelor agricole. Va sprijini dezvoltarea industriei casnice (mai ales în lunile de iarnă) etc.

9. *Sub raport edilitar*, preotul se va îngriji de întreținerea (sau zidirea dacă este cazul) bisericii, a casei parohiale, a cimitirului, etc. Acestea sunt ale comunității dar el, preotul, este răspunzător de starea lor.

Va da sfaturi la construirea caselor în parohie (ca să fie igienice și estetice), consultând și alți factori de conducere ai vieții publice. Se va îngriji de edificiile publice, etc...

Am trecut destul de superficial, peste unele din multele și variatele probleme care preocupă pe păstorul de suflete.

Am dat doar inițiativa unui plan general de lucru pastoral.

Fiecare preot, sistematizând acest material vast, va putea pregăti un plan programatic general, din care apoi își va extrage planurile săptămânale...

Nu toate inițiativele și gândurile bune ale preotului, se vor putea realiza. Multe se vor frânge întâmpinând rezistența chiar a enoriașilor, la care el a cugetat ziua și noaptea. Cele mai sincere și entuziaste hotărâri sunt adeseori umbrite de suspiciuni, cele mai curate gânduri sunt primite cu scepticism.

Dar nimic nu poate sărăci entuziasmul lui. Sub greutatea loviturilor pe care le primește mereu, se ruinează omul din preot dar se întărește preotul din om și prin aceasta se asigură permanența propovăduirii creștine...

În orice caz „să nu regretăm flacăra ce arde în noi! Nu, ci să o lăsăm să ardă cu vâlvătae. Acesta e rostul ei. Să regretăm mai bine tăciunele ce fumegă, dar nu arde cu flacăra luminoasă. Să nu regretăm flacăra ce arde în creier și în inimă spre binele, zidirea și fericirea tuturor“, zicea odată Ottocar Prohaszka, celebrul predicator catolic, la începutul veacului nostru.

Prof. Dr. Marcu Bănescu

Banatul și Biserica românească bănățeană în epoca descălecatului unguresc

II

Săpăturile arheologice întreprinse, recent, de arheologii prof. *Marius Moga*, directorul secției arheologice a Muzeului bănățean din Timișoara, și prof. *Mihail Macrea*,¹ șef de lucrări la Universitatea din Cluj, sub direcțiunea arheologului bănățean *Constantin Daicoviciu*, profesor la aceeași Universitate, au descoperit la Mehadia, în preajma zidurilor cetății *Ad Mediam*, ruinele unei biserici, care a fost ridicată, cu multă probabilitate, de împăratul Iustinian I (527—565), odată cu alte multe biserici din cetățile restaurate de el în Banat și Oltenia — Dacia Malvensis din epoca romană —,² între ele și biserica dela *Celeiu* (Sucidava), din județul Romanți, ale cărei ruine au fost descoperite în vara trecută (1946).³ Concluziile arheologilor români ne întăresc și mai mult convingerea că Mehadia [pron. *Mediia*, *Megitia*] — unde s'a aflat și un inel de aur creștin, din sec. IV-lea —⁴ a fost încă din epoca lui Iustinian I un important centru bisericesc. Tradiția care s'a păstrat vie și în sec. XVIII-lea,⁵ justifică credința noastră că acolo am avut un scaun episcopal,⁶ pe care nici dominația Barbarilor (274—796) și nici noua cucerire ungurească nu l-au putut desființa, el fiind apărat de către ducii locali, care, precum vom vedea, au opus o crâncenă rezistență noilor cuceritori asiatici. Sub acești duci — care, după distrugerea imperiului avar la 796, prin oștile lui Carol cel Mare, au stat un timp oarecare sub autoritatea ofițerilor Francei carolingiene,⁷ iar mai apoi s'au bucurat de protecția împăraților din Constantinopol —,⁸ Bisericii Românilor din Dacia Traiană i se deschid noi perspective de viață în slujba idealului și spiritualității creștine universale.

1 *Comunicare verbală*, făcută la 18 Sept. 1946, în Caransebeș, în drum spre Mehadia, unde au continuat săpăturile întrerupte.

2 Procopius, *De aedificiis*, cap. V—IV.

3 *Foaia Diecezană*, (Nr. 36—37), Caransebeș, 1946, p. 6.

4 I. Barnea, *Contribuții la studiul creștinismului în Dacia*. 3. *Inelul creștin de aur dela Mehadia*, în *Revista Istorică Română*, [dir. Const. C. Giurescu], București [vol. XIII, fasc. III], 1944, p. 38.

5 Gh. Cotoșman, *Episcopia Mehadii din Banatul Severinului*, Timișoara, 1944, pp. 25—28.

6 *Ibidem*.

7 N. Iorga, *La place des Roumains dans l'histoire universelle, I. Antiquité et Moyen-Âge*, Bucarest, 1935, p. 104.

8 *Ibidem*.

După comunicarea Anonimului notar al regelui *Bela II* (1131—1141) sau *III* (1173—1196), Ungurii, la venirea lor din *Lebedia* și *Etelköz* în Panonia,¹ au aflat stăpânind peste ținutul mărginit de Dunăre, Tisa, Mureș și Carpații meridionali, adică peste Banatul de azi, pe ducele *Glad* [Vlad sau Claudiu], contimporan cu *Gelou* sau *Gelu* al Ardealului și *Menumorout* sau *Mariot* al Maramureșului și Bihorului.² Ducele Glad și-a ales ca reședință orașul *Morisena* [Cenadul Mare, jud. Timiș-Torontal], cel mai important punct strategic al provinciei.

Din timpul Romanilor aici și-au avut reședința domnii provinciei — „*A rómaiak óta itt székeltek e tartomány uralkodói.*”³ Ungurii pătrund în principatul lui Glad, trecând Tisa pe la *Kenesna* [Kanija, Kanizsa, azi în Banatul jugoslav]. „Și când au voit să treacă peste fluviul Timiș, le-a ieșit înaintea Glad, din neamul căruia se trage Optum, *ducele acelei patrii*, împreună cu o mare armată de călăreți și pedestri, cu ajutorul *Cumanilor, Bulgarilor și Valahilor*. A doua zi, însă, fiindcă nici una din cele două oștiri nu putuse să treacă de loc peste fluviul Timiș, care se găsea între ele, Zuardu a însărcinat pe fratele său Cadusa ca, împreună cu o jumătate din oastea sa, să se coboare mai jos și, ori cum ar putea, să treacă apa și să înceapă lupta contra dușmanilor. Cadusa, numai decât, dând ascultare poveștii fratelui său, a pornit călare cu o jumătate din oștire și s'a scoborât mai jos în fuga mare. Și cum grația dumnezeiască era de partea lor, trecerea le-a fost ușoară. Și în vreme ce o parte din armata Ungurilor era dincolo, împreună cu Cadusa, și o jumătate de parte, dincoace, împreună cu Zuard, atunci Ungurii făcură să răsunе trompetele de războiu și trecând în inot peste fluviu, încep să lupte cu înverșunare. Și fiindcă ajutorul lui Dumnezeu era alături de Unguri, le-a dat o mare victorie, iar dușmanii cădeau înainte-le, ca snopii după secerători. Și în acest războiu au murit doi duci ai Cumanilor și trei cneji ai Bulgarilor. Și însuși Glad, ducele lor, numai luând-o la fugă, a putut să scape și armata sa întregă s'a topit ca ceara de fața focului și a pierit de ascuțișul săbiilor.”⁴

Anonimul notar povestește mai departe că ducele Glad, supremul comandant al oștilor cumano-bulgaro-valahe, a fugit ascunzându-se în fortăreața *Kevea* [Cubin, Cuvin], pe care Ungurii o împresoară: „Văzând aceasta ducele lor Glad li-a trimis soli și a început să ceară pace, dăruindu-le de bună voie fortăreața, împreună cu diferite daruri.”⁵ De aici Ungurii ar fi plecat spre Răsărit, cucerind fortăreața *Ursova* [Urschia, ung. Orșova, rom. pron. Rășava, Rușava, anticul rom. Tsierna], ceea ce e puțin probabil, întrucât Anonimul vede lucrurile prin prisma împrejurărilor geo-politice din sec. XII-lea, când abia se poate vorbi despre o reală expansiune a dominației ungare spre părțile muntoase de Răsărit ale Banatului, care și după

1 *Ibid.*, pp. 106—108; Acsády Ignác, *A magyar birodalom története*, I, Budapest, 1903, pp. 22—23; Marczali Henrik, *Magyarország története*, Budapest (fără ind. de an), pp. 27—30.

2 Anonymi Bele Pegis Notarii, *Gesta Hungarorum*, cap. XI, XLIV, ed. G. Popă-Lisseanu, in *Fontes Historiae Daco-Romanorum*, fasc. I, București, 1934, pp. 83—84, 110—111; cf. Dr. Karácsonyi János, *Szent Gellért csanádi püspök*, Budapest, 1887, p. 82.

3 Dr. Juhász Kálmán, *Hajdani monostorok a csanádi egyházmegyében*, Budapest, 1926, p. 119; Dr. Szentkláray Jenő, *Krassó vármegye őshajdana*, Budapest, 1900, pp. 73—84.

4 *Gesta Hungarorum*, cap. XLIV.

5 *Ibidem*.

căderea lui Glad își păstrează autonomia față de Unguri. Ba chiar și șesul Banatului până la Tisa rămâne mai departe sub guvernarea națională a ducelui Glad, considerat tributar și vasal al Ungurilor.¹

Anonimul scrie că Ungurii n'au rămas în Banatul „cucerit“, ci s'au lăsat purtați de aventuri și de visul de a cuceri „toată Macedonia, dela Dunăre până la Marea Neagră, căci pe acea vreme Ungurii în mintea lor nu doreau nimic altceva decât să ocupe țări, să subjuge popoare și să se îndeletnicească cu fapte războinice. Fiindcă Ungurii în timpul acela așa de mult se bucurau de a suga sângele omenesc, ca și lipitoarea, și dacă n'ar fi făcut așa n'ar fi lăsat urmașilor lor atâtea țări frumoase“,² scrie, cu emfază, același Anonim ungar.

Credința istoricilor noștri mai vechi, că Ungurii „au supus Timișana, însă nu o au populat cu unguri, nici nu o au guvernat prin unguri, ci o au lăsat sub guvernul tributar“ al lui Glad și al urmașilor lui,³ se confirmă, atât prin argumentele aduse până acum cât și prin cele ce vor urma.⁴

Afirmația Anonimului că „Glad a ieșit cu ajutorul Cumanilor din fortăreața Vidin [Bundyn castro]“,⁵ și că în lupta sa contra Ungurilor lui Arpad a avut o „mare armată de călăreți și pedestri“ compusă din Cumani, Bulgari și Valahi, determină pe unii istorici maghiari să susțină că Glad ar fi fost de neam slavo-bulgar și deci și populația din ținutul peste care a domnit, și care se întinde dela fluviul Mureș până la fortăreața Urschia — a fluvio Morus usque ad castrum Urschia [Orșova] — a fost bulgară, turco-bulgară sau slavo-bulgară.⁶

Szentkláray vede în Glad un urmaș al „țarului“ bulgar Krum, care ar fi luat în stăpânire Banatul după încetarea dominațiunii france. Glad ajunge stăpân al Banatului, cu concursul trupelor uralo-altaice emigrate în Bulgaria, a rămășițelor Hunilor și ale Avarilor. Vechi amintiri, tradiția transmisă din generație în generație a dat imbold acestor neamuri amestecate ca, sub conducerea unui fiu născut din mijlocul lor, să se „reîntoarcă“ la rudeniile lor din țara pierdută. Lor li s'au atașat și Bulgari dornici de luptă ori vânători de noroc, deasemeni înrudiți ca rasă, care pe vremea lui Balan au luptat pe câmpia Timișului și a Torontalului contra oștilor Imperiului de Răsărit de sub conducerea lui Priscus, și care acum, în Balcani, au fost

1 Petru Maior, *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, Buda, 1812, p. 153 scrie: „Totuși împărăția Românilor cea din Banat nu s'a curmat până în zilele sfântului Ștefan, Craiul Ungurilor. precum se vede din Viața sfântului Gerardus, episcopul Cenadului de lângă Murăș“; Tr. Laurian, *Istoria Românilor*, București, 1862, p. 183.

2 *Gesta Hungarorum*, cap. XLIV.

3 *Timișana*, sau *scurtă Istorie a Banatului Timișan*, București, 1848, pp. 35-36.

4 Böhm Lénárd, *Délmagyarország vagyis az ugynevezett Bánság különtörténete*, I. Budapeșt, 1868, p. 68, scrie că principele bulgar Krum, prin anii 815 a colonizat în Banat: Greci, Slavi și Români, proveniți din captivii luați în expedițiile sale războinice din sudul Dunării.

5 Anonymi Bele Regis Notarii, *Gesta Hungarorum*, cap. XI; Borovszky, *Temes vármegye*, p. 243 scrie că Glad a „ieșit“ prin anii 860-870.

6 Balog Pál, *A népfajok Magyarországon*, Budapeșt, 1902, p. 72; Marczali Henrik, *Magyarország története*, Budapeșt [fără an], p. 40; Réthy László, *Oláh nyelv és nemzet megalakulása*, p. 135; Borovszky, *Temes vármegye*, p. 243; Szentkláray, *Krassó vármegye*, p. 75 sq.

foarte strâmtorați în așezările lor de către slăvimea atât de mult sporită.

În sudul Ungariei [în Banat] în acest timp au locuit grupuri de Slavi, Huni și Avari: „Délmagyarországot ez időbe szlávok, hun és avar népcsoportok lakják“. Aceștia nu formează o unitate decât numai pe câmpul de luptă. Glad, principile Vidinului, vine la ai săi, însoțit fiind de astfel de neamuri războinice, care văd în locuitorii Banatului rudenile lor; această luare în posesiune a Banatului nu poate fi considerată ca o cucerire dela inamic, cum relevă unele cronici străine și maghiare, ci mai degrabă o pacinică și dorită intrare, pe care însăși populația din sudul Ungariei i-a pregătit-o. Puternicul principe Glad, omul regelui bulgar, cu atât mai bucuros este primit de populația amestecată (keverék népei) a Banatului, cu cât în acest timp, după apunerea stăpânirii avar și plecarea Francilor, avea nevoie de un conducător distins, care să restabilească ordinea în provincia rămasă fără apărare [ki a védelem nélkül maradt tartomány], să organizeze forța militară a locuitorilor și să le apere, împotriva atacurilor din afară, viața și avutul.

Este clar că Szentkláray face din Glad un principe bulgar, care este *invitat* să domnească peste o populație amestecată huno-avară, *înru-dită cu Bulgarii*.

Cu câteva pagini mai înainte istoricul maghiar scrie că în sec. VI (568), când Avarii se înstăpânesc aici pe ruinele regatului gepid (453—568), populația Banatului era mai învârstată, mai pestriță decât în secolele precedente. Au locuit aici *Avari*, *Slavi mai vechi* daco-romani și *mai noi*, câteva grupuri de *Huni*, rămășițe mai vechi de *Gepizi* și *Gofi* și între aceștia *Bulgarii*: „Laktak tehát most a mi területünkön: avarok, régibb dák-római és újabb szlávok, némi hun csoportok, régibb gepida és goth maradványok és ezek közt *bolgárok*“,¹ scrie Szentkláray.

Prof. Dr. Gh. Cotoșman

(Va urma)

¹ Szentkláray, *Krassó vármegye*, p. 66.

Introducere la o viitoare principiologie filosofică

Mai mult decât oricare altă disciplină științifică, filosofia este o „disciplină de principii”. În ea se tălăzuesc atâtea rațiuni singulare și colective, în cadrele ei se încheagă atâtea sisteme de gândire și de viață, încât — s’ar putea afirma fără greșală — nu există domeniu de activitate și manifestare omenească, pe care să se fi exercitat atâtea metode diferite de lucru.

Spre a duce înlănțuirea noastră de idei și observații mai departe, am putea generaliza sintetic, că mai fiecare filosof și sistem își are principiile sale personale, cu ajutorul cărora își înalță schelăria cugetării sale spre aflarea adevărului etern.

Incontestabil că există principii de gândire generale, care fac parte din patrimoniul universal al omenirii, dar tot atât de incontestabil este că fiecare rațiune își are metodele și principiile sale personale de lucru, datorită cărora ajungerile se deosebesc între ele, determinând concepții filosofice diferite, de multe ori chiar „școli filosofice”, care-și sistematizează științifice rezultatele, îngrădindu-le de cele ale unei alte școli.

Diversitatea, aceasta de principii și concepții se datorește în bună parte formației intelectuale a fiecărui filosof în parte, dar nu mai puțin adevărat este că în domeniul filosofic se simte nevoia unor precizări de poziții, deoarece domnește un arbitrar, mai mult sau mai puțin generalizat în ultima vreme, care amenință însăși ființa și existența acestei discipline științifice nobile.

Se impune, cu alte cuvinte mai lămurite, dar care parafrazează aceeași realitate, o *principiologie filosofică*.

Când preconizăm această principiologie filosofică, nu vizăm o dogmatizare de norme noetice, care să plumbuiască originalitatea și elanul creator al filosofului, sau diversificarea multiformă a sistemului filosofic, ci avem în vedere o stabilire de principii în toată libertatea de exprimare și gândire, care să nu fie un auxiliar pentru anchilozarea acestei discipline, ci din contră un factor de evoluție și progres.

Nu impietăm, astfel, asupra principiilor de lucru și de gândire a nimănui, în cadrele acestei discipline, dar precizăm acele generale principii, care ar trebui să fie admise de toată lumea, dar care au fost uitate în ultima vreme de filosofi; lipsa lor păgubind însuși mersul sănătos și dezvoltarea filosofiei mondiale.

1. Obiectivitatea și seninătatea discuțiilor.

În domeniile în care mintea omului este regină se simte nevoia mai mult decât de orice de obiectivitate.

Individul e subiectiv prin definiție și se ocupă cu producțiile sale personale, care-l îndeamnă, prin timbrul lor de inefabilă proprietate, să fie părtinitor.

Obiectivitatea este o floare din ce în ce mai rară, care consideră realitățile în sine ale obiectului, cum spunea Im. Kant, a cărei cultivare este destul de anevoioasă de către individ, din cauza contingentelor inerente naturii umane. Totuși prețul adevărului obiectiv este mult mai ridicat decât prețul adevărului subiectiv, deoarece înglobează mai mulți indivizi și mai multe lucruri, în timp ce adevărul subiectiv este numai al unei persoane și rareori poate fi impus altuia.

Filosofia ar trebui, deci, să urmeze calea mai grea a obiectivității și să se scuture de subiectivism și pasiuni.

Subiectivismele mai ales înveninează climatul filosofic, populându-l cu expresii triviale, producții minore și concepții ratate, care compromit adevărul tocmai prin această imundă sbatere neputincioasă după aflarea lui.

Este, astfel, bine cunoscută marelui public român polemica plină de subiectivism și durități, deschisă în filosofia românească de un mic grup de reprezentanți autorizați ai acestei maiotici a adevărului...

Fiecare căuta să-și apere sistemul și vederile sale proprii, nicidecum adevărul, iar tonul a devenit atât de acerb, încât a răsunat până și sub cupola Academiei Române.

2. Filosofia de autoritate și dictatura în filosofie.

Filosofia este un domeniu liber și pentru visător și pentru cugetător.

Greșala și perimarea este tot atât de posibilă, ca și adevărarea unor afirmații, prin scurgerea mai multor veacuri. Mersul oricărei concepții filosofice este însă liber. Concepția filosofică, sistemul filosofic, școala filosofică, nu-și poate impune ideile cu forța.

Filosofia de autoritate este o creație hibridă a spiritului omului mărginit, care nu admite în afara părerilor sale nicio altă reminiscență de adevăr, care să fi căzut dela masa copioasă a privilegiatului filosofard...

Mai cu seamă periculoasă devine această filosofie de autoritate, care imbină un oarecare sistem filosofic unei concepții oarecare politice, care-și clădește pe el programul său de înfăptuiri sociale și culturale.

Logic este ca ambele concepții să se susțină reciproc, căci ruina uneia se soldează cu ruina celeilalte...

Am avut, așa, celebrul caz al filosofiei de autoritate național-socialistă sau rasistă, care a încercat să impună omenirii cu forța idei streine de colectivitatea generalizată a globului, deși au avut, o vreme, curs intens în unele minți și unele țări din Europa.

O concepție filosofică însă, care exclude orice altă concepție de gândire și viață, chiar și cea creștină, nu mai merită să trăiască decât prin forță și să se dărâme în fața altei forțe, care, fiind pe partea eternului adevăr, va fi totdeauna învingătoare.

3. Diversitatea sistemelor filosofice și unitatea adevărului

Dela Socrate, pe care-l socotim drept primul mare întemeietor de sistem filosofic și până la contemporanul Henri Bergson, ultimul constructor

de idei într'un modern bloc epistemologic de granit, istoria a înregistrat o mare diversitate de sisteme filosofice.

Filosofii cel mai geniali au încercat să contureze adevărul între hotarele sistemului lor, dar mereu alte sisteme și-au arogat dreptul de-a sistematiza alt adevăr, tot cu atâtea aparențe formale de adevăr...

Adevărul, totuși, este unul și sbuciumul omului după stăpânirea lui este mai sisific ca oricând astăzi, când totul ce realizează rațiunea se răscoală luciferic împotriva Divinității.

4. Eliberarea filosofiei de prejudecăți.

Mai mult decât oricare alt domeniu, filosofia trebuie să se scuture de superstiții raționale și de prejudecăți, cu particula pre- înainte, care încătușează rațiunea omului în quasi-adevăruri prestabilite, fără putință de infirmare a lor. Între prejudecăți însă nu intră concepțiile religioase, care sunt norme de gândire și vieță verificate de întreg trecutul omenirii.

Timbrul religios, care cade pe unele rezolvări filosofice, nu este o prejudecată, după cum nu este prejudecată nici timbrul materialismului dialectic, ori cel al spiritualismului metafizic.

A așeza concepțiile religioase între prejudecăți, fără o intimă cunoaștere a lor, cât și fără o prețuire a rolului lor imens pentru umanitate, este un act de autoritate în filosofie, care repugnă oricărei rațiuni libere.

5. Simpla negație nu se acopere totdeauna cu realitatea.

Se obișnuiește din ce în ce mai frecvent, a se nega ceva fără nicio dovadă peremtorie de logică, ori de stringență matematică.

Se neagă pur și simplu și se crede că negația se acopere cu realitatea! Imensă eroare!

„Nu există Dumnezeu”, zice cel nebun în inima sa, dar aceasta nu înseamnă că realitatea este aceasta, fiindcă simpla negație nu este o dovadă, nici măcar o argumentare silogistică!

După negația peremtorie se ascunde iarăși filosofia de autoritate, care se înșeală pe pe sine însăși, când crede că-și poate clădi afirmațiile sale numai pe negativisme și distructivisme.

6. Adevărul nu este numai al unui singur om, sau al unui singur sistem.

Dureros de regretabil, dar așa este! Omul nu poate stăpâni, nici crea, adevărul absolut. Poate ajunge la o înfimă fărămătură, pe care să o grefeze într'o sumedenie de erezii raționale și neputințe organice, dar nimic mai mult. Bătăi de aripi obosite vor da semnalul unui alt urcuș și unei alte tragice căderi de pe priporul înalt al gândurilor!

7. Contingența funciară a rațiunii umane.

Rațiunea omului nu poate pătrunde în interiorul misterios al lucrurilor, în celebrul „Ding an sich”. Datorită naturii mărginite, supusă morții, care desființează orice înfumurare umană și o prefăce în pulbere, omul trebuie să fie conștient de vremelnicia existenței sale, cu perspective într'adevăr tragice, când normele de vieță sunt pur filosofice.

Cum s'ar putea închide, deci, într'un vas de lut prețiosul lichid al adevărului nemuritor?

8. Evoluția sistemelor filosofice.

Rațiunea umană se află într'un neconținut flux și reflux filosofic. Sisteme filosofice dintre cele mai variate se nasc și mor, pentru ca altele să întinerească din nou, dând o splendoare neo-clasică modernismelor filosofice de tot felul.¹ Filosofii popoarelor ne mai atestă că sisteme de cugetare pur europene, care fac mândria istoriei filosofiei noastre, au odrăslit în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, închegând sub alt nume aceleași fărâmituri de adevăruri...²

Această evoluție în diversitate și totodată această unitate în diversitatea cosmică ne determină să temperăm avântul faustic al miilor de capete înfierbântate, care afirmă că numai ele dețin adevărul...

9. Libertatea de gândire și de creație — postulate veșnice ale culturii și umanității.

Opinăm că unele concluzii s'au putut trage înainte de sintetizarea de mai sus.

Când omul contingent abea poate ciuguli doar câteva fărâme la praznicul împărătesc al adevărului absolut, este o crimă filosofică să dogmatizezi o concepție autoritară, ori să impui un sistem filosofic cu forța.

Însăși cultura umană este, într'un asemenea caz, amenințată, cu dispariția, iar umanitatea nu ar mai avea niciun sens de existență, redusă la șabloane stereotipe de viață și gândire.

Un strigăt viguros de alarmă trebuie să se ridice din conștiința întregii omeniri împotriva siluirii libertății filosofice de gândire și de creație, care trebuie să se înalțe permanent, până când se va obține o trezvie universală, care să riposteze prompt împotriva oricăror concepții totalitare cu tendințe de înscăunare abuzivă pe spatele culturii multimilenare și umanității suferinde.

Filosofia trebuie să aibă libertate deplină de gândire și de creație; ea nu trebuie înfeudată concepțiilor de stat, nici partidelor politice, ea trebuie să rămână în slujba adevărului etern.

Dezideratul etern al libertății, tâlăzuit de toate veacurile și scris pe toate flamurile, provoacă și a provocat totdeauna remonstranța unor anumite cercuri filosofice, care au pretenția veșnicirii sistemelor lor, în dauna aceleiași libertăți pentru care altădată militau.

Căci libertatea de gândire înseamnă creație dinamică, nu depozitare statică, nu sinceretism facil, nu regres păgubitor; înseamnă înaintare victorioasă spre culmi noi și însoțite raționale...

Cândva, îndărăt cu sute de ani, în 1670, filosoful Baruch de Spinoza publica vestitul său „Tractatus theologico-politicus“, în care cerea pentru omenirea ce suferea sub jugul diferitelor obscurantisme medievale „dreptul absolutei libertăți în materie de cugetare“.

¹ Numai filosoful Hegel afirma că sistemul său ar cuprinde adevărul absolut și etern, fără putință de schimbare!

² Vezi filosofia indiană.

Acest îndreptăţit punct din programul principiologiei spinoziene, însușit și de humanistul Erasm de Rotterdam, în „Elogiul nebuniei”, a ridicat o adevărată furtună de proteste, cum, în general, ar ridica și astăzi diferitele sisteme filosofice de ultimă oră, ce se cred „absolute”, și infailibile.

10. Structura adevărului revelat.

Adevărul revelat are cu totul altă structură decât adevărul filosofic. Adevărul revelat este unic și absolut, fiindcă este creația rațiunii supreme, care stăpânește toate tainle, Dumnezeu.

Adevărul revelat nu cunoaște diversități de nuanțe, nici fragmentări de cuprins doctrinal. Cristalizat în dogme de rațiunea ecumenică, sub asistența Duhului Sfânt, adevărul revelat este deasupra vremelniceii.

Ireformabil și permanent, desăvârșit și absolut, acest adevăr nu încetează a îmbia mintea omenească la repaos, în brațele sale doctrinale.

Prot. Dr. Petru Rezuș

Profesor la Academia teologică din Caransebeș

COMENTARII

Modernismul în artă

Dacă întâmpinarea te duce la vernisajul unui salon modern de pictură — și s'au înmulțit în ultima vreme — vei avea plăcuta surpriză să vezi înflorind talentul autohton al unor elemente tinere, dar subiectele operelor de pe pereți sunt exclusiv profane, desbrăcate de credința ortodoxă, de inspirația religioasă.

Este, într'adevăr, o raritate să mai dai cu ochii de câte o madonă, de câte o Fecioară îndurerată, de câte un Iisus Hristos, ce odinioară era motivul de inspirație al tuturor artiștilor lumii, în dumnezeirea Sa adevărată și'n omenirea Sa tot pe atât de adevărată, ori de câte o scenă biblică, de mari proporții, ca Judecata de Apoi, Căderea Ingerilor, Nunta din Cana Galileii, Predica de pe munte...

Din ce în ce mai puțin, se pare, că aceste subiecte au fost clasice și destinate a duce, pe culmile genului, un Michelangelo, un Raffaello Sanzio, un Leonardo da Vinci, un Rembrandt, un Tintoretto, iar actualitatea modernă s'a specializat în mostre tip-tandard, luate din viața frenetică contemporană.

Dacă aceste subiecte de inspirație ar fi cristalizate și ele în cărți sfinte și capabile de-a pricinui gama de sentimente ce-au pricinuit marilor artiști acele scene biblice, pe care le pictau pe câte un perete întreg din capelele vestite ale Vaticanului, ori din interioarele Florenței și ale Veneției, ori acele personaje nemuritoare, dăltuite în marmură, de mâna vreunui Buonarroti, ori Bernini, ori Rodin, ca David, Moisi, ori celebrele Pietăți, reprezentând pe Fiul Omului mort în brațele Fecioarei, n'am avea de obiectat nimic, dar subiectele moderne sunt confuze, necristalizate pe deplin în mintea artistului, deci imperfecte și incapabile de-a închide în magia colorilor valori eterne estetice, care au făcut din capodoperele marilor artiști „piese prețioase ale însăși umanității”.

Artă s'a umanizat ex esiv, în ultima vreme, până a trecut și de hotarele omenscului, în fantastic și ireal, ca sculptura lui Brâncuși, pictura lui Iser, sau cubismul modern, care a uniformizat contururile și nuanțele în inexpressivitatea liniilor drepte și spațiilor cubice.

E cam același proces de înstreinare ce se observă și'n literatură, sărăcită pe deplin de subiecte de valoare universală și circumscrisă la „ existențial ” și „ omenesc ”, până la exagerare.

Curente literare, ca dadaismul, care nu observă nicio regulă a esteticienilor puși în slujba muzei Euterpe, sau ca suprarealismul, care renunță până și la orice regulă ortografică și de punctuație, ca poetul francez Tzara, sunt izvorâte tocmai din exacerbară unor poziții de mult înor-

ganice, care dovedesc că arta s'a înstreinat, în ultima vreme, și de gustul, dar și de înțelegerea publicului mare, rezervându-se câtorva inițiați și amorezați.

Unde sunt, de aceea, vremurile, când Michel Angelo Buonaroti picta câte un perete întreg al Sixtinei, ori câte un plafon întreg al Vaticanului?

Unde sunt vremurile de ideală înflorire a artei picturale, pe motive bizantine ortodoxe și românești populare, când în Răsăritul moldo-vlah se pictau zidurile mănăstirilor de pe prispe până sub streșină, la Voroneț, la Moldovița, la Sucevița, Homor, la Arbore?

Zicea, pe drept cuvânt, nu știu care mare om de cultură românească, că „tineri artiști români n'ar trebui trimiși la școlile apusului să'nvețe pictura, ci ar trebui să poposească sub zidurile Voronețului, de unde ar avea mai multe de învățat...”

Michel Angelo, Raffael, Giotto, Corregio, Da Vinci au trăit însă, în alte vremuri, când Biserica patrona efectiv artele și era stăpâna lor. Ea cerea artiștilor opere, pe care le răsplătea cu o largă munificență, iar artiștii creiau, puși la adăpostul mizeriilor vieții...

Voevodul Alexandru cel Bun dăruiește unui zugrav moldovean, în sec. XIV-lea, două sate, pentru a-i răsplăti meșteșugul cu care a zugrăvit niște biserici și pridvoare...

Nici astăzi nu lipsesc marile praznice ale artei picturale bisericești, când monumente, ca biserica ortodoxă catedrală din Timișoara, ori cea din Lugoj, se învrednicesc a fi târnosite, cu pereții fermecați de mâna vreunui pictor, ca Demian, dar sunt numărate și covârșite de luciferismul celeilalte arte, cu tendințe modernizante, care se ferește, în mod bolnăvicios, de orice influență religioasă. Indumnezeirea artei și înălțarea ei pe piscurile spiritualității creștine este însă un deziderat ce nu poate fi ignorat de tinerii artiști români.

Câte o Fecioară pe pereții expozițiilor de pictură, câte un Hristos suferind, câte o scenă biblică, cât de mult spiritualizează atmosfera lascivă a nudurilor și a interioarelor erotice, ce se înmulțesc, din ce în ce mai mult, în ultima vreme...

Marele public, mai ales cel creștin fervent, ar trebui să-și verifice gusturile și comenzile: ar trebui să ceară artiștilor mai multe madone, mai multe fecioare, și poate că, pe această cale indirectă, s'ar realiza unul din marile deziderate ale artei moderne: reîncreștinarea ei.

Obscurantism religios

Fac o adevărată vâlvă, în ultima vreme, memoriile desprinse din carnetul unui medic de plasă, pe nume Dr. Gh. Ulieru, care a alcătuit așa ca un fel de „caet pastoral”, în care și-a însemnat diferite impresii din activitatea sa sătească, creionând situații, personaje, ordine profesionale, etc. etc.

Dela sine înțeles este că acest intelectual sătesc a avut raporturi de colaborare și cu preotul paroh al multelor circumscripții sanitare, prin care a funcționat.

Curiozitatea m'a făcut să caut chipul preotului, cum se desprinde din aceste însemnări, raporturile cu el, activitatea, etc. etc.

Nu mică mi-a fost surpriza, că oriunde medicul se întâlnea cu

această figură ecclesiastică a satelor noastre, o descria, ca pe un prototip al ignoranței, ori ca pe un dușman al progresului și al culturii științifice.

Într'un loc, medicul Ulieru dă peste preot făcând o sfeștanie la o fântână, în timpul unei mari molime de dizenterie, și-l provoacă la o explicație. Preotul afirmă că aghiazma a omorât microbii și nu mai este necesară desinfecția fântânii?!

În alt loc, medicul Ulieru chiar suferă un atac direct din partea preotului comunei, care-i dă prilejul să-și comunice impresiile subiective.

Preotul, care este descris așa: „popa înalt și slab, cu fața prelungă și nasul mare roșu, cu mustața lungă și barba sură de țap, îmbrăcat într-o giubea veche și pătată, iar în cap cu o pălărie neagră pleoștită cu margini mari și în mână cu un toiag părea o sperietoare de ciori”, începe să-l judece.

Acuzele sunt următoarele: s'atinge de datini, învață pe oameni să mănânce de fruct în post, cere preotului să aibă lingurița desinfecată, când împărtășește, sfătuiește oamenii să nu-și mai boteze copii în apa rece, răspândește necredința, învățând că aghiazma n'are putere desinfecantă, etc. etc. Medicul Ulieru, cu alte cuvinte, acuză preotul de obscurantism și bigotism și ia atitudine împotriva lui, învățând oamenii să nu dea crezare datinelor și tradițiilor de veacuri, ci să le facă prin filierea științei moderne: alături de sfeștanie deci și ceva desinfecant, alături de sf. împărtășanie și un vas cu vreo materie medicamentoasă, botezul să se facă și'n apă caldă, etc. etc.

Noi n'am avea nimic de zis, deși aceste atitudini sunt luate ostentativ, ceea ce a provocat remonstranța preotului respectiv [Vezi: Revista Fundațiilor Regale, Nr. 9, Sept. 1946, pg. 9], dar efectele colaborării cu un astfel de medic sugubăș sunt mai mult decât dezastruoase pentru Biserică.

Dacă acesta este ajutorul oferit de intelectualii dela sate și modul ofertei este cel al Dr. Ulieru, atunci mai bine lipsă...

Ce crede țăranul, care-l aude pe dl Dr. Ulieru criticând și denigrând sfintele taine, sau modul împărtășirilor?

Oare tot răul sanitar dela sate și toate molimele să stea în sfeștaniile și'n lingurițele dela sf. împărtășanie?

Oare merită preotul, apostol exilat între concepțiile primitive ale țărănilor, portretul ce i-l face colegul lui de apostolat?

Unde este mai mare obscurantismul: pe partea preotului, care propagă puterea duhovnicească a credinței, ori pe partea doctorului, care dă-rămă ultima redută, în calea necredinței și-a animalității?

Metodele de colaborare ale acestui fel de intelectuali nu sunt ziditoare în satele noastre românești...

Nimeni nu se opune desinfecției, medicamentelor, luminilor științei, dar nu trebuie declarat războiu cu ele tradițiilor ortodoxe.

Procedura D-rului Ulieru vădește omul neformat pe deplin, din punct de vedere spiritual, care bravează, cu știința și titlul, pe ceilalți intelectuali mai modești.

Roadele unor astfel de colaborări sunt nule, iar acuza de „obscurantism religios”, aruncată preoților, este gratuită.

P. Rezuș

RECENSII ȘI NOȚE BIBLIOGRAFICE

CĂRTI.

Mitropolitul NICOLAE, Biserica și viața,

Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhiepiscopale, 1947, pg. 360, preț n'are.

În excepționale condiții tehnice, cu care ne-a obișnuit de multă vreme Tipografia Arhiepiscopale, a apărut noua operă a I. P. S. S. Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan, intitulată așa de sugestiv „Biserica și viața”.

Ea cuprinde fragmente vii din sbuciumul Bisericii ardelenice dela intrarea în arena istorică a singularei personalități a acestui mare ierarh român, care și-a împletit destinul său de om providențial cu destinele ortodoxiei noastre milenare.

Citind problemele vitale de ieri, de astăzi și de totdeauna ale Bisericii strămoșilor, lectorul pasiv urmărește plin de admirație atitudinile aprige de altădată, gânduri luminoase ce sbuciumau mintea bărbatilor iluștri ai neamului, proiecte salutare de reforme și legi, care au normat și au trasat victorioasa cale a mântuirii noastre ca neam.

Resfirate pretutindeni și nefiind la îndemâna oricui, adunarea lor este fericită și folositoare. Unele dintre aceste cuvântări și studii sunt alcătuite încă din anul 1907, iar altele sunt de tot apropiate de vremurile noastre.

Cuvântările festive, pastoralele, articolele, scrisorile, interpelările în senat și discursurile se amestecă, în mod organic, cu studiile ample și științifice, care tratează probleme dintre cele mai ardente, ridicate de ortodoxia noastră autohtonă, sau de cea ecumenică.

Edificatoare în această privință sunt: Monahismul ortodox (pg. 329—346) și Veni creator spiritus! Cuvântare rostită în biserica Engelbreck, cu prilejul conferinței ecumenice [pg. 49—54].

Întreg materialul este sistematizat sub un titlu generic, care se respiră în mai multe părți, care au în fruntea lor fie un program-deviză: „Slujitori nu literei, ci duhului”, „Ca toți să fie una”, „Induhovnicire”, „Pe linia tradiției”, fie denumirea cuprinzătoare a celor mai actuale chestiuni, care preocupă viața Bisericii creștine: „Biserica și Statul”, „Evanghelia și democrația”, „Apostolatul laic”, „Momente festive”, etc.

Dar ceea ce este mult grăitor în întreaga operă este dinamismul unic al unui suflet mare ce necontent arde spre slava lui Dumnezeu; este ținută ireproșabilă, în fața problemelor ce le ridică actualitatea, ce răsare pretutindeni, este personalitatea ortodox conturată a marelui nostru ierarh dela Sibiu.

Întru mulți ani, Înalt-Prea Sfințite Stăpâne!

Prot. ştavr. Dr. DUMITRU STĂNILOAE,

Filocalia. Volumul I, tradusă din greceşte,

Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1946, pg. 404, pref. n'are.

Fiecare capodoperă a literaturii noastre ortodoxe, tălmăcită în româneşte, ridică necontenit actuala problemă teologică a traducerilor.

Necesare, deoarece lipsa lor este adânc simţită de Biserica noastră ortodoxă română, totuşi ostenitorii lipsesc, căci pentru a fi un bun traducător trebuiesc îndeplinite o sumă de condiţii, cu a căror realizare pe teren se osteneşte Sfântul nostru Sinod de multă vreme, fără a se vedea unele rezultate pozitive.

Abea „Mărturisirea ortodoxă“ o avem în mai multe ediţii sinodale, cât priveşte celelalte opere celebre ale ortodoxiei ecumenice numărul lor este de tot mic, sau lipsesc cu totul din limba românească.

Iniţiativa particulară a făcut şi'n această privinţă mai mult decât oficialitatea.

Perfect cunoscător al limbii greceşti, teolog de marcă şi faimă naţională, stilist reputat şi literat preţuit de revistele cele mai de seamă, pâr. prof. univ. Dr. Dumitru Stăniloae osârduşte la traducerea Filocaliei, din care primul volum a văzut lumina zilei, în condiţiuni ireproşabile.

O limbă ca un fagure de miere, folosind această plăcută expresie populară, înveşmăntează celebra operă ortodoxă, care înseamnă ea însăşi: „iubirea de frumuseţe“.

În volumul prim sunt cuprinse scrierile lui: Antonie cel Mare, Evagrie Ponticul, Ioan Cassian, Nil Ascetul, Marcul Asceful, Diadoch al Foticeei, Isaia Pustnicul.

Fiecare sfânt părinte are o scurtă introducere la opera sa, succint şi documentat redată, pentru pătrunderea organică a textelor.

Traducerea completă a „Filocaliei“ va forma un titlu de laudă al Bisericii noastre ortodoxe şi o mândrie naţională.

Urâm ostenitorului sănătate pe greul drum al strădaniilor sale.

Prof. Dr. IL. V. FELEA, Religia iubirii,

Arad, Editura Diecezană, 1946, pg. 566, pref. n'are.

După „Duhul Adevărului“, lucrarea premiată de Academia Română, pâr. Prof. Dr. Il. V. Felea ne dăruşte, în aceleaşi condiţiuni ireproşabile, ca ţinută tehnică şi ştiinţifică, noua sa lucrare: „Religia iubirii“.

Preocupările spirituale ale autorului au fost aşa de s'metrice şi de identice, încât conţinutul său suflătesc s'a exteriorizat într'un mod miraculos pe acelaşi număr de pagini!

„Duhul adevărului“ se ocupa cu doctrina creştină, din punct de vedere dogmatic şi moral, „Religia iubirii“ se ocupă cu expunerea apologetică a aceleiaşi doctrine, sau cu sinteza religioasă a creştinismului.

Ambele opere se completează, astfel, reciproc, colaborând la desăvârşirea şi încoronarea activităţii autorului, care a fost pozitiv inspirat, când a început, cu ani în urmă, realizarea acestui mare deziderat ortodox: de-a

oferi marelui public credincios opere de valoare, în forma cea mai ideală, care să pătrundă în masele largi ale celor ce înseamnă după cuvântul mântuitor.

Succesul inițiativei personale a p. prof. Dr. Il. V. Felea a fost desăvârșit, după cum se poate constata și din premiul oferit de Academia Română primei sale lucrări.

Din aceste puncte de vedere și încă din multe altele suntem de perfect acord cu autorul, că a desbărat textul diamantin al lucrării de sub-solul aparatului științific, care izvorește totuși de pretutindeni de pe paginile lucrării, căci argumentarea nu uită nici una dintre probele inimii, întemeiate pe știință, conștiință și filosofie.

Marele și nobilul scop apologetic va fi atins, astfel, de această capodoperă a genului mai eficace decât prin cea mai savantă monografie de specialitate, în cadrele căreia dragostea s'ar fi osificat din primele pagini de balast științific.

Iată, deci, că și noutatea metodei apologetice trebuie salutată, căci rupe cu o tradiție, reinviind apologiile patristice, pline de spontaneitate și originalitate, care au apărut creștinismul, cu vrednicie, în începuturile sale mucenicești de expansiune.

Materialul este sistematizat organic, pe marile subîmpărțiri: Religia, Dumnezeu, Lumea, Omul, Sufletul, Revelația și Creștinismul.

Dispoziția originală a permis includerea tuturor problemelor ce frământă actualitatea creștină.

Citirea celor 50 de apologii, care alcătuiesc prezenta lucrare, umple sufletul fiecărui credincios de mulțumire și de pace, vărsându-i în inimă mândria de a fi creștin.

Recomandăm tuturor preoților noștri această operă de valoare, pentru îmbogățirea cunoștințelor și formația lor spirituală și profesională.

P. Rezuș

Prof. Dr. SOFRON VLAD, Un Păstor model. Sf. Apostol Pavel,

Timișoara, 1946, pag. 242, preț 8000 Lei. Editura Sf. Episcopii ort. rom. a Timișorii
Biblioteca „Biserica Bănăneană” Nr. 2.

Autorul nostru, apreciatul profesor la catedra T. N. dela Academia Teologică din Oradea-Timișoara — dela care mai avem două studii tratând viața sf. apostol Pavel: *Convertirea sf. apostol Pavel*, Buc. 1929 și *Mărturia sf. apostol Pavel despre viața și învățătura Mântuitorului*, Caransebeș 1941 — în studiul prezent tratează viața apostolului neamurilor din punct de vedere pastoral, lucru cu atât mai de apreciat, întrucât, nici în literaturile străine nu sunt decât puține lucrări de acest gen (Introd. pg. 5) și oferă preoțimii noastre o carte de cea mai mare actualitate, plină de învățături și sugestii, pe care să o aibe mereu ca o călăuză în activitatea lor pastorală, spre a putea deveni și dâșii păstorilor modeli, inspirându-se mereu din pilda măreață a păstorului cuceritor de suflete, care a fost sf. ap. Pavel.

Pentru a putea ajunge sf. ap. Pavel păstorul model, autorul ne prezintă mediul familiar religios și național care au avut o influență dintre cele mai binefăcătoare asupra vieții sufletești a tânărului Saul. Descriind râvna de școlar, atât la școală cât și la purtare, ni-l prezintă cu adevărat model pentru orice candidat la preoție.

Tratând despre chemarea la apostolat și convertirea miraculoasă, subită, a sf. ap. Pavel, combate cu argumente scoase din sf. Scriptură pe acei teologi, cari văd în aceasta o vedenie subiectivă interioară și susține caracterul obiectiv al acesteia.

Cunoscător profund al epistolelor pauline și stăpân pe o bogată literatură de specialitate, autorul arată că deși Saul cel crescut în spirit far seic a fost desanvataj în misiunea sa de a fi „apostolul neamurilor” de corpul său slăbuț și bolnăvicios, precum și din cauza necunoașterii culturii grecești, totuși el a fost cel mai mare cuceritor de inimi pentru Hristos prin calitățile intelectuale și morale ca: minte ageră, psiholog fin, voință tenace ancorată pe credința, nădejdea și iubirea sa fierbinte în Dumnezeu și Domnul nostru Iisus Hristos. La aceste calități mai adăugăm și pe acea de bun organizator.

Ca să putem aprecia după cuviință rezultatele obținute pe teren misionar, ne descrie într'un capitol mediul neprielnic păgân și iudeu în care a activat și piedicile ce le-a întâmpinat la tot pasul.

La păgâni s'a luptat cu credința în idoli, curente filosofice, moravuri stricate, iar pe evrei a trebuit să-i facă să renunțe la mândria națională de popor ales, la legea și tradiția părintească, la nădejdea unei împărății mesianice, în care poporul ales va stăpâni asupra tuturor celorlalte popoare, etc.

În cap. Suportul dogmatic, mistic și moral al activității practice a sf. Pavel, arată că elanul și îndrăzneala cu care a propovăduit evanghelia se datorește concepției ce și-a format-o apostolul despre Dumnezeu Părintele iubirii, care voințe ca toți oamenii să se mântuiască, deaceia evanghelia trebuie predicată tuturor.

În toată activitatea sa ap. Pavel a simțit pe Hristos trăind în sufletul său. El i-a dat puterea să învingă toate greutățile și să exclame: chiar dacă omul nostru cel din afară se strică, cel din lăuntru se înnoiește din zi în zi (2 Cor. 4, 16).

Viețuirea în unire cu Hristos i-a determinat și atitudinea morală. Dacă nu mai trăiește el, ci Hristos trăiește în el, atunci toate gândurile, voința și simțirea sa sunt ale lui Hristos.

Ca să se înțeleagă viețuirea mistică cu Hristos a apostolului, autorul tratează în alt capitol despre suferințele apostolului pentru Hristos. Dintre toți apostolii apostolul Pavel a înțeles mai bine sensul adânc al suferințelor și al crucii. De aceea toată predica sa este un cuvânt al crucii. Dar viața sa pe lângă suferințe n'a fost lipsită nici de bucurii, cari i-au înveselit sufletul și l-au îmboldit la muncă.

În alt capitol ni-l prezintă pe apostol ca omul rugăciunii. Cu rugăciunea și-a început viața de creștin și de apostol și s'a rugat tot timpul în activitatea sa fără întrerupere. Prin rugăciune trăia în comuniune cu comunitățile sale și pe acestea le-a legat într'olaltă tot prin rugăciune, servindu-ne alături de Mântuitorul, de model cum să ne rugăm.

În alt capitol ne spicuește din epistolele pauline principiile de cari s'a călăuzit sf. apostol Pavel și cari i au asigurat succese extraordinare, ca misionar și păstor. Acestea sunt: pastorația individuală, stăruința în lucrul început, sinceritatea cu care s'a apropiat de sufletele păstoriților, iubirea care l-a ajutat să afle mijloacele cele mai potrivite pentru pastorația individuală,

principiul acomodării, al asocierii de colaboratori devotați în propovăduirea evangheliei.

În epistolele c. Efeseni și Coloseni dă îndrumări pastorale apicale pentru membrii familiei menite a consolida viața religioasă și morală în familie. La sfârșitul acestui capitol conchide autorul că ap. Pavel prin însușirile sufletești pe care le-a avut și călăuzindu-se de principiile pomenite, a devenit cuceritor de inimi, care poate servi drept model păstorilor sufletești din toate timpurile, cum trebuie să se lucreze pentru lărgirea hotarelor împărăției lui Dumnezeu (pg. 150).

În alt capitol enumără mijloacele pastorale folosite de ap. Pavel pentru desăvârșirea morală și religioasă a credincioșilor ca: predica, care e cuvânt dumnezeiesc și nu omenesc, rugăciunea, atât cea privată cât și cea dela cultul divin, cultul divin cu rugăciunile lui, citirea și aprofundarea sf. Scripturi și a învățăturii Domnului prin catheză, participarea în comun la mesele dragostei unde se exercita mila, celebrarea euharistiei, prin care se cimenta frățietatea, disciplina internă, etc.

În capitolul: Preotul după chipul paulin ne dă sugestii de reală valoare cum trebuie să formăm preoți după chipul nostru. Aceasta trebuie să iese dintr'un mediu familiar cu sănătoase tradiții religioase, morale și naționale. Biserica prin slujitorii ei să-i selecționeze.

Preotul satului și catihetul din școlile secundare au un rol dintre cele mai importante în privința aceasta. Preotul după chipul paulin trebuie să fie, zice D-Sa, un om cu adânci convingeri religioase, de o solidă factură morală și de o temeinică pregătire intelectuală, spre a putea lupta cu succes contra neopăgânismului de azi tot mai agresiv. Școala teologică ca să-și ajungă scopul trebuie să facă din student un îndrăgostit de legea strămoșească și de carte, dar spre a deveni un Paul studiul teologic și educația din internat trebuie să-i prilejuiască întâlnirea cu Hristos, a cărui chemare să o audă clar.

Conștiința că el este chemat de Dumnezeu, ca să-l fie unealtă și colaboratorul Lui îi va da puterea să înfrunte curajos toate greutățile cele întâmpină în cale. Din această conștiință a chemării va scoate el puteri și pentru transformarea sa interioară, pentru formarea personalității morale.

În privința studiului și a educației ce se dă studenților teologi recunoaște că li se dă prea multe cunoștințe și se neglijează educația inimii.

Profesorii să-și pună întrebarea de conștiință: oare au reușit ca prin prelegerile lor să facă pe studenți să simtă pe Dumnezeu mai prezent, mai aproape în sufletul lor. Și dacă nu, să-și revizuiască metoda, căci dacă preotul de parohie este responsabil în fața lui Dumnezeu de fiecare suflet ce i-a fost încredințat: oare cei ce formează sufletește pe acești preoți nu sunt ei responsabili într-o măsură și mai mare de fiecare suflet de preot pe care nu l-au pregătit cum trebuie din punct de vedere religios, iar nu științific (213 pag.) și conchide că teologia trebuie să ne dea pe preotul paulin care caută să-și trăiască adevărurile religioase.

Pentru a ajunge la aceasta nu-i de ajuns însă numai efortul dascălilor, ci e nevoie și de efortul candidatului la preoție. Viața de credință nu este o harismă, un dar primit fără efort, ci este rezultanta unui efort susținut. Acestea și încă alte idei frumoase vrednice de reținut sunt în studiul amintit.

Ajungând la finea cărții, facem constatarea îmbucurătoare că ea trebuie mereu recitită și ținută ca un ghid în activitatea pastorală. Scrisă într'un stil simplu, dar cu conținut bogat o recomandăm călduros studenților teologi și fraților preoți, iar pe autor îl felicităm că ne-a dat un studiu prețios de actualitate.

Prof. Dr. Zeno Muntean

Hl. de RYCKER, L'entropie et l'affinité chimique.

Essai sur la thermodynamique chimique,

Paris, 1945, prix : 65 fr.

Nenumărate sunt aplicațiunile moderne ale entropiei, această entitate termodinamică curioasă, care este singura realitate ce neconține crește în cosmos, apropiind lumea de scadența ei finală.

Autorul H. de Rycker aplică cunoștințele de până acum asupra entropiei în termodinamica chimică, trăgând interesante concluzii pentru specialist.

Pe noi ne interesează principiile acestei legi, stabilite pentru prima dată de fizicienii S. Carnot și Clausius.

Pe baza acestor stabiliri inițiale, au clădit mai departe deducțiuni noi fizicienii W. Thomson și Helmholtz, apoi Arthur Eddington.

Succint, legea entropiei s'ar putea rezuma în modul următor: Din procesele existente în cosmos se pierde neconținut energie calitativă calorică, deoarece energia actuală nu se transformă niciodată, în întregimea sa, în energie dinamică, electromagnetică, chimică, de coeziune, etc.

Energia calitativ calorică se pierde neconținut, înmagazinându-se în cosmos, astfel că în timp ce ea crește celelalte forme de energie scad, printr'o degradare ireversibilă, până la zero.

Când energia va fi la zero toate procesele din univers vor înceta, entropia va fi la maximum, în univers va începe moartea termică.

Cam astea ar fi constatările entropice ale științei, pe care autorul Hl. de Rycker le sintetizează într'o eminentă lucrare de termodinamică chimică.

Aplicațiunile apologetice ale entropiei sunt edificatoare, pentru stadiul actual al științei:

Entropia verifică susținerile materialiste asupra eternității energiei, documentând științific sfârșitul procesional și deprecierea energiei.

Pe cale silogistică, entropia ne urcă la începutul material al lumii și la începutul procesional al tuturor fenomenelor din univers, adică la prima manifestare a energiei, care este localizată în ființa supremă.

Dogmatismul afirmațiilor eternității energiei în univers este definitiv refuzat.

P. R.

NOTE

Neo-scolastica

Una din curiozitățile filozofice ale rom. catolicismului este înscăunarea pontifului din Vatican, ca „spiritus rector”, deasupra tuturor sistemelor de cugetare și capetelor luminate ale acestei confesiuni, impunând prin enciclici voința sa, în agoraua veacului.

Metoda este bine cunoscută în dogmatica acestui Apus, în care pontiful roman s'a înscăunat, prin infailibilitate, până la neatinșa culme a întregii coroane, proclamându-se emfatic: „Ego sum traditio”.

Datorită însă neconținutelor intrusiuni și inovații papale, doctrina rom. catolică se bucură de o deosebită expresivitate și actualitate prin tridentinele, vaticanele și lateranele, care amănunțesc dogmele până la cel mai subtil „implicit doctrinal”, încât teologii dogmatişti n'au altceva de făcut decât să fixeze în frontispiciul studiului dogma, cu celebrele „deffinimus”.

În cazul celei mai mici libertăți de opinie lucrarea nu obține „nihil obstat”.

Explicabil era, deci, ca metoda aceasta autoritară să fie introdusă și în filosofie, disciplina prin excelență a libertății.

Vestitul papă Leon al XIII-lea a adus la îndeplinire visul de secole al celorlalți despoți cu triară, proclamând, prin enciclica „Aeterni Patris”, reînvierea și propagarea filosofiei lui Toma de Aquino [Sancti Thomae sapientiam restaurantis et quam latissime propagatis].

Toma de Aquino, regentul Universității din Paris, unul dintre cele mai libere spirite ale evului mediu și cel mai lucid teolog al scolastice [A se vedea: A. D. Sertillanges, St. Thomas D'Aquin, t. I, p. 125 sqq.] este, astfel, decretat „filosof unic rom. catolic”.

Celebrele sale scrieri: Disputele Quodlibetice, De Sententiis, De Veritate, Summa contra gentiles, Summa theologiae, devin cele mai comentate și mai studiate scrieri medievale.

„Prințul teologiei catolice”, doctorul „angelicus”, „universalis”, și „famosissimus” atrage mințile tuturor teologilor rom. catolici contemporani, care, din exagerare în exagerare, au ajuns a declara filosofia thomistă, drept unica filosofie creștină, a o identifica cu ea, nepermițând nicio noutate doctrinală și niciun alt nume rival.

Procedura, după cum se vede, este tipică acestui rom. catolicism, confesiune ideală a dictaturii religioase, înscăunată peste conștiințe.

Cât de neorganică a fost dispoziția aceasta filosofică, octroiată pe spiritul apusean, a dovedit-o însuși Apusul rom. catolic, care a dat naștere, ca ripostă imediată, acelui reviriment, cunoscut sub numele „modernism”, care a rupt toate frânele autoritare ale filosofiei thomiste, naufragiind în evoluționism, agnosticism și imanentism, cu personalități de marcă rom. catolice, ca: A. Loisy, G. Tyrrell, H. Schell, M. Scheler, etc.

Modernismul însă, nu a deșteptat întregul stat papal și mai sunt teologi și filosofi rom. catolici, care susțin, sus și tare, vechile aberații și compromisuri doctrinale și spirituale difuzate dela Roma.

Mai ales, astăzi, se încearcă a se canaliza filosofia stufoasă modernă, cu atât de multe antagonisme și ireductibilități religioase, în matca exclusivă a filosofiei medievale a lui Thoma Aquinatul.

Profundă eroare!

Mersul victorios al creștinismului cere noi sisteme de viață și gândire, fiindcă burdufurile vechi au plesnit

de mult cu vinul cel nou în ele!

Așa cum dogma patristică se învesmânta când într-o haină platonice, când într'una aristotelică, tot așa și învățătura veșnică a creștinismului, care va supraviețui tuturor timpurilor și spațiilor, trebuie să-și caute alte haine decât cele purtate de Thoma de Aquino, în drum spre conciliul din Lyon.

Intr'adevăr, neo-scholastica thomistică are o problematică, dar cu totul alta, decât aceea ce-o crede iezuitul Erich Przyvara [A se vedea: Die Problematik der Neuscholastik, 1928, p. 48 sqq.].

CRONICĂ

Vizita Patriarhului Nicodim la Moscova

I.P.S.S. Patriarhul Nicodim Munteanu, însoțit de P. P. S. S. L. L. Episcop Dr. Nicolae Popovici al Orăzii Mari, Arhiepiscop Iustinian Marina, vicarul Mitropoliei Moldovei, și Prot. Dr. I. Vască, secretarul general al Cultelor, a plecat la Moscova, pentru a întări legăturile cu Biserica și poporul rus.

În 28 Octombrie 1946, s'a ținut la Patriarhia din Moscova un serviciu solemn. Serviciul a fost celebrat de către patriarhul Alexei al Moscovei și al Rusiei și de către Patriarhul Nicodim al României.

Cei doi patriarhi au schimbat mesagii de salutări. În cuvântarea sa, Patriarhul Alexei a spus că este bucuros să vadă și să primească pe șeful Bisericii românești și să salute, în persoana sa, Biserica și poporul român. Vizita Patriarhului român va ajuta la viitoarea consolidare a legăturilor confesionale prietenești dintre cele două biserici, precum și la consolidarea legăturilor spirituale dintre poporul rus și poporul român.

Șeful Bisericii ortodoxe române, răspunzând Patriarhului Alexei, a accentuat că este legat de poporul

și biserica rusă de mult timp și că dorește ca fraternitatea dintre poporul rus și poporul român să fie întărite pe orice cale.

La serviciul divin a luat parte și d. Karpov, președintele Comitetului guvernului pentru afacerile bisericești ortodoxe ruse, precum și d-l Iorgu Iordan, ambasadorul României la Moscova.

Organizarea bisericească în U.R.S.S.

Dintr'o declarație a d-lui N. Bli-nov, locțiitorul președintelui consiliului Bisericii ruse, spicuim:

„Biserica în U. R. S. S. este autonomă, fiecare cetățean are voie să creadă în religia aleasă de el, în mod liber. Drepturile lui de cetățean nu sunt stingherite de concepția sa religioasă”.

„Biserica ortodoxă rusă își primește fondurile pe bază de donații benevole ale enoriașilor și acestea sunt suficiente”.

Noul Decan al Facultății de teologie — București

Păr. Prof. Dr. P. Vintilescu a fost numit decan al Facultății de teologie din București.

Onor. Domni sunt rugați a ne trimite abonamentul, pe adresa administrației revistei.

Manuscrisele se vor trimite din vreme. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Ordinea articolelor e determinată de necesități tehnice, nu de alte considerațiuni.

Întârzierile sunt datorite abundenței materialului.

Din cauza scumpirii mereu crescânde a hârtiei, tiparului și mânei de lucru, suntem nevoiți a majora abonamentul

<i>anual la</i>	<i>50 000 lei</i>
<i>Pentru instituții</i>	<i>70.000 lei</i>
<i>De sprijin</i>	<i>100.000 lei</i>

A APĂRUT

*în strălucite condițiuni
tehnice și redacționale*

CALENDARUL ROMÂNULUI

pe anul 1947

Bibliografie teologică

- Mitropolitul Nicolae, *Biserica și viața, Sibiu, 1947.*
- Belu, D. I., *Prof. acad. Dr.,* Premise pentru o nouă etică românească, Timișoara, 1945.
- Bodogae, T., *Prof. univ. Dr.,* Despre viața în Hristos, trad. după N. Cabasila, Sibiu, 1946.
- Bulea Cășineanu Ion, *Amvonul și catedra în slujba poporului, Caransebeș, 1945.*
- Călugăr, D., *Preot, Educație și învățământ, Sibiu, 1946.*
- Chițescu, N., *Dr. Prof. univ.,* O dispută dogmatică, Buc. 1945.
- Chițescu, N., *Dr. Prof. univ.,* Trei sute de ani dela răspunsul lui Varlaam la chatehismul calvinesc, Buc. 1945.
- Chialda, M., *Prof. acad. Dr.,* Melhisedec, Caransebeș, 1946.
- Ciurea, Al. I., *Dr. Asist. univ.,* Iacov Stamati, Iași, 1947.
- Colan, Nicolae Dr. *Episcop, Hristos și viața omenească, Sibiu, 1945.*
- Coman, V., *Preot, Hristos în familie, Brașov, 1946.*
- Cotoșman, G., *Prof. acad. Dr.,* Antohtonla Românilor în Banat, Caransebeș, 1946.
- Deheleanu, P., *Prof. acad. Dr.,* Frumuseți literare în Sfânta Scriptură, Arad, 1946.
- Felea, Il. V., *Prof. acad. Dr.,* Religia iubirii, Arad, 1946.
- Fruma, I., și Marcu, Gr. T., *Prof. universitar, Procesul Mântuitorului, Sibiu, 1945.*
- Marcu, Gr. T. *Dr. Prof. univ.,* Hristos în fața științei, Sibiu, 1946.
- Morariu, L., *Prof. univ.,* Cazania lui Varlaam, R. Vâlcii, 1945.
- Neaga, N., *Prof. univ. Dr.,* Hristos în V. Testament, Sibiu, 1944.
- Petreuță, I., *Dr. Prof. acad.,* Spiritismul, Timișoara, 1945.
- Rezuș, P., *Prof. acad. Dr.,* Introducere în Teologia dogmatică, Caransebeș, 1946.
- Sabău, I., *Dr.,* Disciplina funcționarilor publici, Sibiu, 1946.
- Sârbu, C. *Dr. Conf. univ.,* Misionarismul laic în lupta antisectară, Sibiu, 1945.
- Sârbu, C. *Dr. Conf. univ.,* Originea și răspândirea sectarismului, Sibiu, 1945.
- Slevoacă, Șt., *Dr. asist. univ.,* Popasuri duhovnicești, Râmnicul Vâlcii, Craiova, 1945.
- Stan, L. *Dr., Prof. univ.,* Sfinții români, Sibiu, 1945.
- Stăniloae, Dr. *Dr. Prof. univ.,* Filocalia, I, Sibiu, 1946.
- Vasilescu, Em., *Prof. univ. Dr.,* Noua știință și spiritualismul creștin, Sibiu, 1946.
- Vasilescu, Em., *Prof. univ. Dr.,* Valoarea argumentelor raționale pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu, Sibiu, 1946.
- Vlad, Sofron, *Prof. acad. Dr.,* Un păstor model. Sfântul Apostol Pavel, Timișoara, 1946.

(50)

6/9

15 MAR 1947
ANUNCIAȚI TIMIȘOARA
LEI 4